

บทที่ 4

กรีซ : คลาสสิก

(500 ปี - 338 ปี ก.ค.ศ.)

เมื่อสิ้นศตวรรษที่ 6 นครรัฐกรีกสามารถทำให้วิกฤติการณ์ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นสิ้นสุดลง การค้าและศิลปเจริญรุ่งเรือง นักปรัชญา กวีและศิลปินล้วนยกย่องและเผยแพร่รูปลักษณะมนุษย์ (Human form) และจิตมนุษย์ (Human spirit) ไปอย่างกว้างขวางในโลกกรีซ ความเจริญของกรีซเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมในภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนที่พัฒนาช้ากว่าอารยธรรมของที่ราบน้ำท่วมถึง (Floodplains) ของตะวันออกไกล เมื่อพิจารณาภูมิศาสตร์กรีซแล้ว จะเห็นได้ว่า ความเจริญของกรีซเป็นความเจริญในดินแดนที่เล็กมาก โคนเคียว ทว่าอิสระ เป็นชุมชนเมืองที่อ่อนแอตั้งอยู่รอบนอกปริมณฑลของอารยธรรมโลก บรรดาจักรวรรดิที่เจริญของตะวันออกไกลมิได้ใส่ใจในกรีซ มิได้ให้ความสำคัญว่า ในศตวรรษต่อมา จะมีความสัมพันธ์กับกรีซในรูปแบบของสงครามขับเคี่ยวยืดเยื้อยาวนานเกือบ 100 ปี ในท่ามกลางมหายุทธ์นั้นเองที่ความเจริญของกรีซเติบโตใหญ่ขึ้นเป็นอารยธรรมที่ทรงพลังแผ่ไพศาลไปทั่วภูมิภาคตะวันออกไกล ยุคสมัยแห่งศึกสงครามนี้เองที่กรีซเจริญสูงสุดและได้ชื่อว่าเป็นยุคคลาสสิก

อารยธรรมกรีกถือชื่อในด้านการเมืองการปกครอง ความคิดและศิลปกรรม เป็นอารยธรรมกรีกที่ทรงพลัง เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งและมีผลสำเร็จยิ่งใหญ่เหลือจะประมาณได้ แต่ท่ามกลางความเจริญนั้นเองที่กรีซจะต้องพินาศย่อยยับด้วยน้ำมือของตนเอง ยุคคลาสสิกจึงเป็นยุคที่มีทั้งความยิ่งใหญ่ทรงพลัง ความเจริญรุ่งเรือง ความสมบูรณ์พูนสุขและความรุนแรงทำลายล้างกันทุกรูปแบบ ยุคคลาสสิกเป็นยุคที่มีทั้งพลังสร้างสรรค์มหาศาลและพลังทำลายล้างใหญ่หลวง

สงครามเปอร์เซีย (Persian Wars, 490 ปี, 480 ปี ก.ค.ศ.)

ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 6 ก.ค.ศ. ในรัชสมัยจักรพรรดิไซรัสที่ 2 (Cyrus II) แห่งราชวงศ์อาคีเมนิด (Achaemenid) เปอร์เซียได้สร้างจักรวรรดิแห่งการพิชิตดินแดน เปอร์เซียครอบครองเอเชียน้อย เมโสโปเตเมีย ปาเลสไตน์และอียิปต์ จักรวรรดิเปอร์เซียยิ่งใหญ่มีพื้นที่กว้างขวางที่สุดเท่าที่ชาวตะวันตกได้เคยเห็นมา เมื่อเปอร์เซียครองเอเชียน้อย เปอร์เซียยินยอมให้บรรดานครรัฐกรีกตามชายฝั่งทะเลไอโอเนีย (Ionian) ยังคงมีการปกครองตนเองตามระบอบทรราชย์ต่อไป บรรดาทรราชจงรักภักดียอมรับอำนาจของเปอร์เซียอยู่หลายสิบปี จนถึง 494 ปี ก.ค.ศ. ความนิยมระบอบประชาธิปไตยได้แพร่หลายจากกรีซไปสู่บรรดานครรัฐกรีกตามชายฝั่งทะเลไอโอเนีย ทำให้บรรดานครรัฐกรีกก่อการกบฏ ขับไล่ทรราชออกจากตำแหน่งแล้วสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้น ชาวกรีกไอโอเนียได้เรียกร้องขอให้กรีซแผ่นดินใหญ่ช่วยกอบกู้เอกราชให้ เอเธนส์มีเหตุผลต้องช่วยเหลือเพราะพึ่งพาข้าวจากทะเลดำ เอเธนส์ เอเรเทรีย (Eretria) และปลาตี (Plataea) ได้ส่งทหารไปช่วยเหลือชาวกรีกไอโอเนีย เปอร์เซียเอง แม้จะตอบโต้กบฏซ้ำและใช้เวลา 5 ปีปราบกบฏ แต่ก็ใช้กำลังปราบกบฏอย่างเด็ดขาดจนราบคาบได้ เผาบรรดาเมืองต่าง ๆ และกวาดต้อนผู้คนไปเป็นทาสหรือขายเป็นทาสตามประเพณีการค้า

เพื่อเป็นการตอบโต้ที่ช่วยเหลือกบฏ เมื่อ 490 ปี ก.ค.ศ. เปอร์เซียได้ตั้งชื่อเรียกร้องให้เอเรเทรีย เอเธนส์และปลาตีส่งเครื่องราชบรรณาการเป็นดินและน้ำตามประเพณีไปถวายจักรพรรดิดาริอุสที่ 1 (Darius I) ทั้งสามนครรัฐปฏิเสธ เปอร์เซียได้ถือเป็นเรื่องขบถขึ้นบนแผ่นดินกรีซ มีการรบเกิดขึ้นที่ที่ราบมาราธอน (Marathon) เปอร์เซียมีกำลังแสนยานุภาพเป็นทหารราบและทหารม้าทั้งหมด 200,000 คน ฝ่ายเอเธนส์มีกำลังน้อยกว่าถึงหนึ่งแต่เป็นกองทัพที่มีอาวุธดีกว่า เปอร์เซียเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ณ ยุทธภูมินั้น สงครามเปอร์เซียเป็นเหตุการณ์สำคัญที่เปิดศักราชความรุ่งโรจน์ของกรีซ ความพ่ายแพ้ของเปอร์เซียได้ทำให้ชาวกรีกผู้เป็นเสรีชนมีความมั่นใจเชื่อมั่นในความเหนือกว่าชาวตะวันออกที่ชาวกรีกถือว่าเป็นอนารยชน

เมื่อเสร็จศึกเปอร์เซียครั้งที่ 1 แล้ว เอเธนส์ได้เสริมที่มั่นของตนที่ทำเรือบริเวณพีริอุส (Piraeus) และสร้างกองทัพเรือขึ้นเพื่อเตรียมตั้งรับศึกเปอร์เซียครั้งที่ 2 ที่จะต้องเกิดขึ้น

อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เมื่อ 481 ปี ก.ค.ศ. ชาวเปอร์เซียบุกมีที่ท่าว่าจะเป็นจริง บรรดานครรัฐได้เปิดการประชุมขึ้นที่สปาร์ตาและตกลงให้สปาร์ตาเป็นผู้บัญชาการศึก กำลังแสนยานุภาพของกรีซประกอบด้วยทาส 25,000 คน ทหารราบ 5,000 คน และเรือรบ 378 ลำ เทียบมิได้เลยกับกำลังแสนยานุภาพเปอร์เซียซึ่งมีทหารราบ 200,000 คน เรือรบขนาดเบา 1,000 ลำ เกณฑ์จากไอโอเนียและฟินิเชีย ในการต่อสู้กับเปอร์เซียนั้น มิใช่ว่ากรีซจะรวมกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีหลายนครรัฐเห็นว่านครรัฐเพื่อนบ้านเป็นภัยคุกคามคนใหญ่หลวงยิ่งกว่าภัยเปอร์เซีย บางนครรัฐจึงเต็มใจที่จะเป็นพันธมิตรของเปอร์เซียเพื่อสู้ศึกกับเอเธนส์และสปาร์ตา นครรัฐกรีกส่วนใหญ่คำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวมของโลกกรีซ สงครามเปอร์เซียครั้งที่ 2 ได้สิ้นสุดลงโดยเปอร์เซียเป็นฝ่ายปราชัยอีกครั้งหนึ่งในการยุทธนาวีที่ซาลามิส (Salamis) ด้วยน้ำมือของเอเธนส์เมื่อ 480 ปี ก.ค.ศ. และในการยุทธ์ทางบกที่ปลาตี (Plataea) ระหว่างเดินทัพกลับด้วยน้ำมือของสปาร์ตาผู้นำของบรรดานครรัฐกรีกผู้เป็นพันธมิตรของเอเธนส์เมื่อ 479 ปี ก.ค.ศ.

สงครามเปอร์เซียได้พิสูจน์ว่า ศักยภาพทางทหารของเอเธนส์และสปาร์ตานั้นเป็นศักยภาพทางทหารที่จะเอาชนะหรือทำลายมิได้ โดยเฉพาะทหารราบกับการจัดขบวนรบแบบฟาแลนซ์เป็นกำลังที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเหนือกว่ากองทัพใด ๆ และเหนือกว่าการจัดขบวนรบใด ๆ ในภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ความยิ่งใหญ่เหนือกว่าทางทหารนี้ยอมทำให้ชาวกรีกเชื่อว่าชาวกรีกสูงส่งเหนือกว่าอารยชน¹ ชัยชนะทางทหารเป็นเครื่องพิสูจน์คุณค่าของกองทัพพลเมือง ชัยชนะยอมทำให้การปฏิรูปการเมืองเอเธนส์แบบคลิสเทนิสมั่นคงเป็นปีกแผ่น ชัยชนะอันยิ่งใหญ่ได้ช่วยให้กรีซรอดพ้นจากระบอบราชาธิปไตยแบบตะวันออกซึ่งจะปิดกั้นความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของกรีซ ชัยชนะทำให้ชาวกรีกสามารถพัฒนาอัจฉริยภาพกรีกต่อไปอย่างเป็นอิสระเสรี ชัยชนะยังหมายถึงรูปแบบการเมืองและภูมิปัญญากรีกสามารถเป็นมรดกตกทอดมาสู่ชาวตะวันตกด้วย

สงครามเปอร์เซียพิสูจน์ว่า ภายใต้วัยเทพแล้ว เจริญสามารถจัดตั้งรวมกันเป็นนครรัฐ โดยไม่ต้องเกรงกลัวอันตรายทางทหารจากภายนอกเลย เจริญสามารถที่จะวางใจ

---

¹ อารยชนในความหมายของชาวกรีกคือผู้ที่ไม่ได้พูดภาษากรีก

กันเองในการพัฒนาความเป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบได้ และสามารถพัฒนาความยิ่งใหญ่ให้รุ่งโรจน์ได้ดียิ่งกว่าที่จะพัฒนาในสังคมที่นิยมใช้อำนาจเด็ดขาด ชัยชนะเหนือเปอร์เซียได้ทำให้เกิดยุคสมัยแห่งเสรีภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม และยุคสมัยแห่งการริเริ่มสร้างสรรค์ แต่ก็เป็นยุคสมัยแห่งการแข่งขันชิงอำนาจกันอย่างเข้มข้นยิ่งระหว่างเอเธนส์กับสปาร์ตา

แม้สปาร์ตาจะมีกองทัพที่น่าเกรงขาม แต่ไม่สามารถสร้างจักรวรรดิ เพราะสปาร์ตาต้องระแวงระวังมิให้ทาสลุกฮือ และความนิยมทหารภายในนครรัฐเองก็เป็นอุปสรรคทำให้สปาร์ตาผู้ทรงพลังไม่สามารถแผ่ขยายอำนาจได้ ในโลกกรีก ผู้ที่มีบทบาทกำหนดชะตากรรมกรีกคือ เอเธนส์ เอเธนส์ผู้ใฝ่ประชาธิปไตยได้แปรเปลี่ยนพันธมิตรของคนในยามศึกให้กลายเป็นเมืองขึ้นของตนในยามสงบ เอเธนส์ได้ทะยานขึ้นสู่อำนาจ จักรวรรดิเอเธนส์ได้ถือกำเนิดขึ้นมาจากซากสงครามเปอร์เซีย

จักรวรรดิเอเธนส์

เมื่อ 479 ปี ก.ค.ศ. ความปราชัยของเปอร์เซียได้ทำให้ทะเลอีเจียนปราศจากเจ้าทะเลไปชั่วขณะ รัฐที่จะครอบครองทะเลต้องมีกองทัพเรือเข้มแข็งที่สุด ปีต่อมา เอเธนส์เป็นผู้นำในการรวบรวมบรรดานครรัฐ จัดตั้งขึ้นเป็นสันนิบาตเดเลียน (Delian League, มาจากชื่อเกาะเดลอส, Delos) สันนิบาตนี้คือพันธมิตรทางทะเล (Naval alliance) มีจุดมุ่งหมายร่วมกันกู้เอกราชไอโอเนียจากเปอร์เซีย

ก่อนสงครามเปอร์เซีย เอเธนส์ถูกจัดเป็นนครรัฐที่ไม่มีฐานะเด่นในด้านความมั่งคั่งหรือความทรงอำนาจ แต่ภายหลังสงครามเปอร์เซีย เอเธนส์กลายเป็นจุดศูนย์กลางที่มีความเข้มแข็ง เคลื่อนไหวไปมาไม่อยู่นิ่งที่สุดในโลกกรีก กองทัพเรือได้ทำให้ระบอบประชาธิปไตยตั้งมั่น ทำให้เอเธนส์ก้าวร้าวรุกกรานคิดใฝ่สร้างจักรวรรดิ ชาวเอเธนส์ผู้เป็นฝีพายในเรือรบได้รับค่าจ้างและส่วนแบ่งจากการปล้นสะดม ชาวเอเธนส์อำมหิต ฝักใฝ่การยุทธนาวิไม่หยุดหย่อนทำให้โลกกรีกปั่นป่วนเป็นกบฏระหว่าง 480 ปี ถึง 404 ปี ก.ค.ศ.

เพริคลีส (Pericles, ประมาณ 494 ปี - 429 ปี ก.ค.ศ.) ผู้นำเอเธนส์ทรงอิทธิพลมากที่สุดในการสร้างจักรวรรดิเอเธนส์ เขาเป็นรัฐบุรุษระดับนำของเอเธนส์ มาจากชนชั้นสูง โดยมีความสามารถชาญฉลาด ทว่าดำเนินนโยบายการเมืองโดยรุกและมุ่งหมายสร้างความยิ่งใหญ่แก่นครเอเธนส์

เมื่อเปอร์เซียปราชัยแล้ว เอเธนส์นำสันนิบาตเคเลี่ยนเข้าสู่สงครามปลดแอกบรรดา นครรัฐไอโอเนียจากเปอร์เซีย เอเธนส์พิชิตเปอร์เซียอีก เอเธนส์ได้ครอบครองและควบคุม ทะเลอีเจียน เมื่อถึง 478 ปี ก.ค.ศ. เอเธนส์ควบคุมสันนิบาตเคเลี่ยน โดยตั้งข้อบังคับให้สมาชิกต้อง จ่ายค่าบำรุงสันนิบาตเป็นรายปีหรือต้องส่งเรือเข้าร่วมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อตั้งรับภัยคุกคาม จากเปอร์เซียและเพื่อสนับสนุนให้เกิดกบฏในจักรวรรดิเปอร์เซีย เปอร์เซียได้หวนกลับมาทำ สงครามอีกเมื่อ 467 ปี ก.ค.ศ. แต่ก็ปราชัยอีก ในปีต่อมา บรรดานครรัฐสมาชิกของสันนิบาต ตกเป็นประเทศราชของเอเธนส์

สันนิบาตเคเลี่ยนกลับกลายเป็นจักรวรรดิเอเธนส์ กองทัพเอเธนส์ประจำอยู่ในนคร รัฐทุกหนแห่ง เพื่อควบคุมจักรวรรดิ เอเธนส์ตั้งรัฐบาลประชาธิปไตยเป็นหุ่นเชิดขึ้นในบรรดา นครรัฐประเทศราช 150 นครรัฐและควบคุมการศาลไว้ เอเธนส์ใช้ศาลเป็นเครื่องมือปราบปรามและกำจัดกลุ่มปรปักษ์ คดีอุกฉกรรจ์ต้องส่งไปพิจารณาในศาลขนาดใหญ่ของเอเธนส์ เพื่อให้แน่ใจว่าพลเมืองเอเธนส์เป็นฝ่ายชนะคดีความ เอเธนส์กำหนดให้ทั้งจักรวรรดิมีลัทธิ พิธีบูชาเทพีอาธีนา (Athena) เป็นทางการ เป็นการบูชาเอเธนส์โดยนัย เพราะนครรัฐเอเธนส์ บูชาเทพีอาธีนาเป็นเทพีประจำนคร

การควบคุมสันนิบาตเคเลี่ยนยังทำให้เอเธนส์มีความมั่นใจแนใจที่จะได้รับโลก ทรัพย์สินอันอุดม เอเธนส์ควบคุมวงจรเศรษฐกิจของจักรวรรดิอย่างเข้มงวดมาก สมาชิกสันนิบาต ต้องส่งส่วยบรรณาการ (Tribute) และค่าบำรุงสันนิบาตให้เอเธนส์ทุกปี เอเธนส์ยังมีสิทธิรับ ทรัพย์สินเหลือทิ้งหนึ่งจากการทำสงคราม แม้แต่ดินแดนของทั้งจักรวรรดิ เอเธนส์ก็จัดสรรให้แก่ พลเมืองเอเธนส์ การที่สันนิบาตควบคุมทะเลดำก็เป็นประโยชน์ยิ่งแก่ เอเธนส์ เพราะทะเลดำ เป็นอู่ข้าวสาลีซึ่งเอเธนส์จำเป็นต้องบริโภคน เอเธนส์ตั้งด่านเก็บภาษีการขนส่งข้าวสาลีออก จากทะเลดำสู่ทะเลอีเจียน

เมื่อนครรัฐใดขัดขึ้นต่อต้านเอเธนส์ โดยปฏิเสธที่จะส่งส่วยบรรณาการหรือขอลา ออกจากสันนิบาต หรือกบฏอย่างเปิดเผย เอเธนส์ก็ใช้พลังอำนาจทางทหารปราบปรามอย่าง โหดเหี้ยมอำมหิต ขับประชาชนออกจากนครแล้วให้ชาวเอเธนส์เข้าไปตั้งถิ่นฐานแทน ประชาชน เดิมจะถูกส่งไปขายเป็นทาส เอเธนส์ปกครองจักรวรรดิเลวเลวยิ่งกว่าระบอบทรราชย์ของเปอร์เซีย

โดยวิธีการดังกล่าว ย่อมปรากฏชัดว่า เอเธนส์ได้ใช้พลังอำนาจทางทหารเป็นเครื่องมือในการรวมเศรษฐกิจ การเมือง การศาลและการศาสนาของจักรวรรดิ และใช้พลังอำนาจทางทหารในการปราบกบฏอย่างเด็ดขาด ดังเช่นที่ได้ปราบกบฏเมื่อ 465 ปี ก.ค.ศ. อย่างรุนแรง

การปกครองอย่างเข้มงวดและก้าวร้าวรุนแรงทำให้สปาร์ตาและบรรดาประเทศราชตลอดจนพันธมิตรคืนกลั้วเอเธนส์มาก สปาร์ตาได้หยิบอาวุธขึ้นต่อสู้กับเอเธนส์เมื่อ 459 ปี ก.ค.ศ. แต่ก็ไม่สามารถปราบเอเธนส์ได้ เอเธนส์พิชิตดินแดนเพิ่มเติมอีกคือ โบเทีย (Boeotia) เมการา (Megara) และเอจีนา (Aegina) เอเธนส์ยตราทัพทางไกลไปสู่อียิปต์เมื่อ 454 ปี ก.ค.ศ. แต่ประสบความพ่ายแพ้ยับเยิน ความปราชัยยังปรากฏอีกเมื่อสูญเสียโบเทีย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาคุณสมบัติการณ์ทั่วไปแล้ว จักรวรรดิเอเธนส์มีความมั่นคงมาก เปอร์เซีย อริราชศัตรูเดิมก็สิ้นสุดการเป็นภัยคุกคามกรีซแล้ว โดยมีการตกลงสันติภาพกันเมื่อ 449 ปี ก.ค.ศ. สันนิบาตเดเลียนหมดความหมายแล้วสำหรับเอเธนส์ สันนิบาตกลายเป็นจักรวรรดิของเอเธนส์ เอเธนส์ปกครองในลักษณะกดขี่เข้มแข็ง เอาแต่ประโยชน์โลกผลจนบรรดาประเทศราชก่อการกบฏ เอเธนส์ปราบอย่างรุนแรงเสมอ นอกจากปัญหาความไม่สงบภายในแล้ว เอเธนส์ยังต้องระแวงระวังนครรัฐกรีกอื่นด้วย ดังเช่นเมื่อ 433 ปี ก.ค.ศ. เอเธนส์ต้องทำศึกสงครามกับโครินท์ซึ่งเป็นพันธมิตรของสปาร์ตา

จักรวรรดิเอเธนส์ครอบงำเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและทะเลดำ เอเธนส์ครอบงำการเมืองในรูปแบบของสมาพันธ์นครรัฐ (Confederation of Cities) เกือบจะครอบงำโลกกรีซทั้งหมด ความมั่งคั่งปรากฏจากการสร้างนครเอเธนส์ใหม่ให้มีขนาดใหญ่โตสวยงามที่สุดในโลกกรีซ ความมั่งคั่งทุกประเภทหลั่งไหลไปสู่เอเธนส์ นครเอเธนส์ค้ำค้ำด้วยประชากรหลากหลายอาชีพมาจากทั่วทุกสารทิศของโลกกรีซ ได้มีการคาดคะเนกันว่าประชากรของเอเธนส์น่าจะประมาณ 350,000 คน ในจำนวนนี้ มีพลเมืองเพียง 60,000 คน ประมาณ 1/4 เป็นทาส กึ่งหนึ่งของประชากรเป็นชนต่างด้าว (Metics)

นอกจากนครรัฐเอเธนส์จะเป็นจักรวรรดิที่ทรงพลังและมั่งคั่งแล้ว เอเธนส์ยังเป็นจักรวรรดิที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก ศิลปะและอักษรศาสตร์เอเธนส์เลื่องลือชื่อไร้เทียมทันในโลกกรีซและกลายเป็นแบบอย่างต้นแบบชั้นครูสำหรับทุกแห่งที่ใช้ภาษากรีก ยุคสมัยกรีซระหว่างภายหลังการขับเปอร์เซียออกจากยุโรป จนถึงเมื่อเกิดสงครามเพโลพอนนีส (Peloponnesian

Wars) ใน 431 ปี ก.ค.ศ. ถือเป็นยุคทองในประวัติศาสตร์ สูตรสำเร็จแห่งความยิ่งใหญ่ของเอเธนส์ อยู่ที่กองทัพเรือผู้สร้างจักรวรรดิ นำมาซึ่งความมั่งคั่งและทำให้เกิดความเจริญด้านต่าง ๆ อย่างมหาศาลในนครรัฐเอเธนส์

สงครามเพโลพอนนีส

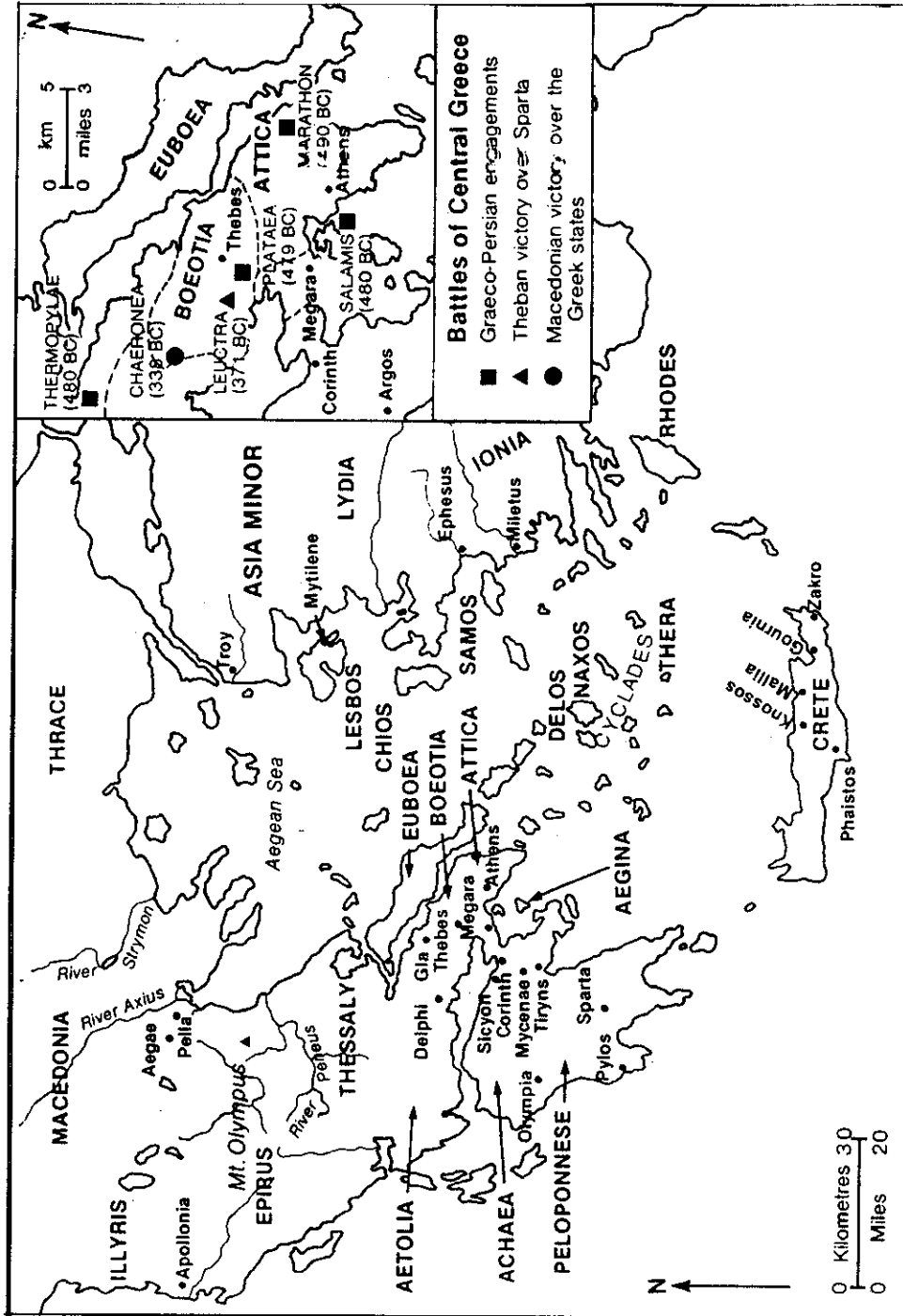
(Peloponnesian Wars, 431 ปี - 404 ปี ก.ค.ศ.)

ความปราชัยของเปอร์เซียได้ทำให้ภูมิภาคทะเลอีเจียนเป็นอิสระปลอดพ้นจากการครอบงำของรัฐใด ๆ เพียงชั่วขณะเท่านั้น กรีซยากนักที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติได้อีกแล้ว เพราะโดยธรรมชาติวิสัย ความเป็นอิสระเสรีของนครรัฐย่อมขัดขวางมิให้นครรัฐใดตั้งตนเป็นใหญ่ครอบงำนครรัฐอื่นได้ในระยะยาวนาน สันนิบาตเคลเลียนภายใต้การนำของเอเธนส์และความยิ่งใหญ่ของสปาร์ตาเหนือคาบสมุทรเพโลพอนนีสคือภัยใหม่ที่คุกคามกรีซเสียเอง ความขัดแย้งรุนแรงมีความเป็นมาช้านานจากความขัดแย้งรุนแรงแท้จริงระหว่างเอเธนส์กับสปาร์ตา โดยเฉพาะตั้งแต่ 460 ปี ก.ค.ศ. แม้จะมีการตกลงมีสันติภาพกันเมื่อ 445 ปี ก.ค.ศ. แต่การชิงอำนาจกันในโลกกรีซก็ชักนำเอเธนส์และสปาร์ตาต้องเข้าเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ความยิ่งใหญ่ไม่รู้จักพอของเอเธนส์ในการสร้างจักรวรรดิยอมทำให้สปาร์ตาต้องเป็นผู้นำในต่อต้านเอเธนส์ โดยอ้างว่าต้องการฟื้นฟูเสรีภาพของชาวกรีก อย่างไรก็ตาม สาเหตุของสงครามกรีกที่น่าจะเรียกว่า ศึกชิงเจ้ายุทธจักร น่าจะมีสาเหตุหลักตามที่ทูซิดีเดส (Thucydides) นักประวัติศาสตร์ร่วมสมัยได้สรุปไว้ว่า

“คำอธิบายที่จริงแท้ที่สุด แม้จะมีการเอ่ยถึงน้อยที่สุดก็คือ ความเติบโตอย่างใหญ่หลวงของอำนาจเอเธนส์ และทำให้ชาวเลเซดีโมนีอัน (Lacedaemonians, [คือสปาร์ตา]) หวาดกลัว ความหวาดกลัวนั่นเองเองผลักดันพวกเขาไปสู่สงคราม”²

---

² John P. McKay et al., *A History of Western Society* (4th Edition; Boston: Houghton Mifflin Company, 1991), p. 79.

สงครามกลางเมือง : สิบแผ่นดิน

สงครามเพโลพอนนีส โดยเนื้อแท้แล้ว คือสงครามระหว่างเอเธนส์กับสปาร์ตา และบรรดานครรัฐประเทศราชของเอเธนส์และสปาร์ตาเป็นกบฏต่อเมืองแม่ของตน ภายในนครรัฐทั้งหลายเองในโลกกรีซ ก็มีสงครามกลางเมืองระหว่างฝ่ายนิยมระบอบคณาธิปไตยกับฝ่ายประชาธิปไตยเพื่อชิงอำนาจรัฐ สงครามยืดเยื้อยาวนานถึง 10 ปี จนถึงปี 421 ปี ก.ค.ศ. สปาร์ตาและเอเธนส์จึงตกลงยุติสงครามกันที่ไนซิอัส (Nicias) หลังจากนั้น โลกกรีซก็ยังคงปั่นป่วนปราศจากความสงบสุข เมื่อ 416 ปี ก.ค.ศ. เอเธนส์พิชิตเกาะเมลอส (Melos) และพยายามจะพิชิตนครซีราคิวส์ (Syracuse) นครเอกของเกาะซิซิลี แต่กลับเป็นฝ่ายพ่ายแพ้อย่างยับเยิน ความก้าวร้าวรุกรานได้นำมาซึ่งความหายนะใหญ่หลวงสำหรับเอเธนส์ เมื่อ 413 ปี ก.ค.ศ. สปาร์ตา กลับเข้าสู่สงครามกับเอเธนส์อีกครั้งหนึ่ง โดยมีเปอร์เซียเป็นพันธมิตรของสปาร์ตา รางวัลสำหรับเปอร์เซียคือ นครรัฐกรีกทั้งหลายบนชายฝั่งทะเลไอโอเนียของเอเชียMinor สงครามเพโลพอนนีสครั้งที่ 2 (415 ปี - 413 ปี ก.ค.ศ.) นี้ จึงถือได้ว่าเป็นสงครามระหว่างประเทศ (International war) ในสงครามครั้งนั้น เอเธนส์พ่ายแพ้ในยุทธนาวีกับเปอร์เซียและถูกสปาร์ตาปิดล้อมจนต้องยอมแพ้ แต่โดยเนื้อแท้แล้ว อาจจะกล่าวได้ว่า ไม่มีฝ่ายใดเป็นผู้ชนะอย่างแท้จริง ทุกฝ่ายตกเป็นเหยื่อของสงคราม เพราะขณะเกิดสงครามนั้น เกิดกบฏทั่วไปในจักรวรรดิเอเธนส์

สงครามเพโลพอนนีสคือจุดเริ่มต้นของการสิ้นสุดโลกกรีซยุคโบราณ สงครามได้นำมาซึ่งสงครามกลางเมืองภายใน การพิฆาตล้างผลาญแพร่หลาย ผู้คนล้มตายมากมายมหาศาลทั้งจากสงคราม จากความอดอยากและจากโรคระบาดรุนแรง วิถีชีวิตนครรัฐได้ถูกทำลายลงและไม่ฟื้นอีกเลย การเมืองภายในนครรัฐเต็มไปด้วยการแบ่งแยกแบ่งฝ่ายระหว่างชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ สงครามเพโลพอนนีสได้แสดงให้เห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยแบบเอเธนส์มีข้อจำกัด ระบอบคณาธิปไตยปกครองด้วยศักยภาพแห่งความโหดเหี้ยมอำมหิตและแสดงให้เห็นความพยายามที่จะแบ่งแยกกันและแข่งขันกันเองในมวลหมู่ชาวกรีกในภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนจนนำไปสู่ความหายนะอย่างใหญ่หลวง

สงครามเพโลพอนนีสและผลของสงครามนั้นได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ความสำเร็จของนครรัฐในการพัฒนาเป็นสถาบันการเมืองที่มีประสิทธิผลนั้น โดยเนื้อแท้แล้ว มีขอบเขตจำกัด เพราะบรรดานครรัฐพยายามที่จะตั้งตนเป็นใหญ่ครอบงำนครรัฐอื่น ทำให้เกิดสงครามมิได้หยุดหย่อน ชาวกรีกพยายามแก้ปัญหาโดยทดลองใช้มาตรการต่อไปนี้

1. สันติภาพร่วมกัน (Common Peace) มีหลักการว่า บรรดารัฐอยู่ร่วมกันโดยสันติ และโดยมีเสรีภาพในการปกครองตนเองเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน หลักการนี้มีบทบาทสำคัญมากในการทำให้ชาวกรีกทำสนธิสัญญาสันติภาพกับเปอร์เซียโดยมีความว่า เปอร์เซียและกรีกจะอยู่ร่วมกันโดยสันติอย่างประสานกลมกลืนกัน (Harmony) แต่หลักการสันติภาพร่วมกันนี้ไร้ผลใช้มิได้ในกรีกและประสบความสำเร็จในการทำให้ชาวกรีกอยู่ร่วมกันโดยสันติ

2. ลัทธินิยมสหพันธรัฐ (Federalism) คือความนิยมที่จะมีความมั่นคงร่วมกันโดยรวมกันเป็นหมู่เหล่า องค์กรจัดตั้งเรียกว่า สันนิบาต (League) มีปรากฏทั่วไปในกรีกที่มีลักษณะที่ตั่งกำหนดแน่ชัดเป็นภูมิภาคเป็นแห่ง ๆ ไปและทุกหนแห่งที่ประชาชนมีเชื้อสายความสัมพันธ์อันเครือญาติเดียวกัน

เมื่อสงครามเพโลพอนนีซยุติแล้ว กรีกไม่มีความสุขเพราะสปาร์ตาคัดสินใจที่จะสร้างจักรวรรดิ สปาร์ต่ายกบรรดานครรัฐกรีกในไอโอเนียให้แก่พันธมิตรเปอร์เซีย สถาปนาระบอบคณาธิปไตยในนครรัฐทั้งหลายเพื่อประโยชน์ของสปาร์ตาเองและสนับสนุนการจัดตั้งระบอบทรราชย์เหี้ยมโหดขึ้นในเอเธนส์ นครรัฐทั้งหลายที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับสปาร์ตาได้ลุกฮือขึ้นทั่วทั้งแผ่นดินกรีก โดยเฉพาะเอเธนส์ที่ต้องการเป็นใหญ่อีกและธีบิส ทั้งสองนครรัฐได้เตรียมการปราบสปาร์ตา โดยต่างฝ่ายต่างก็รวมกลุ่มนครรัฐเพื่อป้องกันตนเองและขัดขวางมิให้สปาร์ตาเติบโตใหญ่ โครินท์จัดตั้งสมาพันธรัฐแห่งดินแดนโบเทีย (Confederacy of Boeotia) เอเธนส์จัดตั้งสมาพันธรัฐของตนขึ้น ธีบิสภายใต้การนำของแม่ทัพเอปามินอนดัส (Epaminondas) เป็นผู้นำในการปราบสปาร์ตา โดยอ้างว่าเป็นการกอบกู้เอกราชของแผ่นดินกรีก

ชาวกรีกพิฆาตทำหั่นกันเองโดยมีเปอร์เซียสนับสนุนการแบ่งแยกและการชิงอำนาจกันในกรีกด้วย เพราะไม่พอใจที่สปาร์ตาสันับสนุนการชิงราชย์ในเปอร์เซีย แม้การชิงราชย์ล้มเหลวแต่จักรพรรดิอาร์ตาเซอร์เซสที่ 2 (Artaxerxes II) ก็ทรงใช้เป็นข้ออ้างในการพระราชทานความช่วยเหลือพันธมิตรภายใต้การนำของโครินท์ในการปราบสปาร์ตา สงครามปราบสปาร์ตานั้นได้ชื่อว่าเป็นสงครามโครินท์ (Corinthian War, 395 ปี - 386 ปี ก.ค.ศ.) ตั้งแต่เกิดสงครามนั้นเป็นต้นมา 70 ปี กรีกได้คกอยู่ในภาวะกลียุค

ในครั้งนั้น สปาร์ตาเผชิญศึก 2 ด้าน ด้านหนึ่งคือ ธีบิสและเอเธนส์ อีกด้านหนึ่งคือเปอร์เซีย สปาร์ตาดำจัดศึกสองด้านด้วยการตกลงสันติภาพกับเปอร์เซียเมื่อ 396 ปี ก.ค.ศ. เพื่อ

ยุคศึกต่อกัน (400 ปี - 396 ปี ก.ค.ศ.) ถึงกระนั้น สปาร์ตาก็ยังพ่ายแพ้ในสงครามโครินท์เมื่อ 377 ปี ก.ค.ศ. พลังอำนาจทางทะเลของสปาร์ตาก็ถูกทำลายลง ความปราชัยของสปาร์ตาได้ส่งเสริมให้ธีบีสเป็นใหญ่แทน แต่เอเธนส์เองก็ต้องการเป็นใหญ่เหมือนกัน ในปี 378 ก.ค.ศ. เอเธนส์จึงจัดตั้งสมาพันธรัฐอีก โดยประสานสามแนวทางแห่งความคิดเข้าด้วยกันคือ หลักการเป็นผู้นำของกลุ่ม (Hegemony) หลักนิยมสหพันธรัฐ (Federalism, นิยมรวมกัน) และหลักการสันติภาพรวมกัน (Common Peace, อยู่ร่วมกันโดยสันติ)

เมื่อ 371 ปี ก.ค.ศ. สปาร์ตาและเอเธนส์ไม่สามารถปราบธีบีสได้ ปีต่อมา ธีบีสได้รุกรานคาบสมุทรเพโลพอนนีส ครอบครองดินแดนเมสเซนเนียซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจของสปาร์ตา สปาร์ตาดกต้านับแต่นั้นมา มีประชาชนในสภาพของการเป็นพลเรือนผู้เสมอกัน (Equals) เหลือเพียง 800 คน สปาร์ตาไร้สิ้นกองทัพเรือแล้ว หดสั้นบทบาทสำคัญในกรีซอีกต่อไป

ธีบีสเป็นผู้นำกรีซ ไม่นานนัก วงจรทางการเมืองได้หวนคืนอีก กระบวนการเดิมแห่งความละโมภโลภมาก อิจฉาริษยาและความไม่ไว้วางใจกันได้ทำลายธีบีสลง ตั้งแต่ 355 ปี ก.ค.ศ. ธีบีสต้องทำศึกสงครามยืดเยื้อถึง 10 ปี เอเธนส์เองก็ต้องการเป็นใหญ่แต่ก็ไม่สามารถผันแปรสันนิบาตให้กลายเป็นจักรวรรดิได้ นับแต่ทศวรรษที่ 330 ก.ค.ศ. บรรดานครรัฐกรีกไม่สามารถที่จะสร้างความมั่นคงทางการเมืองทั่วทั้งแผ่นดินกรีซ แม้แต่นครรัฐเองก็ยังไม่อยากที่จะรักษาเสถียรภาพทางการเมืองไว้ได้ในระยะยาวนาน

เมื่อพิจารณาศึกสงครามทั้งหลายที่เกิดขึ้นมาไม่หยุดหย่อน ก็จะเข้าใจได้ไม่ยากนักว่า เหตุใดมาเซโดเนีย (Macedonia) จึงสามารถพิชิตกรีซทั้งแผ่นดินได้เมื่อ 338 ปี ก.ค.ศ. ภาวะกลียุคที่มีความไม่สงบสุขเป็นกลางลปราศจากความมั่นคงปลอดภัยคือเงื่อนไขสถานการณ์สุกงอมที่เชื้อเชิญให้มาเซโดเนียยাত্রาทัพเข้ายึดครองกรีซได้ทั้งแผ่นดิน

พัฒนาการทางการเมือง

ลีลาชีวิตอันศรีวิไลของชาวกรีกปรากฏในสถาบันของนครรัฐ ก่อนศตวรรษที่ 5 และที่ 4 ก.ค.ศ. นครรัฐทั้งหลายล้วนมีอำนาจธิปไตย ไม่ขึ้นต่อกัน อำนาจธิปไตยของกรีซทั้งแผ่นดินจึงเป็นอำนาจที่กระจายออกไปอยู่ตามนครรัฐ ทุกนครรัฐบริหารอำนาจภายใต้การ

ถ่วงดุลระบบอำนาจ นครรัฐเอเธนส์มีระบอบประชาธิปไตยที่มุ่งมั่นมิให้ผู้ใดมีอำนาจมากเกินไป ระบอบประชาธิปไตยที่โซลอนและคลิสเทนิสสร้างขึ้นได้ให้เสรีภาพแก่ประชาชนก็จริง แต่เป็นเสรีภาพในชุมชน มิได้เป็นเสรีภาพส่วนบุคคลที่ปลอดพ้นจากชุมชน แก่นแท้ของเสรีภาพอยู่ที่การที่ชาวกรีกร่วมกิจกรรมสังคม โดยเฉพาะการปกครองตนเอง (Self-government) เมื่อเอเธนส์สร้างจักรวรรดิขึ้นนั้น การปกครองแบบนครรัฐเดิมไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะเป็นการปกครองทั้งจักรวรรดิ จำเป็นต้องอาศัยความเชี่ยวชาญชำนาญการ พลังความคิด พลังการปฏิบัติการและประสบการณ์ ระบอบประชาธิปไตยแบบเอเธนส์มีแต่นักปกครองที่เป็นมือสมัครเล่น (Amateur) มากกว่ามืออาชีพ ผู้ปกครองมือสมัครเล่นเพียงอาศัยคารมคมคายโน้มน้าวใจผู้คนให้นิยม (Demagogue) ก็สามารถครอบงำชีวิตนครได้

ความคิดหลักของโซลอนที่ถือความยุติธรรมและกฎหมายเป็นหลักนั้นสะท้อนออกมาเป็นสมัชชาพลเมือง (Assembly, ekklesia) และศาล สมัชชาเป็นองค์กรผู้แทนพลเมืองที่มีที่ประชุมผู้คนได้มากถึง 6,000 คน ลูกขุนของศาลก็มีมากมายหลายร้อยคน ส่วนใหญ่พิจารณาคดีความเกี่ยวข้องกับเมืองมากกว่าเรื่องกฎหมาย คดีความแพ่งชนะอยู่ที่คารมเป็นต่อมากกว่ายึดตัวบทกฎหมาย คนที่มีวาทศิลป์ (Orators) จะได้เปรียบ สมัชชาพลเมืองและศาลลูกขุนมีขนาดใหญ่มากเกินไปจนไม่สามารถที่จะบริหารกิจการบ้านเมืองประจำวันได้ สภา 500 คน (Council, boule) ต้องเป็นผู้ควบคุมบริหารกิจการบ้านเมืองเป็นส่วนใหญ่ร่วมกับผู้นำผู้ปกครอง (Magistrates) และแม่ทัพ 10 คน (Generals) แม่ทัพเป็นบุคคลที่นิยมมากมาจากการเลือกตั้งมากกว่ามาจากการสุ่มเลือกที่มีได้พิจารณาพิจารณาแบบสุ่ม (Choose at random) บรรดาผู้นำผู้ปกครองมาจากการเลือกโดยวิธีการจับสลาก สภา 500 คนมาจากเลือกอย่างไม่เป็นทางการโดยวิธีการจับสลาก (Select by lot) ทั้งแม่ทัพและผู้นำในสงครามที่คนนิยมมากล้วนพอใจที่จะรับใช้สังคมโดยไม่รับค่าตอบแทน ในสังคมเอเธนส์ แม่ทัพและผู้นำในสงครามล้วนเป็นผู้นำที่มีอำนาจโดยอาศัยวาทศิลป์ (Demagogue) เครือข่ายงานส่วนตัวและความรู้ในการดำเนินการให้ลู่ลวง และสามารถรับใช้นครรัฐได้เพราะส่วนใหญ่มาจากชนชั้นสูงผู้มั่งมีเงินทอง มีเวลาเหลือเฟือ การเมืองการปกครองแบบเอเธนส์เช่นนี้ล้าสมัยแล้วเมื่อเอเธนส์สร้างจักรวรรดิ

การปกครองจักรวรรดิและการมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอก อย่างน้อยกับบรรดานครรัฐประเทศราช ก็ทำให้ชาวเอเธนส์มีโลกทัศน์กว้างไกล ได้ออกไปดูโลกภายนอก เห็น

สังคมหลากหลายแบบ และได้สมาคมกับชนต่างชาติที่ตั้งถิ่นฐานในนครเอเธนส์ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “ราชินีแห่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก” (“Mistress of Eastern Mediterranean Sea”) ระบบความเชื่อถือและสถาบันของเอเธนส์จึงถึงกาลต้องเปลี่ยนแปลง

เครื่องกระตุ้นยังมาจากบทบาทของชาวเอเธนส์เปลี่ยนแปลงด้วย การจัดขบวนรบแบบฟาแลนซ์ซึ่งเคยเป็นโรงเรียนพื้นฐานของนครรัฐแบบกรีก จนเกิดระบอบประชาธิปไตยที่มีขอบเขตจำกัดนั้น ได้ถูกกองทัพเรือ (Fleet) บดบังรัศมี กองทัพเรือเปรียบเสมือนโรงเรียนฝึกชาวกรีกให้รู้จักการสมาคม (Finishing School)

กองทัพทหารราบมีที่ดินเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจ กองเรือพาณิชย์มีโรงงานใหญ่น้อยผลิตสินค้าและมีตลาดการค้าเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจ กองเรือพาณิชย์เป็นเสมือนกระดูกสันหลังของระบอบประชาธิปไตยแบบใหม่ที่พัฒนาด้วยความคิดเห็นรุนแรง (Radical democracy) ลูกเรือเป็นพลเมืองฝีพายและชาวเมืองมีปริมาณมากกว่าชาวนาที่เป็นทหารราบ พลเมืองฝีพายไม่มีที่ดินข่อมมีบทบาทในการรบไม่น้อยกว่าทหารราบ และข่อมต้องการสิทธิในสมัชชาพลเมือง จริงอยู่ ชัยชนะจากสงครามเปอร์เซียโดยฝีมือของทหารราบที่จัดขบวนรบแบบฟาแลนซ์ได้ทำให้กลุ่มชนชั้นสูงไม่สามารถช่วงชิงชนะไปแต่ฝ่ายเดียว แต่บทบาทของพลเมืองฝีพายเด่นมาก่อนสงครามแล้ว นับตั้งแต่ชาวเอเธนส์ล้มล้างอำนาจทรราชคนที่ 2 ลงเมื่อ 510 ปี ก.ค.ศ. พลเมืองฝีพายก็เริ่มได้รับสิทธิทางการเมืองแล้ว โดยมีบทบาทร่วมในสมัชชาพลเมืองและในศาล ระเบียบการเมืองเช่นนี้นับว่าล่อแหลมอันตรายมากเพราะชนชั้นสูงชิงอำนาจแข่งขันกันเอง ระเบียบการเมืองมิได้สะท้อนความสมดุลของสังคมดังที่ประสงค์ไว้ เมื่อเอเธนส์สร้างจักรวรรดิ ปึงจัยคังกล่าวข่อมทำให้เอเธนส์ต้องเปลี่ยนแปลงระเบียบการเมืองของเอเธนส์ ผู้ที่มีบทบาทสูงคือ เปรคิลิส (Pericles, ประมาณ 495-429 ปี ก.ค.ศ.)

เปรคิลิสมาจากตระกูลชนชั้นสูงที่ยิ่งใหญ่ที่สุดตระกูลหนึ่งของเอเธนส์ เขามีพรสวรรค์ในการพูด เป็นคนมีวาทศิลป์ มีพลังมากในการพูดโน้มน้าวให้เชื่อถือได้อย่างน่าอัศจรรย์ เขาเป็นคนที่มีประสบการณ์รอบรู้กิจการบ้านเมืองมากจากการที่เคยทำงานโครงการ โยธาธิการหลายโครงการมาก่อน เปรคิลิสเป็นนักพูดลือชื่อและเป็นแม่ทัพผู้ประสบความสำเร็จมาก ชาวเอเธนส์ไว้วางใจให้เขาเป็นแม่ทัพ ในสมัยแห่งความยิ่งใหญ่ของเอเธนส์ ระบบการเมืองของเอเธนส์เจริญถึงขีดสูงสุดภายใต้การนำของเปรคิลิสแม้ในขณะเผชิญสปาร์ตาท้าทาย

วิธีการพัฒนาการเมืองแบบเพริคลีสคือ การส่งเสริมสิ่งที่ดีมีมาก่อนและริเริ่มสิ่งใหม่ ระบบใหม่เพื่อให้ทั้งระบบมีประสิทธิภาพประสิทธิผลมากกว่าเดิม เพริคลีสสนับสนุนการอภิปรายโต้แย้ง เป็นการระดมความคิดเห็นเพื่อแสวงหาคำตัดสินใจที่ถูกต้องที่สุด เพริคลีสสนับสนุนให้มีการตกลงตัดสินใจและสนับสนุนหลักการรับผิดชอบต่อการปกครอง เขาได้พัฒนาการเมืองเอเธนส์โดยกำหนดคุณสมบัติของพลเมืองว่า ต้องเป็นบุคคลผู้มีบิดามารดาทั้งสองคนเป็นพลเมืองเอเธนส์ การเป็นพลเมืองจึงเป็นสถานภาพทางสังคมแบบสืบตระกูล โดยสถานภาพนี้เท่านั้นที่ทำให้พลเมืองมีสิทธิ์ถือครองที่ดินและร่วมการเมืองการปกครอง เพริคลีสได้ขยายระบอบประชาธิปไตยสู่พลเมืองชายทั้งหมด

เมื่อเอเธนส์พิชิตเปอร์เซียเมื่อ 490 ปี ก.ค.ศ. เพริคลีสได้จำกัดอำนาจของชนชั้นสูงด้วยการกำหนดมาตรการเนเรเทศ (Ostracism) 10 ปี และการเลือกผู้นำผู้ปกครองอย่างไม่เป็นทางการ โดยวิธีการจับสลาก (Select by lot) ยกเลิกข้อบังคับการมีทรัพย์สินเป็นคุณสมบัติของการเป็นผู้นำผู้ปกครอง

ทุกปี พลเมืองชายเขียนชื่อบุคคลที่เขาต้องการจะเนเรเทศลงบนเศษกระเบื้องหลังคาเศษภาชนะดินเผา (Ostrakon) เมื่อชื่อของผู้ใดถูกพลเมืองไม่ต่ำกว่า 6,000 คนเขียน ผู้นั้นจะถูกขับออกจากนครเอเธนส์ เป็นการเนเรเทศมีกำหนด 10 ปี โดยไม่มีการตั้งข้อกล่าวหาและไม่ต้องมีการนำสืบพยาน แต่การที่มาตรการนี้ใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ ย่อมเปิดโอกาสให้มีการฉ้อฉลกลั่นแกล้งได้มีใช้น้อยโดยใช้วิธีการประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือ ดังปรากฏว่า แม้แต่วีรบุรุษก็ถูกเนเรเทศ เช่น Themistocles) วีรบุรุษในสงครามเปอร์เซียที่ยุทธภูมิเซลามิส เขาไปรับใช้เปอร์เซีย อีกผู้หนึ่งคือ Cimon) บุตรของวีรบุรุษแห่งยุทธภูมิมาราธอน (Marathon) Cimon เป็นวีรบุรุษในสงครามเปอร์เซีย เมื่อถูกเนเรเทศ Cimon ไปสวมกอดศัตรูสปาร์ตาและช่วยปราบกบฏทาส แต่ท้ายสุด สปาร์ตาเกรงว่า เขาจะร่วมกับทาสเป็นกบฏ จึงขับเขาออกจากสปาร์ตา

ภายหลังสงครามเปอร์เซีย เอเธนส์เริ่มเลือกผู้นำผู้ปกครอง (Magistrates) โดยการจับสลาก ไม่มีการเลือกตั้งโดยตรงอีกต่อไป การจับสลากจะสามารถป้องกันมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดต้องคุมกำลังผู้คนเป็นพวกพ้องเป็นฐานอำนาจที่จะขึ้นมาอำนาจ พลเมืองมิได้มีแต่สิทธิ์เลือกเท่านั้น หากแต่ยังมีสิทธิ์รับเลือกเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วย เช่น เป็นผู้นำผู้ปกครอง

(Magistrate) ทุกตำแหน่งมีค่าตอบแทน ความริเริ่มเช่นนี้เป็นการสนับสนุนให้พลเมืองชายมีบทบาทร่วมการปกครองมากขึ้นกว่าเดิม

ในสมัยของเพริคลีส สภา 500 คนมีอำนาจธิปไตยมากกว่าเดิม สภานี้เปิดประชุมปีละ 40 ครั้งและมีการเปิดประชุมสมัยวิสามัญด้วย เพริคลีสส่งเสริมองค์กรศาลประชาชน (Popular courts) โดยริเริ่มจ่ายค่าตอบแทนแก่ลูกขุนและเปิดโอกาสให้พลเมืองเข้าร่วมการพิจารณาคดี นับว่าเป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับการเมืองการปกครอง

ระบบการปกครองแบบเพลิคลีสสามารถทำให้รัฐมีเอกภาพร่วมกับบุคคล (Individual) ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยรัฐดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน พลเมืองมีหน้าที่เป็นพลเมืองดี ต้องรับใช้รัฐและสังคม จึงจะได้รับสิทธิอันเสมอภาคกันภายใต้กฎหมายและเสวยสุขจากการที่เป็นเพียงข้างมาก ในระบอบการปกครองแบบเอเธนส์นั้น กฎหมายมีความสำคัญสูงสุด เป็นหลักของการปกครอง และการศาลต้องพิทักษ์ความยุติธรรมเป็นสำคัญ กฎหมายและการศาลนี้คือนวัตกรรมของเอเธนส์ถือเป็นพื้นฐานของการพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตยในโลกตะวันตก

อย่างไรก็ตาม การมีสิทธิออกเสียงเลือกตำแหน่งทางการเมืองและการมีองค์กรผู้แทนชนชั้น ไม่ถือว่าเป็นความริเริ่มอันปรากฏในระบอบประชาธิปไตยยุคคลาสสิก เพราะมีปรากฏมาแล้วในยุคสมัยที่มีระบอบประชาธิปไตย ระบอบกษัตริย์และระบอบทรราชย์ นวัตกรรมของเอเธนส์ยุคคลาสสิกอยู่ที่การขยายสิทธิเลือกให้แก่พลเมืองมากขึ้นและการปรับปรุงองค์กรผู้แทนให้เป็นองค์กรผู้แทนของชนหลายหมู่เหล่าและมีอำนาจหน้าที่เพิ่มพูนขึ้น กำหนดให้ทุกตำแหน่งทางการเมืองต้องมาจากการเลือกทุกปี ไม่มีการสืบต่อตกดกทอดตำแหน่งและอำนาจในวงศ์สกุลเหมือนในอดีตอีก พลเมืองมีทั้งสิทธิเลือกและสิทธิรับเลือกตั้งดำรงตำแหน่งการเมือง นวัตกรรมเช่นนั้นแสดงหลักการของนครรัฐเอเธนส์ว่า อำนาจธิปไตยเป็นของประชาชนหลายหมู่เหล่ามากกว่าเดิม ประชาชนหลายหมู่เหล่าใช้อำนาจนั้นโดยการเลือกผู้แทนให้เป็นผู้ใช้อำนาจแทน ผู้ปกครองทุกลำดับชั้นต้องมาจากการเลือกเท่านั้น จึงจะมีสิทธิใช้อำนาจหน้าที่ปกครองนครรัฐเอเธนส์ได้ พลเมืองยังสามารถตรวจสอบและควบคุมผู้ปกครองได้โดยการพิจารณาผลงานของผู้ปกครองก่อนเลือกผู้ปกครองใหม่ทุกปี ระบอบประชาธิปไตยแบบเอเธนส์

จึงเป็นระบอบที่ขยายสิทธิให้ประชาชนเข้าร่วมมีบทบาทในการปกครองนครรัฐของตนและสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่ได้ดีขึ้นกว่าอดีตมาก

การปกครองแบบเอเธนส์มีเครือข่ายสถาบันซับซ้อนของการเกี่ยวเนื่องและพันธกรณีในระดับต่าง ๆ คือ ระดับตระกูล สังคมและศาสนา แต่ละคนต้องขึ้นสังกัดกลุ่มที่มีมากมายซับซ้อนกันคือ หมู่บ้าน (a deme) เผ่า (Tribe) ครอบครัว สมาคมชมรมของศาสนาและกลุ่มอาชีพเดียวกัน แต่ละกลุ่มต่างก็มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับและจุดประสงค์ต่อสมาชิกไม่เหมือนกัน พลเมืองเอเธนส์เลือกที่จะสนองผลประโยชน์พิเศษของแต่ละกลุ่ม ต้องพิจารณาให้รอบคอบก่อนที่จะเลือก ก่อนที่จะลำดับก่อนหลังของจุดประสงค์ของกลุ่มและจุดประสงค์ของตนเอง และต้องไตร่ตรองซึ่งนำหน้าพันธกรณีต่าง ๆ ที่ล้วนขัดแย้งกัน กระบวนการเลือก (Select) เป็นแก่นแท้ของเสรีภาพแบบเอเธนส์ เป็นเสรีภาพที่มีพื้นฐานอยู่ที่กลุ่มหลายกลุ่มเป็นส่วนรวม มิใช่อยู่ที่บุคคลโดยเอกเทศเป็นส่วนตน

ระบอบประชาธิปไตยแบบเอเธนส์ช่วยสร้างอำนาจผู้แทนที่มีลักษณะพิเศษ (Extraconstitutional power broker) เพราะตำแหน่งทั้งหลายล้วนใช้วิธีการจับสลากและเปลี่ยนบ่อยมาก อำนาจการนำทางการเมืองที่แท้จริงจึงมาจากบรรดาแม่ทัพและผู้นำที่คนนิยมชมชอบ คตินิยมที่ว่าความเป็นพลเมืองย่อมทำให้เกิดเป็นกลุ่ม เป็นกลุ่มพลเมืองสืบตระกูลรวมกันโดยสายสัมพันธ์ฉันเครือญาติและมีสังคมปิดนั้น เป็นคตินิยมที่ไม่ได้ถูกละทิ้ง กลุ่มพลเมืองยังคงเป็นกลุ่มอภิสิทธิ์โดดเด่นแตกต่างจากประชาชนชายทั่วไปในนครรัฐ การรวมกัน (Unity) มิได้หมายความว่ารวมกันอย่างมีฐานะเท่าเทียมกัน ชาวเอเธนส์ไม่ได้มีฐานะเสมอกันทางสังคมและเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวนาที่หมายเป็นทหารเพื่อเสริมรายได้และฐานะของตน ยังมีประชาชนอีกหลายประเภท ที่สำคัญคือ พ่อค้า นักผลิตและชนต่างชาติที่ครอบงำการค้าและการผลิตเป็นส่วนใหญ่ในเอเธนส์โดยติดต่อกับบ้านเกิดเมืองนอนของตน

ประชาธิปไตยแบบเอเธนส์กำหนดให้ประชาชนมีอำนาจทางการเมืองและความรับผิดชอบเสมอกัน แต่โดยความเป็นจริงแล้ว ชนชั้นสูงก็ยังคงผูกขาดตำแหน่งทางการเมือง ผู้นำของเอเธนส์ส่วนใหญ่มาจากตระกูลชนชั้นสูงที่ใช้ความยิ่งใหญ่บังคับทรงอำนาจอิทธิพลของตนในการแสวงหาความนิยมจากพลเมืองผู้ยากไร้เพื่อสนับสนุนให้ได้เป็นใหญ่ในนครรัฐ

โดยหลักการแล้ว อำนาจอธิปไตยเป็นของพลเมืองชาย แต่ในทางปฏิบัติ อำนาจอธิปไตยอยู่ในมือประชาชน เปริกลีสจึงกล่าวอย่างภาคภูมิใจว่า

“ระบบกฎหมายและหลักการแห่งการปกครอง (Constitution) ของเราได้ถูกเรียกว่า ประชาธิปไตย เพราะอำนาจมีได้อยู่ในมือของคนส่วนน้อย หากแต่อยู่ในมือของประชาชนทั้งหมด เมื่อเป็นคำถามเรื่องการตกลงข้อพิพาทส่วนตน ทุกคนเท่าเทียมเสมอกันตามกฎหมาย เมื่อมันเป็นคำถามเรื่องการจัดวางบุคคลหนึ่งตามบุคคลอื่นไว้ในฐานะของการรับผิดชอบต่อสาธารณะ สิ่งที่สำคัญมิใช่การเป็นสมาชิกของชนชั้นหนึ่งชนชั้นใดโดยเฉพาะ หากแต่เป็นความสามารถแท้จริงที่คนมีไว้ในครอบครอง トラบใดที่เขามีความสามารถเพื่อรับใช้รัฐ トラบนั้นผู้นั้นจะไม่ถูกบังคับไว้ชื่อเสียงโดยเหตุที่ยากจน”³

โดยธรรมชาติวิสัยแล้ว ประชาธิปไตยแบบเอเธนส์เรียกร้องต้องการให้พลเมืองอุทิศเวลา ความมั่งคั่งและการสละทั้งกายใจเพื่อกิจการสาธารณะ นครเอเธนส์เล็กเช่นนครรัฐกรีกทั่วไปร่วมสมัยที่มีอิทธิพลแผ่ไพศาลเหนือพลเมือง การเมืองมีแนวโน้มเอียงที่จะต้องเจริญไปพร้อมกับวิถีชีวิตโดยไม่ยินยอมให้พลเมืองมีจังหวะเวลาเป็นส่วนตัว ผลสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของกรีซคือการจัดตั้งลีลาชีวิตใหม่ที่โดดเด่น นครรัฐเป็นสถาบันการปกครองที่ได้ฝังรากลึกแล้ว เมื่อยุคทองของเอเธนส์คือตัวอย่างที่ดีที่สุด ประชาธิปไตยแบบเอเธนส์มีเอกลักษณ์คือ อำนาจทางการเมืองและความรับผิดชอบเท่าเทียมกัน แต่ชนชั้นสูงยังคงผูกขาดตำแหน่งสำคัญทางการเมืองไว้ พลเมืองชายชั้นสูงเท่านั้นที่มีสิทธิทางการเมือง หญิงและทาสไม่มีสิทธิทางการเมือง ชนต่างด้าวมีสิทธิเป็นพลเมืองน้อยมาก คตินิยมชนชั้นสูงยังคงครอบงำได้แม้แต่นครรัฐที่มีระบอบประชาธิปไตยมากอย่างเอเธนส์ พลเมืองที่ดีต้องเป็นคนที่มีความเหลือเฟือพอที่จะร่วมกิจกรรมสาธารณะ อาทิ ศาล สมัชชาและเทศกาลงานศาสนา หรือมีเวลามากพอที่จะฝึก

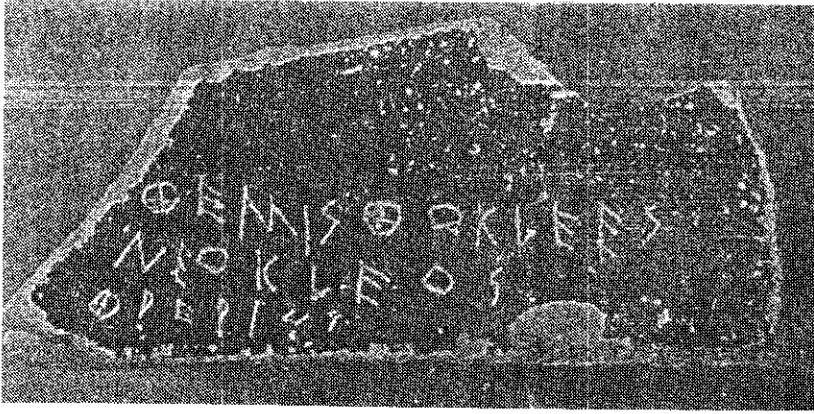
³ สุนทรพจน์ในพิธีศพ, ใน *Civilization in the West, Volumn I: To 1715*, by Mark Kishlansky et al. (New York: Harper Collins College Publishers, 1995), p. 70.

ทหารเพื่อปกป้องนครรัฐ แม้อุคคติทางการเมืองยังเหมือนเดิมมาจนถึงศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. คือ ชุมชนเกษตรที่มีขนาดเล็กและมีอิสระเสรี

สถานภาพแห่งการเป็นพลเมืองมีจุดอ่อนมาก เพราะการเป็นพลเมืองนั้นยากมาก เป็นการปิดหนทางเอเธนส์เองที่จะได้รับคนที่มีความรู้ที่อาจจะรับใช้นครรัฐได้ อีกทั้งเป็นการปิดกั้นนครรัฐประเทศราชมิให้ร่วมเป็นร่วมตายร่วมชะตากรรมกับเอเธนส์ในการชำระไว้ซึ่งจักรวรรดิ เพราะการเป็นคนนอก มิใช่คนในคือพลเมือง ทำให้ขาดความรักความผูกพันต่อจักรวรรดิ

สงครามเพโลพอนนีสระหว่าง 431 ปี - 404 ปี ก.ค.ศ. ได้ทำให้วิถีชีวิตทุกแง่มุมได้รับความกระทบกระเทือนมาก โครงสร้างสังคมและการเมืองเปลี่ยนแปลงโดยเหตุที่สงครามได้ทำให้ความขัดแย้งระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนทวีความรุนแรงและมีความขมขื่นมากขึ้น ความขัดแย้งที่เคยถูกกดไว้แฝงซ่อนเร้นไว้ช้านานก็กลายเป็นกองเพลิงคุกรุ่นขึ้น เอเธนส์เองเผชิญปัญหามาก แม้ความมั่งคั่งจากการรีดเนื้อเนื้อเหง้าจากบรรดานครรัฐประเทศราช จากการค้าขายและจากส่วยบรรณาการ จะสามารถผ่อนคลายความทุกข์ยากให้แก่พลเมืองเอเธนส์ผู้ไร้ที่ดินได้บ้างพอควรก็ตาม โดยทั่วไปแล้ว การเมืองปราศจากความไว้วางใจกัน ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายนิยมประชาธิปไตย หรือฝ่ายนิยมคณาธิปไตย คำถามที่หาคำตอบได้ยากยิ่งก็คือ คำถามเรื่องลักษณะของการเมืองและสังคม

ภายหลังสงครามเพโลพอนนีส การทหารกรีกได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว มีทหารอาชีพติดอาวุธเบา (Light armed professional) และทหารรับจ้างรบ (Mercenary) เป็นหน่วยรบหลัก แทนทหารราบแบบเดิม (Hoplite) ที่พลเมืองเป็น สงครามกลายเป็นอาชีพประเภทหนึ่งที่ยึดเยื้อยาวนานและเต็มไปด้วยความเหี้ยมโหด นำพันผู้คนเป็นผักปลา ชายถูกฆ่าหมด หญิงถูกจับเป็นทาส เมืองทั้งเมืองถูกเผาผลาญราบ บรรดาทหารอาชีพและทหารรับจ้างได้ทำให้ทหารราบ (Hoplite) มีบทบาทสำคัญลดน้อยลง ผู้ที่ต้องการเป็นใหญ่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาทหารราบอีกต่อไปแล้ว เพราะสามารถจ้างทหารมาเป็นฐานอำนาจส่วนตัวได้ ความยิ่งใหญ่ของกองทัพรับจ้างหมายถึงการทลายฐานรากของระบอบการปกครองประชาธิปไตยแบบเอเธนส์และคณาธิปไตยของสปาร์ตา ดังเช่นในอดีตที่ทหารราบเคยเป็นท่อนฐานรากแห่งอำนาจของนักรบทหารม้าผู้เป็นชนชั้นสูงมาแล้ว

รูปบน Ostrakon
ชื่อบุคคลต้องเนรเทศ
บนเศษภาชนะ

รูปกลาง เหรียญกษาปณ์เงิน
เอเธนส์ นกฮูกคือสัญลักษณ์
พระเทพอาธีนา

เพริคลีส รัฐบุรุษเอเธนส์

หลังสงครามเพโลพอนนีส ชัยชนะของสปาร์ตาไม่สามารถทำให้สปาร์ตาเป็นผู้นำโลกกรีกได้ เพราะสงครามได้ลดพลเมืองผู้เสมอกัน (Equals) ลงไม่น้อยกว่า 3,000 คนและสปาร์ตาขาดกองทัพเรือ สปาร์ตาโลภมาก เรียกเกณฑ์ช่วยบรรณาการและโภคทรัพย์จากบรรดานครรัฐในภูมิภาคทะเลอีเจียน ความมั่งคั่งยังมาจากทรัพย์เชลยอีก แต่ภายในสปาร์ตาเอง บรรดาผู้เสมอกัน (Equals) ยากจนขึ้นแค้น สูญเสียที่ดินซึ่งเป็นเครื่องรักษาสถานภาพของการเป็นผู้เสมอกัน ในเอเธนส์เอง เมื่อ 404 ปี ก.ค.ศ. มีระบอบทรราชย์ ทรราช 30 คนควบคุมนครรัฐไว้ การเมืองเต็มไปด้วยการต่อสู้แย่งชิงอำนาจ ทรราชประหารชีวิตผู้นำที่นิยมประชาธิปไตยถึง 1,500 คน และบังคับเนรเทศออกไปอีก 5,000 คน ความแตกแยกแบ่งฝ่ายและความเคียดแค้นชิงชังผู้ปกครองจึงรุนแรงมาก ไม่ถึง 1 ปี บรรดาผู้ถูกเนรเทศได้รวบรวมกำลังเข้ายึดนครรัฐเอเธนส์แล้วจับพวกทรราชฆ่าทิ้งบ้างและเนรเทศบ้าง ระบอบประชาธิปไตยได้ฟื้นคืนชีพขึ้นมาใหม่ แต่จิตวิญญาณของระบอบนั้นได้คลายความศักดิ์สิทธิ์ไปแล้ว ชาวเอเธนส์มีความมั่นใจในตนเองน้อยลง มีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น เอาใจออกห่างจากนครรัฐและมีความผูกพันต่อนครรัฐลดลง

ตั้งแต่ศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. บรรดานครรัฐนิยมความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Specialization) และการเป็นมืออาชีพ (Professional) บรรดานครรัฐกรีกเริ่มเห็นความสำคัญของสันติภาพร่วมกัน (Common Peace) ซึ่งหมายถึงการอยู่ร่วมกันโดยสันติ และนิยมการรวมกันเป็นกลุ่มนครรัฐในลักษณะที่เป็นสหพันธรัฐ (Federalism) เพื่อร่วมกันปกป้องผองภัยและเปลี่ยนกลุ่มนครรัฐให้กลายเป็นรัฐบริวารของนครรัฐผู้นำเมื่อโอกาสอำนวย ทั้งนี้ มีข้อควรคิดว่า การรวมกันเป็นกลุ่มทำให้สามารถระดมหรือจัดการทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรในแผ่นดินได้ดี เพื่อปกป้องตนเองจากภัยการแทรกแซงจากภายนอก การรวมกันแบบนี้มีตัวอย่างมาแล้วก่อนนั้น ในศตวรรษที่ 6 ก.ค.ศ. ที่เรียกว่า สหพันธันนครรัฐแห่งดินแดนโบเทีย (Confederacy of Boeotia) การรวมกันทำให้องค์กรจัดตั้งนั้นกลายเป็นมหาอำนาจ ในศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. มีสหพันธันนครรัฐ (Federations of States) ทั้งหมด 10 สหพันธ์ ลัทธินิยมสหพันธรัฐไม่เคยสามารถทำให้เกิดการรวมกันขึ้นเป็นสหรัฐแห่งกรีก (United States of Greece) ได้เลย กรีกรวมกันมิได้ ลัทธินิยมสหพันธรัฐนี้เป็นที่นิยมศึกษากันในโลกตะวันตกในยุคใหม่ เมื่อสหรัฐ

อเมริกาจะสถาปนาประเทศขึ้น ก็ได้รับความคิดจากลัทธินิยมสหพันธ์แบบกรีซที่ประสบความสำเร็จ
เหลวมาแล้ว

ไม่ว่าจะเป็นหลักการสันติภาพร่วมกัน หรือลัทธินิยมสหพันธรัฐ ก็ไม่สามารถระงับ
ยับยั้งและยุติสงครามระหว่างนครรัฐกรีกได้ บรรดานครรัฐใหญ่ล้วนปรารถนาที่จะเป็นใหญ่
เหนือนครรัฐอื่น โดยพยายามตั้งตนเป็นผู้นำเหนือนครรัฐอื่น (Hegemon) โดยอ้างว่าเป็นการ
ประสานสามัคคีกัน (A harmony) แต่โดยเนื้อแท้แล้วคือการตั้งตนขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง
เหนือรัฐอื่น ความทะเยอทะยาน ความริษยา ความภาคภูมิใจในนครรัฐของตนและความหวาด
กลัวนครรัฐอื่นที่มีอำนาจ ล้วนทำให้กรีซไม่สามารถมีสันติภาพร่วมกันและไม่สามารถรวม
กันเป็นหนึ่งได้ ทุกนครรัฐใหญ่ล้วนต้องการเป็นผู้นำ (Hegemon) โสภนาฏกรรมทางประวัติ
ศาสตร์กรีซจึงเกิดขึ้นโดยเหตุดังกล่าวนั้น บรรดาแม่ทัพนายทหารมุ่งแต่การทหารมากขึ้น นัก
วาทศิลป์ (Orators) และนักการเมืองที่มีคารมเป็นต่อ (Demagogue) ได้ควบคุมสมาชิกไว้ ชุม
ชนที่เคยผูกพันกันเหนียวแน่นเฉพาะกลุ่ม (Parochial community) ได้แปรเปลี่ยนเป็นชุมชน
สากลที่มีชนหลากหลายเชื้อชาติภาษาวัฒนธรรม (Cosmopolitan) รวมกันอย่างหลวม ๆ ไม่มี
พลังแข็งแกร่ง ปราศจากพลังพิเศษสุดของมนุษย์อีกต่อไป นครรัฐกรีซที่เคยสามารถกดดันมิให้
ความปรารถนาส่วนบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับทวยเทพ มีอำนาจเหนืออำนาจ
รัฐมาช้านานนั้น ก็เริ่มอ่อนล้า ขาดพลังแข็งแกร่งที่จะยืนหยัดดำรงคงอยู่ได้อีกต่อไป

ในยุคสมัยที่กองทัพและกองทัพเรือสามารถจะดำรงคงอยู่ได้โดยการรับช่วย
บรรณาการและปล้นสะดมเพื่อบำรุงเลี้ยงตนเอง อำนาจอธิปไตยที่กระจายไปทั่วตามนครรัฐ
ทั้งหลายนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ดังนั้น การเมืองของบรรดานครรัฐจึงเริ่มเสื่อมถอยอำนาจลง
ตามลำดับ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ.

แม้เมื่อกรีซตกอยู่ภายใต้อำนาจของมาเซโดเนีย (Macedonia) แล้ว บรรดานครรัฐก็
ยังพยายามรวมตัวกันตั้งสหพันธรัฐ (Federal government) แต่ความเป็นตัวของตัวเองโดย
เฉพาะนั้นไม่เหมือนกัน ก็ทำให้การรวมกันเช่นนั้นยากยิ่งนัก การปกครองกรีซทั้งแผ่นดินก็
ยากเช่นกันโดยเหตุดังกล่าว

ตั้งแต่ยุคคลาสสิก บรรดานครรัฐกรีกมีการปกครองแบบใดแบบหนึ่ง หรือแบบ
ผสมผสาน ดังนี้

1. ระบอบราชาธิปไตย (Monarchy) เป็นการปกครองโดยบุคคลเพียงคนเดียวเป็นกษัตริย์ ทรงเป็นผู้แทนชุมชน ทรงระบอรรคมที่โดยลือชามกฎหมายและทรงนับถือสิทธิทั้งปวงของพลเมือง

2. ระบอบชนชั้นสูง (Aristocracy) เป็นการปกครองโดยหมู่คณะที่อ้างตนเป็นพลเมืองดีที่สุดกลุ่มเล็ก ๆ (Oligarchy) เป็นกลุ่มอภิสิทธิ์ที่สืบต่อความมั่งคั่ง ฐานะทางสังคมหรือสืบต่อชนชั้นสูง ถือเป็นชนชั้นผู้ปกครองผู้มีอภิสิทธิ์ (Privileged ruling class) หรือเป็นขุนนาง (Nobility)

3. ระบอบคณาธิปไตย (Oligarchy) เป็นการปกครองโดยหมู่คณะกลุ่มเล็ก ในกรณีของนครรัฐกรีกนั้น ระบอบคณาธิปไตยเป็นการปกครองโดยหมู่คณะของพลเมืองชายชั้นสูงผู้ร่ำรวย

4. ระบอบทรราชย์ เป็นการปกครองโดยบุคคลเพียงคนเดียว ผู้ยึดอำนาจการปกครองตามวิถีทางที่นอกกรีดนอกรอย โดยทั่วไป ทรราชยึดอำนาจด้วยวิธีการใช้อำนาจเงินตราของตนซื้ออำนาจหรือหว่านล้อมหาสมัครพรรคพวกเพื่อล้มอำนาจการปกครองเดิม

5. ระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองโดยประชาชน ในความหมายของกรีกแล้ว เป็นการปกครองโดยพลเมืองชาย โดยไม่คำนึงถึงชาติกำเนิดหรือความยากคิมิเงิน พลเมืองชายทั้งปวงเป็นผู้บริหารการปกครอง

6. ระบอบสันนิบาต (League) นครรัฐร่วมกันหลายนครรัฐเป็นสันนิบาต เป็นองค์กรทางการเมืองที่เกิดจากความนิยมในระบบการเมืองใหม่คือ ระบบสหพันธรัฐ (Federalism) หลายนครรัฐร่วมกันจัดตั้งการปกครองส่วนกลาง (Central government) โดยนครรัฐยังคงปกครองกิจการภายในนครรัฐเป็นอิสระ การรวมกันของบรรดานครรัฐเป็นกลุ่มนี้คือ สมาพันธ์นครรัฐ (A confederation of city-states)

อาจจะกล่าวได้ว่า อวสานของกรีซมีปัจจัยมาจกเอกลักษณ์ของารปกครองแบบนครรัฐ ลักษณะพิเศษนี้ยังกลายเป็นต้นแบบของลักษณะพิเศษ โดยพื้นฐานของสังคมยุโรปในยุคต่อมา กล่าวคือ สังคมที่เชิดถือว่ารัฐประกอบด้วยดินแดน เป็นหลักการสำคัญเหนือหลักการอื่นใดที่ว่าด้วยการรวมกันในสังคมอย่างเหนียวแน่น รัฐสำคัญเหนือกว่าบุคคล บุคคลมีหน้าที่รับใช้รัฐทั้งกายและใจ

อริสโตเติล
ศิษย์เอกที่เพลโต
ประทับใจมาก
ถือว่าเขาเป็น
“จิตแห่งสำนัก
ศึกษา”

ปรัชญา

ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของเอเธนส์ในยุคทองย่อมทำให้พลเมืองพึงพอใจเป็นอย่างมากยิ่งในระบบนิติศาสตร์และค่านิยมคุณธรรมของนครรัฐซึ่งล้วนเสริมสร้างรากฐานเพียงพอสำหรับชีวิตของคน การติดต่อต่างประเทศก็ได้กระตุ้นเร่งเร้าให้ชาวกรีกเอเธนส์รู้คิดที่จะพิจารณาไตร่ตรองหลายแง่มุมและได้ทำทลายให้ชาวกรีกตีความหมายใหม่เกี่ยวกับคุณลักษณะของเอกภพและมนุษย์ วัฒนธรรมเอเธนส์มีบทบาทสำคัญในการสร้างวิถีความคิดแบบเอเธนส์มิใช่น้อย ระบอบประชาธิปไตยรุนแรงมาก (Radical democracy) แบบเอเธนส์ได้ทำให้ชาวเอเธนส์มีวิถีความคิดที่นิยมการวิพากษ์วิจารณ์และใช้หลักเหตุผล ชาวเอเธนส์สำรวจตรวจสอบและสืบค้นอดีตและปัจจุบัน เริ่มสงสัยใคร่รู้พื้นฐานของค่านิยมของอดีต บรรยากาศแห่งการใฝ่รู้ได้ถาพ (Climate of inquiry) นี้คือจุดเริ่มต้นของการที่ชาวเอเธนส์คิดอย่างนักปรัชญา ในโลกการเมืองเอเธนส์แห่งศตวรรษที่ 5 ก.ค.ศ. เอง ศิลปะแห่งการพูดถือว่าสำคัญมากและมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปรัชญา สำนักวิชาการที่สอนวาทศิลป์คือ สำนักโซฟิสต์ (The Sophists, “wise people”)

คณะโซฟิสต์

นักปรัชญาที่เด่นที่สุดของคณะโซฟิสต์คือ โพรทาгорัส (Protagoras, ประมาณ 480 ปี - 410 ปี ก.ค.ศ.) คณะโซฟิสต์ได้ค้นพบมิติใหม่ของความเป็นจริงของมนุษย์ (Human reality) กลุ่มนี้ได้ให้เหตุผลว่า ไม่มีสิ่งใดมีอยู่เป็นอยู่ได้ด้วยตนเอง โดยเป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยอื่นใด ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น⁴ กลุ่มโซฟิสต์เชื่อว่า มนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่มนุษย์จำเป็นต้องคิดใฝ่สืบหาและเป็นเรื่องที่เหมาะสมที่จะต้องศึกษา “เพราะมนุษย์เป็นเกณฑ์วัดสรรพสิ่ง” การศึกษามนุษย์จะทำให้ค้นพบข้อจำกัดเฉพาะของความคิดหลักแบบเอเธนส์เรื่องทวยเทพ โลกและฐานะของมนุษย์ในโลกนั้น และจะทำให้ไขว่คว้าได้ความจริง (Truth) ใหม่แทนไสยศาสตร์ของอดีตที่มนุษย์ไม่สามารถที่จะเข้าใจได้มาช้านานแล้ว

---

⁴ Nothing is absolute. Everything is relative.

คณะโซฟิสต์วิพากษ์วิจารณ์ความเชื่อเดิม ศาสนา พิธีกรรมและตำนานเทพนิยาย คณะโซฟิสต์ตั้งคำถามสงสัยกฎหมายของนครรัฐ โซฟิสต์บางคนยึดถือความคิดว่า กฎหมาย คือการที่ผู้เข้มแข็งรวมหัวกันกดขี่ข่มเหงคนอ่อนแอ ศิลธรรมก็คือขนบธรรมเนียมระเบียบแบบแผน (Convention) ที่มนุษย์คิดตั้งขึ้น การที่พลเมืองอุทิศตนเองเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของนครรัฐนั้น โดยเนื้อแท้แล้ว ก็เป็นเพียงการหลอกหลวงตนเอง มนุษย์ไม่ควรคำนึงถึงจุดมุ่งหมายหรือผลประโยชน์ของส่วนรวม

คำสอนของคณะโซฟิสต์ได้แสดงให้เห็นตัวตนของมิติทั้งหลายของความเป็นจริงของมนุษย์ ทำให้คิดและคลั่งคลุ้มให้เกิดแรงกระตุ้นและเกิดการแบ่งแยกอย่างละเอียดในการกำหนดค่านิยมสำหรับความจริงเกี่ยวกับกิจการของมนุษย์ ปรัชญานิยมโซฟิสต์ (Sophism) ได้ทำให้ภูมิปัญญาของโลกกรีกมีลักษณะรู้แจ้งเห็นจริง (Enlightenment) มากขึ้นกว่าเดิม ปรัชญานี้ทำให้คณะผู้ปกครองเอเธนส์สามารถใช้ปรัชญานั้นเป็นหลักเหตุผลแสดงความชอบธรรมที่จะปกครองนครรัฐด้วยการใช้ความรุนแรงล้มล้างระบอบประชาธิปไตยเมื่อ 411 ปี ค.ศ. และ 404 ปี ค.ศ. การแสดงหลักเหตุผลโดยใช้ศิลปการพูด (Verbal rationalism) จึงมีคุณและโทษ เพลโตจึงไม่นิยมคณะโซฟิสต์และได้ใส่ร้ายป้ายสีคณะโซฟิสต์จนเสียชื่อเสียงเกียรติคุณ

คณะโซฟิสต์ใช้หลักปรัชญาและศิลปการพูดในการฝึกอบรมบรรดาชายหนุ่มให้มีความเป็นเลิศในนครรัฐ การสอนเน้นตรรกวิทยา (Logic) และความหมายของคำ ภาษามีจุดอ่อนอยู่ที่การวิเคราะห์และการพลิกแพลงภาษาด้อยคำได้ตามกฎเกณฑ์ของตรรกวิทยา คณะโซฟิสต์สอนให้รู้จักศิลปการพูดจูงใจเพื่อสร้างอิทธิพลในสมัชชา รู้จักโน้มน้าวใจประชาชนให้ตามได้ คณะโซฟิสต์อ้างว่า วิธีการแสดงเหตุผลโดยใช้สำนวนภาษาตามกฎเกณฑ์ของการให้เหตุผล (Argument) นั้น มีจุดมุ่งหมายที่จะคลี่คลายปมเรื่องราวความสับสนของเอกภพ ทำให้มนุษย์มีปัญญาเทียบเทียมยิ่งขึ้น

คณะโซฟิสต์ได้เดินทางไปสอนชายหนุ่มทั้งแผ่นดินกรีก โดยเรียกค่าเล่าเรียนด้วยกลางศตวรรษที่ 5 ค.ศ. เอเธนส์ได้กลายเป็นสถานที่พักพิงของครูแบบใหม่คือ บรรดาโซฟิสต์

โสกราตีส (Socrates, ประมาณ 470 ปี - 399 ปี ก.ค.ศ.)

โสกราตีสมาจากตระกูลช่างศิลป์ตระกูลเล็ก เมื่อยังหนุ่มแน่น เขาสนใจปรัชญาธรรมชาติ แต่ต่อมา เขาหันไปแสวงหาวิธีการรู้แจ้งเห็นจริงทางศีลธรรมด้วยตนเอง (Moral self-enlightenment) ตามที่เฮราคลิตุสได้แนะนำ โสกราตีสได้ใช้ชีวิตหมกมุ่นอยู่กับการสืบสวนค้นคว้าและการนิยามโดยยกตัวอย่าง (Definiton) เขาได้ค้นพบความจริง (Truth) และได้สำรวจคุณค่าของมนุษย์ เขาเห็นว่า มนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถูกสืบสวนไต่ถาม เขารำร้องให้ “จงรู้จักตัวท่านเอง” (“Know thyself”) ชีวิตที่ปราศจากการตรวจสอบเลยเป็นชีวิตที่ไร้ค่าควรแก่การอยู่ เขาเรียกร้องให้สืบสวนค้นคว้าชีวิตทุกแง่มุม แต่เขาไม่เคยคิดกังวลหาความชอบธรรมทางศีลธรรมของรัฐเอเธนส์เลย⁵

โสกราตีสได้นิยามคำว่า “Wisdom” (ปัญญา) และความดี (Goodness) ว่าแวดล้อมด้วยสิ่งต่าง ๆ มากมายกว่าเพียงชาติกำเนิดของชนชั้นสูงและการศึกษาเพื่อเป็นสุภาพชน (Gentlemanly education) โสกราตีสเชื่อว่า ความถูกต้องและความผิด “เป็นสิ่งที่มียู่ด้วยตัวของตัวเอง ไม่ขึ้นกับความเห็นหรือการกำหนดของผู้ใดหรือกลุ่มชนใดทั้งสิ้น”⁶ ความถูกต้องและความผิดมิใช่สิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้น โสกราตีสพยายามนิยามคำเหล่านั้นและแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่าง เขาคิดว่า ถ้าแสวงหาความเป็นเลิศ (Excellence) ซึ่งมีความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญ มนุษย์จะสามารถเข้าถึงความดีสูงสุด แล้วจะค้นพบความสุขแท้จริง โสกราตีสวิจารณ์ความโง่เขลาเบาปัญญาและการถือเอาแต่ประโยชน์ของบรรดาผู้นำในระบบประชาธิปไตยเอเธนส์ ผู้นำเป็นพวกทหารราบ (Hoplites) และเจ้าหน้าที่นครรัฐ ที่ล้วนหัวเก่าอนุรักษ์นิยมรุนแรง โสกราตีสเสนอว่า ผู้ปกครองควรเป็นคนดีที่ชาญฉลาด โสกราตีสเองก็เป็นคนหัวเก่าในแง่ที่เขานิยมชมชอบเทพพยากรณ์ (Oracles) และรูปแบบแข็งขันของการเคร่งศาสนา เขาปฏิเสธความเชื่อถือในทวยเทพตามประเพณีของบ้านเกิดเมืองนอนของเขาเอง ลักษณะอนุรักษ์นิยมนี้ยังนับว่าผิว

---

⁵ “การนิยามสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยชี้ไปที่สิ่งนั้น ๆ โดยไม่ต้องอธิบาย เช่น นิยามคน โดยชี้ไปที่ นาย ก นาย ข นาย ค นาย ง ว่า นี่เป็นคน” พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2540, ภายใต้อำนาจ “ostensive definition.”

⁶ พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, ภายใต้อำนาจ “absolutism.”

เดินมาก เพราะความนิยมในความคิดความรู้สึกรุนแรง (Radicalism) ของเขานั้นลึกซึ้งมาก ลักษณะแย้งกัน (Paradox) เช่นนี้ได้สืบต่อกทอดไปถึงนักปรัชญารุ่นต่อมาคือ เพลโต (Plato)

โสกราตีสเชื่อมั่นว่า การแสวงหาความเป็นเลิศเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้และถ่ายทอดไปสู่ผู้อื่นได้ เขามีปฏิกริยาต่อต้านวิธีการสอนแบบของคณะโซฟิสต์ว่าเป็นการสอนที่ผิวเผินขาดศีลธรรม (ที่เรียกค่าเล่าเรียน) และเหยียดว่าเป็นคำสอนที่เป็น “ปัญญาอาชีพ” (Professed wisdom) วิธีการของโสกราตีสมีลักษณะเด่นคือ การตั้งคำถาม และการนิยามความคิดเห็น เริ่มต้นด้วยการกำหนดหัวข้อทั่วไปหรือปัญหา แล้วค่อย ๆ พิจารณาถึงแก่นของหัวข้อหรือปัญหา ตั้งคำถามอย่างต่อเนื่องและสนทนาโต้ตอบกัน (Dialogue) โสกราตีสปฏิเสธไม่รับค่าเล่าเรียน เขายืนยันว่า เขาไม่มีอะไรที่จะสอนเพราะเขาไม่รู้อะไร โสกราตีสไม่แต่งหนังสือคำสอนใด ๆ และไม่มีการบรรยายคำสอนอย่างเป็นทางการ

เมื่อ 399 ปี ก.ค.ศ. เขาถูกจับขึ้นศาลด้วยข้อหาว่า เขาได้มอมเมาเยาวชนของนครให้คิดมิชอบ ประพฤติมิชอบและเลื่อมสอนให้นับถือทวยเทพองค์ใหม่ โสกราตีสสามารถที่จะยินยอมให้จับเนรเทศแต่เขาก็เลือกที่จะตายมากกว่าถูกตัดสินประหารชีวิตด้วยวิธีการให้ดื่มยาพิษ

ปัญญาชนกรีกล้วนเห็นชอบด้วยกับปรัชญาของโสกราตีส กระทั่งที่สอนให้ตระหนักถึงความทุกข์ทรมานก็ได้ทำให้ชาวกรีกมีปัญญาคิดถ่องแท้ขึ้นกว่าเดิม สงครามเปอร์เซียและสงครามเพโลพอนนีสสร้างความไม่สงบสุขและความไม่มั่นคงปลอดภัยในโลกกรีซ ภายหลังภัยสงคราม เสรีภาพมิได้ยั่งยืนนานตามที่ได้คาดหวังแต่อย่างใด ชาวกรีกยังคงแข่งขันฆ่ากันเองมาโดยตลอด กลียุคได้ทำให้นักปรัชญากรีกต้องคิดใคร่ครวญเพื่อแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาสังคมของตน นักปรัชญาขึ้นชื่อคือ เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) ยุคทองของกรีซเป็นยุคทองของปรัชญากรีกด้วย

เพลโต (427 ปี - 347 ปี ก.ค.ศ.)

เขาเป็นชาวเอเธนส์มาจากตระกูลชนชั้นสูง เป็นสานุศิษย์ของโสกราตีส จึงไม่เป็นการประหลาดที่เขาจะเป็นคนที่เอาใจออกห่างจากนครรัฐ เขาพยายามที่จะคิดค้นแสวงหาความจริง (Truth) เขาเชื่อว่า ความรู้ทั้งหมดเป็นความทรงจำของเรื่องราวที่ผ่านมาในชีวิต (Recollection) ทุกสิ่งทุกอย่างดำรงอยู่ได้เฉพาะเมื่อมันมีส่วนเข้าร่วมอยู่ในแบบ (Forms) หรือ

มโนภาพ (Idea) มโนภาพหรือแบบคือสภาพความจริงอย่างหนึ่งที่มีใจวัตถุ มโนภาพหรือแบบ เป็นความจริงที่สำคัญกว่าโลกแห่งวัตถุ⁷ มโนภาพเองคือจิตหรือสภาวะนามธรรมซึ่งมีอยู่จริง ได้ด้วยตนเอง เป็นแม่แบบของสิ่งทั้งหลายที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ⁸ นี่คือนิยม (Idealism) แบบเพลโต

ทฤษฎีแบบ (Theory of Form) หรือทฤษฎีจิต (Theory of Idea) กำหนดไว้ว่า สรรพ สิ่งที่ได้เห็น ได้ยิน ล้วนไม่มีอยู่จริง ไม่เป็นอย่างนั้นแน่แท้ ล้วนเป็นสิ่งที่ถืออยู่เป็นอยู่ชั่วคราว และเป็นจำลองของแบบ หรือจิตหรือมโนภาพที่เป็นอยู่คงที่และไม่สามารถที่จะทำลายได้ จิต เท่านั้นที่มีใจประสาทสัมผัส (Senses) ที่สามารถกำหนดรับรู้แบบนิรันดรอันเป็นต้นแบบของ สิ่งทั้งหลายได้ แบบสูงสุดคือจิตหรือมโนภาพแห่งความคิด จิตสร้างภาพแห่งความคิดและสิ่งดี ความไม่ฉลาดบาปปัญญาไม่รู้จักความจริงยอมทำให้มีแต่สิ่งชั่วร้ายในโลก สังคมและการปกครอง มีแต่ความชั่วช้าเลวทรามและความล้มเหลว ปรัชญาของเพลโตคเณย์ดังกล่าวเน้นปัญหา การเมือง

เพลโตเติบโตมาในท่ามกลางกลิ่นอายของสงครามเพโลพอนนีส เขาได้เห็นประจักษ์ชัด ถึงความล้มจมของจักรวรรดิเอเธนส์ ได้เห็นทรราชถึง 30 คนผลัดกันครองเอเธนส์ เขาได้เห็น การฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตยใหม่พร้อมด้วยลัทธิจักรวรรดินิยม เพลโตจึงชิงชังระบอบ ประชาธิปไตยเอเธนส์มาก เขาไม่เชื่อว่า ประชาชนทั่วไปจะรู้จักผิดชอบชั่วดี สังคมเอเธนส์ใน ปลายศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. เป็นสังคมประชาธิปไตยหัวคิดรุนแรงจนนำมาซึ่งความหายนะย่อย ยับมาสู่นครเอเธนส์และโลกกรีซ ระบอบคณาธิปไตยแบบนครรัฐ โครินท์ก็ดี ระบอบสหพันธ ์นครรัฐ (Federalism) แบบธีบีส (Thebes) ก็ดี ล้วนได้พิสูจน์แล้วว่าก็ไม่ได้ดีกว่าระบอบ ประชาธิปไตย สปาร์ตาเองก็มีการปกครองที่เข้มโหด เพลโตจึงมีความรู้สึกรังเกียจสังคม และการปกครองเช่นนั้น เขาชิงชังชีวิตสังคมของเอเธนส์มาก เขาท่องเที่ยวไปทั่วเกาะซิซิลี และอิตาลี ได้พบบทประสบรูปแบบการปกครองหลายรูปแบบแตกต่างกันและได้รู้จักสำนัก วิชาการปรัชญาหลายแห่งที่มีปรัชญาแตกต่างกัน

⁷ พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, ภายได้คำ "idealism."

⁸ Ibid.

เพลโตได้แสดงเหตุผลงใจว่า รูปแบบการปกครองที่มีอยู่ปรากฏอยู่ยังไม่เพียงพอ การปกครองที่มีอยู่ล้วนเลวร้าย จำเป็นต้องสร้างรูปแบบใหม่ของการปกครองขึ้น ผู้ปกครอง ต้องมีการศึกษาที่ถูกต้องเหมาะสมและเป็นนักปกครองที่เป็นนักปรัชญารู้คิดด้วย (Philosopher rulers) เหตุผลของเขาเช่นนั้น ส่วนหนึ่งมาจากความเข้าใจของเขาเองในเอกภพและฐานะของ มนุษย์ในเอกภพ เขาได้เสนอปรัชญาการเมืองนั้นในวรรณกรรมอมตะถือกันของเขาเรื่อง Republic เขาได้พรรณนาการปกครองของ “ไม่มีแห่งหนใด” (“No place” ภาษากรีกว่า Utopia) เป็นการ ปกครองในอุดมคติ ตาม Republic นั้น เพลโตได้สร้างปรัชญาการเมืองของเขาโดยประยุกต์ทฤษฎี ว่าด้วยแบบ นครรัฐในอุดมคติต้องเป็นนครรัฐที่มีการปกครองของ “ไม่มีแห่งหนใด” จึงจะ สามารถสร้างความดียิ่งใหญ่ที่สุดและความสุขที่สุดแก่มวลสมาชิกของนครรัฐได้ นครรัฐใน อุดมคติจะมีอยู่เป็นอยู่ได้ ถ้านครรัฐนั้นมีผู้ปกครองเป็นนักปรัชญา เพราะผู้ปกครองที่เป็นนัก ปรัชญามีหน้าที่ทำให้มวลสมาชิกรู้แจ้งเห็นจริงในความจริง นี่คือวิธีการที่ดีที่สุดในการสถาปนา สาธารณรัฐ (Republic) ผู้ปกครองเป็นทั้งนักปกครองผู้ทรงอำนาจและนักปรัชญาผู้ทรงคุณ ความรู้ อำนาจทางการเมืองประสานเป็นหนึ่งกับความเป็นนักปรัชญาซึ่งมีอยู่ในตัวผู้ปกครอง อยู่แล้ว

เพลโตกำหนดว่า รัฐต้องมีระเบียบแบบแผน ต้องมีสังคมที่มีความยุติธรรม (A just society) มีราชาผู้ทรงเป็นนักปรัชญา ทรงครองราชย์โดยมีคณะผู้ปกครองที่คัดมาจากมือเดียว เดียว เรียกว่า คณะผู้พิทักษ์ (Guardians) คติรัฐในอุดมคติแบบเพลโตคล้ายกับนครรัฐกรีกใน ด้านขนาดของพื้นที่การปกครอง สังคมที่มีความยุติธรรมจะมีลักษณะตรงกันข้ามกับสังคม ในความเป็นจริงที่ชนชั้นสูงยังคงครอบงำสังคมได้ มีชนชั้นพลเมืองทำหน้าที่รบ มีทาสและ ชนต่างชาติมีหน้าที่เป็นแรงงาน สามชนชั้นเป็นไตรภาคีที่สืบตระกูล (Tripartite and hereditary class) สังคมมีความแตกแยกแบ่งฝ่ายชัดเจน โดยเหตุการณ์แบ่งชนชั้นเช่นนั้น

เพลโตได้เสนอสังคมใหม่ที่มีการแบ่งประชาชนตามคุณวุฒิ สติปัญญา และความสามารถส่วนบุคคล มี 4 ประเภทคือ

1. คณะผู้ปกครอง ผู้พิทักษ์นครรัฐ (Guardians) มีหน้าที่ปกครอง
2. ทหารหญิงชาย (Auxiliaries) เป็นเครื่องสนับสนุน มีหน้าที่เป็นรับของนครรัฐ
3. บรรดาผู้ใช้แรงงาน ได้แก่ ชาวนา ช่างศิลป์ พ่อค้าและทาส

4. พลเมืองคือ ชาวนา พ่อค้าและช่างศิลป์ มีสิทธิถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ในรัฐที่ขึ้นชื่อว่าเป็น Republic พลเมืองเป็นพื้นฐานแห่งความมั่งคั่งสมบูรณ์ แต่ไม่มีบทบาทในการป้องกันนครรัฐหรือปกครองนครรัฐ

ในรัฐแบบเพลโตที่เรียกว่า สาธารณรัฐ (Republic) นั้น หญิงชายมีความเสมอภาคกัน หญิงสามารถเป็นผู้นำการปกครองได้ นครรัฐในอุดมคติจะเป็นเครื่องถ่วงดุลให้บุคคลทำสิ่งที่ตนสามารถทำได้เพื่ออุปถัมภ์ค้ำจุนรัฐ รัฐตอบแทนตามความยุติธรรม เป็นความสมดุลทั้งผู้ทำและผู้ตอบแทน

หญิงชายเป็นทหารป้องกันนครรัฐ (Auxiliaries) โดยมีฐานะเสมอกันในการเป็นทหาร ทหารเป็นสถานะที่ใช้คุณสมบัติเป็นเครื่องกำหนด การเป็นทหารมิได้เป็นมาแต่เกิด ต้องมีการศึกษาและรู้ผิดชอบชั่วดี มีหน้าที่ปกป้องนครรัฐ เพลโตห้ามกวีและนักเล่นละครมิให้รับการศึกษาแนวเพลโต การศึกษาแบบเพลโตเป็นการศึกษาทั้งกายและวิญญาณ โดยศึกษาคณิตรีและกวีนิพนธ์เพื่อกล่อมเกลาให้รักความประสานกลมกลืน (Harmony) และระเบียบแบบแผนของโลก การศึกษายังเน้นพลศึกษาเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงด้วย

บรรดาหญิงชายที่ผ่านการศึกษาแล้ว มีคุณสมบัติครบแล้วจึงจะได้เป็นทหาร ทหารมีชีวิตเรียบง่าย อยู่ร่วมกันเป็นค่ายทหาร ไม่มีทรัพย์สิน ไม่มีครอบครัว ช่างศิลป์จะเป็นผู้ผลิตปัจจัย 4 สนับสนุน ผู้นำทั้งหลายจะเป็นผู้เลือกผู้ครองให้โดยคำนึงถึงพันธุ์ดีเพื่อให้ได้บุตรหญิงที่มีพันธุ์ดี เด็กจะถูกเลี้ยงร่วมกัน บรรดาทหารและเด็กเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ แม้เมื่อเป็นทหารแล้ว ทหารก็ยังสามารถศึกษาต่อเนื่องได้อีก โดยศึกษาวิทยาศาสตร์และตรรกวิทยา เพื่อจะได้รู้หลักการพื้นฐานของความจริง เมื่ออายุครบ 35 ปี ทหารดีที่สุดจะได้รับเลือกให้เป็นผู้ปกครอง (Rulers) หรือเป็นคณะผู้พิทักษ์ (Guardians) ทำหน้าที่ปกครองเพราะถือว่าทหารมีทั้งภูมิปัญญาและศีลธรรมเหมาะสมที่จะปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว

เมื่อ 387 ปี ก.ค.ศ. เพลโตเดินทางคืนสู่เอเธนส์ เขาได้เผยแพร่ความคิดและทฤษฎี โดยการรจนาเป็นวรรณกรรมและตั้งสำนักศึกษา (Academy) เพื่อฝึกอบรมเยาวชนและรัฐบุรุษรุ่นใหม่ที่เคยคุ้นกับความจริงจนสามารถปฏิรูปเอเธนส์และนครรัฐอื่น ๆ ได้

ปรัชญาของนครรัฐเอเธนส์ได้รับอิทธิพลการละครโสกราฏกรรม โดยผลงานปรัชญาเต็มไปด้วยคุณสมบัติของการละคร ดังเช่น เพลโตได้ใช้รูปแบบของวรรณกรรมและรูปแบบ

บทสนทนาโต้ตอบกัน (Dialogue form) เป็นการแสดงความผูกพันเกี่ยวของอย่างลึกซึ้งกับการละคร มีการถกแถลงปัญหาการเมืองและปัญหาจริยธรรมเพื่อพัฒนาความคิดให้ลึกซึ้ง เป็นการแสดงความจริงจางทางภูมิปัญญาโดยไม่จำเป็นต้องเอาใจผู้ชม เพลโตแสดงภูมิปัญญาเฉพาะต่อกลุ่มปัญญาชนกลุ่มเล็ก ๆ ที่คัดสรรกันเองแล้ว เป็นกลุ่มที่ได้ปลดเปลื้องข้อจำกัดนานับประการของนครรัฐไคก็ตามโดยเฉพาะออกไปแล้ว

ปรัชญาเพลโตนิยมแสดงความคิดรุนแรง (Radicalism) เพลโตเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาของเอเธนส์ไว้ใน Republic เป็นวิธีการรุนแรงมาก แต่เมื่อเขามีอายุมากขึ้น ความคิดเห็นของเขาก็คลายความรุนแรงลงมาก ดังปรากฏในหนังสือเรื่อง Laws ความคิดรุนแรงของเพลโตที่จะแก้ไขปัญหาของเอเธนส์นั้นเป็นความคิดเห็นที่ต้องการแก้ไขให้ตลอดทั่วถึงมาก จนท้ายสุดไม่พบลักษณะอนุรักษนิยมของนครรัฐในอุดมคติที่เพลโตคิดหลายแง่มุมมาแล้ว เพื่อจะบรรลุถึงให้ได้ เพลโตไม่แสดงวิธีการที่นักปรัชญาจะเป็นนักปกครอง ไม่กล่าวถึงการออกเสียงเลือกตั้งและวิธีการใช้อำนาจปกครอง รัฐในอุดมคติแบบเพลโตตกเป็นเป้าของการวิพากษ์วิจารณ์รอบด้าน เช่น ถูกโจมตีว่า เป็นรัฐที่ควบคุมความคิดของประชาชน วิพากษ์วิจารณ์รุนแรงว่าเป็นลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นลัทธินิยมการใช้อำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จโดยหุนหุน (Totalitarianism) และต่อต้านหลักการว่าด้วยความใจบุญสุนทาน (Antihumanitarian) เพลโตเคียดเคืองมุ่งมั่นที่จะเป็นศัตรูต่อเสรีภาพ ความคิดของเขาเรื่องความเสมอภาคโดยสิ้นเชิงระหว่างเพศ การล้มล้างระบบครอบครัวและการห้ามรจนากวีนิพนธ์ ล้วนถูกวิจารณ์อย่างรุนแรง อริสโตเติลได้ชี้ให้เห็นว่า รัฐในอุดมคติแบบเพลโตได้ทำให้เกิดความคิดเห็นแตกแยกแตกร้างและเกิดการฝ่าฝืนต่อต้านมากกว่าจะทำให้เกิดความเป็นเอกภาพทางความคิดและการกระทำตามจุดมุ่งหมายของรัฐในอุดมคติ สังคมในอุดมคติแบบเพลโตก็มีได้แตกต่างจากสังคมแบบเดิม เพราะมีการแบ่งชนชั้นตามชาติกำเนิดแบบสืบตระกูล (Hereditary class)

เพลโตนิยมแสดงลักษณะซ้อนของการแสดงความคิดเห็นจากประเด็นหนึ่งไปสู่อีกประเด็น โดยการตั้งข้อแย้ง (Antithesis) ระหว่างวิญญาณกับกาย ระหว่างมโนภาพหรือจิต (Idea) กับวัตถุของความคิด ระหว่างความรู้กับความเห็น ระหว่างภาวะมีอยู่เป็นอยู่ (Being) กับภาวะแปรเปลี่ยน (Becoming) ลัทธินิยมเพลโตแบบเน้นลึกซึ้งอยู่ในจารีตประเพณีคริสต์ ตั้งแต่สมัยแรกเริ่มของศาสนาคริสต์

อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า โสกราตีสและเพลโตได้ตัดสินใจแล้วว่า มนุษย์ต้องมองตนเองภายใน การกระทำของมนุษย์ต้องมีรากฐานอยู่ที่ความรู้ในตัวเอง (Self knowledge) เพลโตได้ประมวลกระแสภูมิปัญญาหลากหลายของโลกกรีกโดยใช้ศิลปะอดเยี่ยมในการประยุกต์ภูมิปัญญาอย่างไม่มีผู้ใดเทียบทันได้ ความคิดของเพลโตอุดมสลับซับซ้อนและละเอียดอ่อน วรรณกรรมของเขาเคียงคู่ปัญญาชนกลุ่มเล็ก ๆ โลกแห่งมโนภาพแบบเพลโตเป็นโลกที่อยู่เหนือธรรมชาติและพ้นจากโลกีย์วิสัย (Transcendental world of ideas) โลกแห่งมโนภาพนี้คือหัวใจแก่นแท้ของลัทธินิยมเพลโต ทรงอิทธิพลลึกแก่เหนือจิตของผู้คนมาหลายร้อยปี เพลโตจึงสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นรองก็เฉพาะพระศาสดาเท่านั้น เพราะเขาได้ขึ้นเสนอสาระสำคัญเป็นแก่นแท้ของปรัชญาและปัญหาปรัชญา ซึ่งยังคงเป็นเรื่องที่ศึกษาไม่มีสิ้นสุด ในปัจจุบัน นักปรัชญายังคงครุ่นคิดเรื่องทำนองนั้น ศัพท์แสงที่เพลโตบัญญัติขึ้นก็ยังถูกใช้กัน ในปัจจุบัน อิทธิพลของเพลโตจึงใหญ่หลวงเหลือพรรณนาได้ในโลกตะวันตก

ภายหลังสมัยเพลโต ชาวกรีกเรียกร้องต้องการปรัชญาเพื่อแทนที่วิถีชีวิตและกฎแห่งความประพฤติสำหรับผู้ที่ทำให้ชาวกรีกต้องสูญเสียบทบาทดั้งเดิมในสังคมและความเชื่อถือเข้มแข็งยิ่งในศาสนา ความตึงเครียดบังเกิดขึ้นในสังคมระหว่างแรงกระตุ้นที่จะยึดถือเหตุผลให้เป็นเครื่องนำทาง กับเจตนาธรรมณ์ที่จะเชื่อถือเอกภพของมนุษย์ อริสโตเติล (Aristotle) ได้ประมวลองค์ความรู้และจิตสำนึกที่เข้มแข็งไว้ในความคิดกรีกอย่างแนบเนียนยิ่งจนสามารถแข่งกับผลสำเร็จของเพลโตได้

อริสโตเติล (384 ปี - 322 ปี ก.ค.ศ.)

เขาเป็นชาวนครสตากิรา (Stagira) แห่งดินแดนทรซ (Thrace) ซึ่งอยู่ในภาคเหนือของกรีก อริสโตเติลมิใช่ชาวนครรัฐ เขาศึกษาในสำนักศึกษาของเพลโต 10 ปี อริสโตเติลคือนักคิดที่คิดเป็นกิจจะลักษณะเสมือนเป็นอาชีพตั้งองค์ (Professional thinker) อริสโตเติลมีจิตที่รับรู้ รู้สึก และรู้คิดเชิงปรัชญาอย่างเชี่ยวชาญที่สุดและอยากรู้อยากเห็นมาก เขาคิดใหม่เรื่องเดิมที่คิดกันมาและสำรวจกันมาช้านานแล้ว และได้สร้างสรรค์การศึกษาเรื่องต่าง ๆ เฉพาะด้านมากมาย อริสโตเติลพยายามเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับเอกภพและทุกสิ่งทุกอย่างในเอกภพนั้นเท่าที่จะเป็นไปได้ เขาเชื่อว่า ความรู้ทั้งหลายสามารถเอามาสังเคราะห์และนำไปใช้

อธิบายเรื่องเอกภพและมนุษย์ชาติได้อย่างเรียบง่าย อริสโตเติลจึงสนับสนุนให้พยายามเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับเอกภพและทุกสิ่งทุกอย่างในเอกภพเท่าที่จะเป็นไปได้

อริสโตเติลได้เริ่มต้นผลงานของเขาโดยเอาตัวออกห่างจากนครรัฐและแสวงหาความรู้เป็นเป้าหมายสำคัญในตัวของมันเอง เขาเกือบจะสรุปความรู้ทั้งหลายของยุคสมัยของเขา ความสนใจหลักของเขามีตั้งแต่ชีววิทยาไปจนถึงศิลปะแห่งการบริหารกิจการบ้านเมืองและเรื่องปรัชญานามธรรม (Abstract Philosophy) เขานิยมปรัชญาที่มีรากฐานอยู่ในโลกแห่งธรรมชาติ ในแต่ละสาขาของความรู้ที่เขาศึกษา เขาใช้วิธีการเหมือนกันหมดคือ การสังเกตเพื่อคิดไตร่ตรองหลายแง่หลายมุม วิธีการหาความรู้แบบนี้คือวิธีการหาความรู้โดยใช้ประสบการณ์ (Empiricist method, ความรู้เชิงประจักษ์) เขาสังเกตและหาตัวอย่างมากมายเพื่อตั้งทฤษฎี ทฤษฎีของเขาแสดงความคิดชัดเจนตามเหตุผล เขาใช้จำนวนภาษาและศัพท์แสงกระชับแน่นอนถูกต้องเที่ยงตรง ผลงานของอริสโตเติลจึงมีลักษณะเป็นผลของการศึกษาอย่างมีระบบระเบียบ มีการสืบสวนค้นคว้าและมีคำอธิบาย

อริสโตเติลเจริญรอยตามจารีตประเพณีปรัชญาแบบโสกราตีสและเพลโต แต่เขาได้คิดก้าวหน้าไปไกลกว่านั้นโดยพยายามที่จะเข้าใจเอกภพ ทุกสิ่งในประสบการณ์มนุษย์มีความเหมาะสมสำหรับเขาที่จะศึกษาได้ถาม เมื่อศึกษาผลงานของเพลโตอย่างละเอียดหมดแล้ว อริสโตเติลมั่นคงแน่วแน่ในการปฏิเสธทฤษฎีแบบ (Theory of form) แบบเพลโต เขายืนยันว่าการเข้าใจโลกยังคงเป็นพื้นฐานสำคัญ ไม่มีทฤษฎีสมเหตุผลทฤษฎีใดสามารถทำให้โลกเป็นเรื่องที่เข้าใจมิได้ อริสโตเติลชี้ว่า ในการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ต้องมีสิ่งแรกเป็นปฐม (First mover) ที่ทำให้สิ่งอื่นเปลี่ยนแปลง โดยสิ่งแรกที่เป็นปฐมนั้นไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนที่คงตัวไม่เปลี่ยนแปลงนั้นคือ สสาร (Matter) ส่วนที่เปลี่ยนไปคือ แบบ (Form) ดังเช่นการเผากระดาษ สสารเดิมทิ้งรูปแบบกระดาษ (ความเป็นกระดาษ) แล้วแปรเปลี่ยนเป็นขี้เถ้า⁹

ทฤษฎีของอริสโตเติลที่ว่าด้วยจักรวาลวิทยาได้กำหนดว่า แม้โลกประกอบด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ แต่สิ่งที่สร้างประสานเอกภพให้เป็นปึกแผ่นคือ อากาศธาตุ (Ether) เอกภพหมุน มีรูปทรงกลมและเป็นนิรันดร์ โลกคือศูนย์กลางของเอกภพ โดยมีดวงดาวและดาว

---

⁹ พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, ภายใต้อำนาจคำ “first mover,” และ “form.”

เคราะห์หมุนรอบโลก ระบบโลกเอกภพนี้ต่อมานักวิทยาศาสตร์ชาวกรีกชื่อ อริสตาร์คุส (Aristarchus) แห่งยุคเฮลเลนิสติกได้แย้งว่า โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ โลกตะวันตกยังคงยึดทฤษฎีของอริสโตเติลมากกว่าอริสตาร์คุสมาจนถึงยุคใหม่ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1500 โดยประมาณ)

อริสโตเติลได้เสนอทฤษฎีธรรมชาติไว้ในหนังสือของเขา 2 เรื่อง คือ *The Metaphysics* และ *Physics* ทฤษฎีนั้นได้พัฒนาเรื่องสสาร แบบและการเคลื่อนไหว (Motion) เขาพยายามประสานความจริงที่เป็นนามธรรม (Abstract truth, ความจริงที่ไม่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง) เข้ากับการรับรู้โดยประสาทสัมผัสหรือจิต (Concrete perception, เป็นการรับรู้โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการคิด)

อริสโตเติลสนใจการเมืองมาก โดยเฉพาะการเมืองของเอเธนส์ เขาสงสัยชีวิตในสังคม เขาได้นิยามคำว่า มนุษย์ (Humans) คือสัตว์การเมือง (Political animals) เพราะมีลักษณะสำคัญคือ การดำเนินชีวิตในนครรัฐ อริสโตเติลวิเคราะห์การปกครองของบรรดานครรัฐ ซึ่งให้เห็นคุณและโทษ แสดงคุณงามความดีความชั่วของการปกครองตามหลักเหตุผล แต่อริสโตเติลมิได้คิดแสวงหาการปกครองในอุดมคติเหมือนเพลโต หนังสือเรื่อง *Ethics and Politics* ของอริสโตเติลแสดงนครรัฐในอุดมคติ โดยย้ำความพอประมาณ (Moderation) ความสมดุลของรัฐในอุดมคติขึ้นอยู่กับประชาชนที่ต้องมีคุณภาพคือ ความสามารถพิเศษ (Talent) และการศึกษาอบรม ซึ่งจะทำให้ผู้นั้นหลีกเลี่ยงความนิยมความรุนแรงและความเห็นอันถือเอาที่ สุด (Extremes) ได้ อริสโตเติลสนับสนุนการปกครองที่ประกอบด้วยพลเมืองผู้มีความยากคิมีจนไม่แตกต่างกัน ไม่งนที่สุดหรือรวยที่สุด ความพอประมาณคือปัจจัยสร้างเสถียรภาพและความยุติธรรมแก่สังคม

ลัทธินิยมเหตุผล (Rationalism) อย่างรุนแรงแบบอริสโตเติลทำให้ความตื่นกลัวขวัญหนีดีฝ่อของเพลโตที่มีต่อจินตนาการฟุ้งซ่าน (Fancy) ดูเป็นเรื่องไร้สาระ อริสโตเติลไม่มีความแหวววายเป็นประกายโคเคนแบบเพลโต ไม่มีแม้แต่กวีนิพนธ์แบบเพลโต ผลสำเร็จใหญ่หลวงมหาศาลของอริสโตเติลได้ทำให้เขามีอิทธิพลต่อโลกน้อยกว่าเพลโต

การแสวงหาความรู้ทางปรัชญาโดยวิธีการคิดคาดคะเนถึงความจริง (Philosophical speculation) เริ่มมีขอบเขตกว้างขวางมากกว่าการคิดคาดคะเนเกี่ยวกับโครงสร้างของนครรัฐเท่านั้น อริสโตเติลเป็นผู้ริเริ่มการสำรวจทั่วโลกซึ่งมิได้ถูกขัดขวางหรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของ

ชุมชนนครรัฐ นี่คือการตีประเพณีใหม่ของปรัชญา เป็นการแสวงหาความรู้ทุกเรื่องของโลก และเอกภพ

ยุคทองของปรัชญาเป็นยุคสมัยที่ปรัชญาทะยานคนขึ้นมาจากโครงสร้างของนครรัฐ เมื่อเทคนิคของการโต้แย้งถกเถียงตามหลักเหตุผล (Logical argument) ได้ถูกพัฒนาให้สมบูรณ์และข้อมูลมหาศาลหลังไหลออกไปเป็นอาหารอันวิเศษหล่อเลี้ยงสติปัญญาให้รู้คิด เมื่อข้อมูลมีมากเกินไป ต้องมีการพัฒนาปรัชญาโดยแบ่งเป็นสาขาเฉพาะด้าน (Specialization) และก่อเกิดลัทธิวิมตินิยม (Skepticism) ที่ถือว่า “ความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรู้ได้” เพราะฉะนั้น ความจริงของความรู้ทั้งหลายต้องถูกตั้งข้อสงสัยและการไต่ถามต้องเป็นกระบวนการของการเคลือบแคลงสงสัย¹⁰

ในขั้นต้น นักปรัชญาไว้วางใจในหลักเหตุผล หิวกระหายที่จะเร่งเร้ากระตุ้นให้ดูดซับความรู้ มีการจัดตั้งองค์ข้อมูล และพยายามทำความเข้าใจและตีความหมายข้อมูล ลัทธิวิมตินิยมเป็นลัทธิของบรรดานักปรัชญารุ่นต่อมาของสำนักศึกษา กลายเป็นกระแสหนึ่งแข่งกับอีกกระแสของปรัชญาแนวอริสโตเติลซึ่งนิยมการสร้างระบบที่มโหฬารมาก (System-building) ทั้งสองกระแสต่างยอมรับและไว้วางใจในหลักเหตุผลเท่านั้นที่สามารถเป็นเครื่องนำทางไปสู่เรื่องลับของโลก

นักปรัชญารุ่นแรก ๆ ไม่ก็รุ่นกล้าหาญชาญชัยในการสร้างระบบ ระบบนั้นจำกัดความทะเยอทะยานของการก่อเกิดภูมิปัญญาน้อยลง ภูมิปัญญาใหม่นั้นมีหลักจริยศาสตร์ที่แสดงบทบาทสำคัญ

จารีตประเพณีใหม่ของอริสโตเติลนี้ ในไม่ช้าก็ลดขอบเขตลงอยู่ในแวดวงชุมชนสมาคมปัญญาชนและผู้ดี ในยุคเฮลเลนนิสติก นักปรัชญาสิ้นหวังที่จะแปรรูปหรือก่อเกิดผลต่อกิจการสาธารณะ นักปรัชญาจึงฝักใฝ่อยู่แต่ธรรมเนียมประเพณีและชีวิตส่วนตัว

การรับข้อมูลมหาศาลเองก็ทำให้มีการศึกษาเฉพาะเรื่องเฉพาะด้านที่สำคัญ คือ การแยกวิทยาศาสตร์ออกจากปรัชญา แยกภาษาศาสตร์ (Philology) วาทศาสตร์ (Rhetoric) และวิพากษ์ศาสตร์ (Criticism) ออกมาเป็นวิชาโดยเฉพาะ วิทยาการที่เหลือที่ได้ชื่อว่าปรัชญาทำ

¹⁰ Webster's, s.v. "skepticism;" พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, ภายใต้นาม "scepticism."

สุดท้ายหลุดลอยขาดความสัมพันธ์กับวิชาการเหล่านั้นที่แยกออกไป นักปรัชญาโดยอาชีพจะมุ่งแต่การสร้างประมวลจริยธรรมของผู้ดี (Code of Gentlemanly Ethics) เมื่อถึงศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. ปรัชญากรีกมีบทบาทแทนศาสนาเท่านั้นและยังคงปฏิเสธอารมณ์ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะของสำนักวิชาปรัชญาหลายแห่งของยุคเฮลเลนิสติก ปรัชญาได้กลั่นกรองตนเองไปสู่การเป็นประมวลจริยธรรมอันประเสริฐตามคติวิรชน อุดมคติแห่งความจริงซึ่งเป็นหลักชัยที่คิดจะบรรลุถึงนั้น ท้ายสุด ก็ปลาสนาการไป กลับกลายเป็นลัทธินิยมหลักเหตุผลของสำนักวิชาปรัชญาทั้งหลายไป

ประวัติศาสตร์นิพนธ์กรีก*

โครงการเมืองและสังคมของกรีซที่มั่นคงรัฐเป็นสถาบันหลักและความนิยมเสรีภาพได้ส่งเสริมให้ชาวกรีกมีอุปนิสัยอยากรู้อยากเห็น สงสัยใคร่รู้ ใฝ่สืบถาม สอบสวน ปรัชญาได้ฝึกให้ชาวกรีกมีความรู้คิดโดยใช้หลักเหตุผลและหลักการวิจารณ์ในการศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้เรื่องเอกภพ โลก สังคมและมนุษย์ กระแสการเรียนรู้และวิถีทางแห่งความคิดเช่นนั้นได้ทำให้ชาวกรีกสนใจคิดมาก เพราะวรรณกรรมประวัติศาสตร์ย่อมสะท้อนวิถีชีวิตและวิถีความคิดของชาวกรีกได้เด่นชัดมาก แม้แต่ความสนใจของนักปรัชญาในเรื่องทางเลือกหลากหลายของสังคมและกฎระเบียบข้อบังคับของสังคมก็ล้วนปรากฏในวรรณกรรมประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์นิพนธ์กรีกมีกำเนิดมาจากปรัชญากรีกไอโอเนีย¹ (Ionian Philosophy) ที่ว่า มนุษย์สามารถเข้าใจสรรพสิ่งในสากลโลกได้ ถ้ามนุษย์สอบถามอย่างมีเหตุผล (Rational inquiries) ด้วยการสอบถามอย่างมีวิจารณ์ญาณ (Critical Spirit) มนุษย์อาจค้นพบหลักการ

---

* หัวข้อนี้เรียบเรียงส่วนใหญ่จาก Oswyn Murray, "Greek Historians," in **Greece and the Hellenistic World**, ed. John Boardman et al (Oxford : Oxford University Press, 1991), pp. 214-39.

¹Ionia ภูมิภาคชายฝั่งทะเลตะวันตกของเอเชียไมเนอร์ รวมทั้งเกาะไอลิอัสเป็นภูมิภาคที่ชาวกรีกตั้งถิ่นฐานเป็นนิจมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 11 ก่อนคริสตกาล

ทั่วไปของสรรพสิ่งในสากลโลกได้ ปรัชญาเช่นนั้นทรงอิทธิพลยิ่งต่อการแต่งประวัติศาสตร์ของชาวกรีก

ประวัติศาสตร์ของกรีซพรรณนาความเป็นมาของโลก สวรรค์และสรรพสิ่งตามความเข้าใจของนักประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะไปแห่งไหนใด นักประวัติศาสตร์จะแต่งพรรณนา ภูมิศาสตร์และแสดงแผนที่ละเอียด ตลอดจนพรรณนาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้พบบพบ ภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์วิทยา (Ethnography) เป็นองค์ประกอบสำคัญของประวัติศาสตร์แบบกรีกในยุคทอง นักประวัติศาสตร์ขึ้นชื่อของกรีซมี 2 ท่านคือ เฮโรโดตัส (Herodotus) ผู้เป็นบิดาแห่งประวัติศาสตร์และทูซิดีเดส (Thucydides) นักสังคมศาสตร์คนแรก

เฮโรโดตัส (Herodotus, ประมาณ 485-425 ปี ก.ค.ศ.)

เขาเป็นชาวกรีกไอโอเนียแห่งเอเชียไมเนอร์ เกิดที่นครฮาติคาร์นัสซุส (Halicarnassus, บนชายฝั่งทะเลตะวันตกเฉียงใต้ของทะเลอีเจียน) ต่อมาได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานในเอเธนส์ เฮโรโดตัสรักการท่องเที่ยวเป็นชีวิตจิตใจ เขาท่องเที่ยวไปในโลกกรีกและโลกตะวันออก เขาเป็นคนใฝ่อยากรู้อยากเห็นและชอบซักถามจากผู้คน เฮโรโดตัสสนใจโลกของธรรมชาติ โดยเฉพาะความหลากหลายและสรรพสิ่งมหัศจรรย์ กลุ่มหลังค้ำในระบอบเทววิทยาหลากหลายของดินแดนทุกหนแห่ง เขาใฝ่ในศีลธรรมและระมัดระวังมากในการแสดงให้เห็นว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายย่อมลงโทษมนุษย์ที่มีบางครั้งบางขณะหยิ่งทงองอาจและถือดีอวดดีเหลือเกิน เฮโรโดตัสตรวจสอบค้นหาสรรพสิ่งเกี่ยวกับมนุษย์และเทวดา วิธีการเช่นนี้แตกต่างจากวิธีการของนักปรัชญาและกวี

ณ นครเอเธนส์ เฮโรโดตัสได้ค้นพบว่า นครเอเธนส์มีบรรยากาศของการพัฒนา ภูมิปัญญา ผู้คนสนใจสรรพศิลป์วิทยาการมาก เหมาะสมมากสำหรับเขาที่จะแต่งวรรณกรรม ประวัติศาสตร์แล้วมีผู้อ่านติดตาม สงครามเปอร์เซียกรีก เป็นเรื่องจูงใจให้เฮโรโดตัสแต่งประวัติศาสตร์เรื่อง **The Histories (Historia)** เป็นประวัติศาสตร์สงครามเปอร์เซียและเป็นประวัติศาสตร์จักรวรรดิเปอร์เซีย แสดงความเป็นมาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงยุคสมัยแห่งความเรืองอำนาจ **The Histories** ได้แต่งประวัติศาสตร์บรรดานครรัฐและรัฐที่เกี่ยวข้องกับสงครามด้วย ที่สำคัญคือ นครรัฐเอเธนส์ สปาร์ตา อียิปต์และชนชาวซีเทียอัน (Scythians) **The Histories**

แสดงชัดแจ้งว่า เฮโรโดตัสชื่นชมเอเธนส์อย่างล้นเหลือ ขกย่องเอเธนส์เหนือกว่าบรรดานครรัฐกรีก อาจจะกล่าวได้ว่า **The Histories** มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์สากล (Universal history) ครอบคลุมประวัติศาสตร์ของหลายชนชาติในเอเชียตะวันออกใกล้ (Near East)¹² ประวัติศาสตร์แบบเฮโรโดตัสเป็นประวัติศาสตร์ที่เขียนลึกลงหลายแง่มุม

The Histories เป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ งดงามเป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเท่าที่มีปรากฏ มีความหนา 600 หน้า เป็นหนังสือ 9 เล่ม เฮโรโดตัสได้ประกาศแก่นเรื่องไว้ในประโยคแรก ๆ เลย์ที่เดียวว่า

“นี่คือบันทึกเรื่องราวจากการสอบสวนโดยเฮโรโดตัสแห่งฮาร์ลิการ์ นัสซุส งดงามขึ้นเพื่อให้กาลเวลามีควรลบล้างผลสำเร็จลุล่วงของมนุษย์ และผลงานอันยิ่งใหญ่และวิเศษยิ่งของทั้งชาวกรีกและอนารยชนไม่ควรไร้ชื่อเสียงเกียรติคุณ และอย่างน้อยที่สุด [บันทึกนี้] งดงามขึ้นด้วยเหตุผลว่า เหตุใดพวกเขาจึงต่อสู้กัน”¹³

เฮโรโดตัสได้แสดงเหตุผลไว้ชัดเจนว่า เขาได้แต่ง **The Histories** เพื่อเล่าเรื่องสงครามระหว่างชาวกรีกกับชาวเปอร์เซีย แสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ว่า ชาวเปอร์เซียได้ปราศัยในการศึกอย่างไร แม้จะทรงพลานุภาพเหนือกว่าชาวกรีก หนังสือ **The Histories** มิได้วิเคราะห์เหตุปัจจัยและเล่าเรื่องเหตุการณ์ของการศึกสงครามเท่านั้น หากแต่ยังเป็นหนังสือถ่ายทอดให้เห็นโลกทั้งโลกเท่าที่เป็นที่รู้จักกันในยุคสมัยนั้นด้วย หนังสือ **The Histories** ได้พรรณานามนิศาสตร์ จาริตประเพณี ความเชื่อถือและวัฒนธรรมความเจริญของเหล่าประชาชาติ เขาได้เชื่อมภูมิศาสตร์เข้ากับประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง

วรรณกรรม **The Histories** เป็นประวัติศาสตร์ตะวันออกใกล้และกรีก มีเนื้อเรื่องยืดยาวต่อเนื่อง บันทึกสรรพสิ่งและทุกเรื่องที่เขาได้ยินได้ฟังมา **The Histories** มีลักษณะเป็น

---

¹² Near East คือดินแดนที่ครอบคลุมภูมิภาคตะวันออกปลายสุดของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เอเชียตะวันตกเฉียงใต้และคาบสมุทรอาหรับ

¹³ John Boardman et al (ed.), **Greece and the Hellenistic World, The Oxford History of** (Oxford : Oxford University Press, 1991), p. 217.

มหากาพย์ เมื่อเทียบกับมหากาพย์ของโฮเมอร์ เฮโรโดตัสตีความหมายสงครามเปอร์เซียว่า เป็นการต่อสู้ระหว่างความเป็นไทกับความเป็นทาส หนังสือ **The Histories** ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นผลงานศิลป์ เป็นประวัติศาสตร์ที่สามารถโน้มน้าวใจผู้อ่านให้ติดตามและคล้อยตามเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างโลกทะเลเมดิเตอร์เรเนียนกับโลกตะวันออก หนังสือ **The Histories** แสดงฝีมือเฮโรโดตัสที่เกือบจะสามารถสร้างผลงานของเขาให้ใกล้เคียงกับอุดมคติของการเป็นประวัติศาสตร์เบ็ดเสร็จ (Total history)

ข้อมูลของเฮโรโดตัสอาจจะมาจากผลงานวรรณกรรมที่มีมาแต่เดิมบ้าง มาจากกวีนิพนธ์บ้าง อ้างเทพพยากรณ์และแหล่งข้อมูลประเภทเอกสารของโลกตะวันออกบ้าง เฮโรโดตัสมิได้ถือว่า เอกสารลายลักษณ์อักษรเป็นหลักฐานสำคัญ ระเบียบวิธีการแต่งประวัติศาสตร์ของเขาคือ การไต่ถามสอบถาม (Inquiry) ด้วยปาก (Oral sources) เป็นการสอบถามผู้คนที่รู้เห็นเหตุการณ์ ให้เป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวเอง แหล่งข้อมูลของเขาคือ “การเห็นและการฟัง” (“sight and hearing”) การได้เห็นและได้ยินมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาก บันทึกเรื่องราว **The Histories** เป็นบันทึกจากประเพณีการบอกเล่า (Oral tradition) เท่าที่จะสามารถกระทำได้ คำบอกเล่าของแต่ละคนย่อมมีความเอนเอียงอคติเป็นปกติวิสัย แม้ผู้บอกเล่าจะเป็นบุคคลสำคัญมาจากชนชั้นสูงก็ตาม เฮโรโดตัสยังสอบถามจากประชาชนทั้งหลายด้วย ผลสำเร็จของเขาจึงมาจากแหล่งข้อมูลดังกล่าวที่เป็นข้อมูลปิดลับบ้าง ข้อมูลทั่วไปในระดับประชาชนบ้าง ผลสำเร็จยิ่งใหญ่ที่สุดแท้จริงที่สุดของเฮโรโดตัสคือ การจำแนกแยกความจริง (Truth) ออกจากเรื่องเรอรัมภ์ (Fiction) และการใช้กรรมวิธีที่จะจำแนกให้ได้

วรรณกรรมประวัติศาสตร์ของเฮโรโดตัสเป็นวรรณกรรมจากการสืบสวนไต่ถาม (Inquiry) ทุกเรื่องว่ามีต้นเหตุประการใด เหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างไร มีความเป็นมาอย่างไร วิธีการนี้เป็นเหตุให้หนังสือ **The Histories** เป็นวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง เป็นประวัติศาสตร์การปะทะกันอย่างห้าวหาญยิ่ง ระหว่างอารยธรรมตะวันออกกับชาวกรีก

เมื่อพิจารณาให้ถ่องแท้ จะเห็นได้ว่า รูปแบบของประวัติศาสตร์แบบเฮโรโดตัสได้แสดงแบบอย่างศีลธรรม (Moral pattern) เหมือนแบบดั้งเดิมของชาวกรีก เฮโรโดตัสได้ใช้กลวิธีกลเม็ดเด็ดพรายหลากหลายเพื่อจะสื่อความคิดความรู้สึกลงไปถึงผู้อ่านและสื่อความ

หมายเหตุการณ์โดยสร้างนิมิตฝันเป็นสัญญาณบอกเหตุบ้าง ใช้แบบอย่างเรื่องให้เกิดแล้วเกิด
อีก (Recurring story pattern) บ้าง วิธีการเล่าเรื่องของเขาเป็นวิธีการเดิมของชาวกรีกไอโอเนีย
(Ionia) เฮโรโดตัสได้ชื่อว่าเป็นปรมาจารย์คนสุดท้ายผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในการเล่าเรื่องแนวนี้

เฮโรโดตัสได้รวบรวมข้อมูลโดยมิได้มีการพิจารณาเป็นแนวทางคำนึงถึงการสอบ
ถามข้อมูลอย่างเป็นระบบระเบียบ เขาได้ตั้งตนเป็นผู้เล่าเรื่อง เรื่อง (Logos) ที่เขาเล่ามีลักษณะ
มากกว่าการเป็นเรื่องแบบธรรมดา ผลสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของเฮโรโดตัสคือ การใช้ความเชื่อ
ชาวจานาญการของนักเล่าเรื่อง (Logos-maker) มาเป็นวิธีการพรรณนาสังคมมนุษย์ทั้งในยาม
สงบและในยามศึก

เฮโรโดตัสได้ผลิตรรณกรรมประเภทใหม่ขึ้นในโลกแห่งวรรณกรรมกรีก คือ ประวัติ
ศาสตร์ ซิเซโร (Cicero) รัฐบุรุษโรมันยกย่องเฮโรโดตัสเป็นบิดาแห่งประวัติศาสตร์ (The father
of history) เพราะจุดมุ่งหมายของการแต่ง The Histories คือการมุ่งแสดงให้เห็นประจักษ์ว่า
สงครามเปอร์เซียเกิดขึ้นได้อย่างไรและมีผลอย่างไร เป็นการแสดงเหตุและผลของสงคราม
จุดมุ่งหมายนี้ถือเป็นหัวใจของการแต่งประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม เมื่อถึง 425 ปี ก.ค.ศ. ซึ่งเป็นสมัยของอริสโตฟานีส (Aristophanes,
ประมาณ 450 ปี – 388 ปี ก.ค.ศ., นักแต่งบทละครสุขนานุกรมเสียดสีล้อเลียน) ประเพณีการ
แต่งประวัติศาสตร์แบบเฮโรโดตัสกลายเป็นประเพณีนิยมเก่าเชย บรรดานักประวัติศาสตร์ชาว
กรีกสนใจที่จะแต่งประวัติศาสตร์นครรัฐและเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ของนครรัฐของตน
มากกว่า ประวัติศาสตร์กรีกลดฐานะลง จากการเป็นประวัติศาสตร์สากลแบบเฮโรโดตัส มา
เป็นประวัติศาสตร์นครรัฐ นี่คือนวัตกรรมใหม่ของประวัติศาสตร์นิพนธ์กรีก ชาวกรีกสนใจใฝ่
รู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนครรัฐของตนมาก ประวัติศาสตร์แนวใหม่เริ่มใช้อักษรสำคัญที่เป็น
ลายลักษณ์อักษร (Written archives) เป็นหลักฐานสำคัญเท่ากับแหล่งข้อมูลประเภทประเพณีการ
บอกเล่า (Oral tradition)

เมื่อสิ้นศตวรรษที่ 5 ก.ค.ศ. ฮิปปีอัสแห่งเอลิส (Hippias of Elis) ได้เริ่มต้นประเพณี
การลำดับเหตุการณ์ตามลำดับวันเดือนปี (Chronology) อย่างเป็นระเบียบแบบแผน วิทยาการ
ลำดับวันเดือนปี (Chronology) นี้ถือได้ว่าเป็นไวยากรณ์พื้นฐาน (Basic grammar) ของประวัติ
ศาสตร์ ประเพณีนิยมลำดับเวลาเช่นนี้เป็นที่นิยมเด่นชัดมากต่อมาในยุคเฮลเลนนิสติก

นักประวัติศาสตร์กรีกคือผลผลิตของโลกแห่งนครรัฐกรีก เกียรติภูมิของพลเมือง (Civic pride) มีบทบาทสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องมากกับการแต่งประวัติศาสตร์ ชาวกรีกแต่งประวัติศาสตร์นครรัฐของตนเพื่อแสดงความเจริญและความยิ่งใหญ่ของนครรัฐ ประวัติศาสตร์ได้ถูกรจนาขึ้นเพื่อเป็นเกียรติเป็นศรีแก่นครรัฐและพลเมืองแห่งนครรัฐนั้น ๆ

พลเมืองแห่งนครรัฐมีความสนใจในลัทธิพิธีและการเมือง ประวัติศาสตร์นครรัฐล้วนเต็มไปด้วยเรื่องดังกล่าวเป็นสำคัญ ถึงกระนั้น ในระหว่าง 460 ปี ก.ค.ศ. ถึง 400 ปี ก.ค.ศ. ซึ่งเป็นสมัยของทูซิดีเดส ประวัติศาสตร์แบบเฮโรโดตุสก็ยังมีปรากฏ เป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ของทูซิดีเดส *The Histories* โดยเฮโรโดตุสเป็นประวัติศาสตร์สงครามเปอร์เซีย หนังสือของทูซิดีเดสเป็นประวัติศาสตร์สงครามคาบสมุทรเพโลพอนนีส (Peloponnesian War, 431 ปี – 404 ปี ก.ค.ศ.)

ทูซิดีเดส (Thucydides, ประมาณ 460 ปี – 400 ปี ก.ค.ศ.)

เขาเป็นชาวนครรัฐเอเธนส์จากตระกูลชนชั้นสูง ทูซิดีเดสเป็นนักการเมืองและเป็นแม่ทัพผู้ปราชาในสงครามเพโลพอนนีสครั้งที่ 1 (431 ปี – 421 ปี ก.ค.ศ.) เขาถูกเนรเทศไปอาศัยอยู่ในนครรัฐสปาร์ตา วรรณกรรมประวัติศาสตร์ของเขาเรื่อง *History of the Peloponnesian War* (ประวัติศาสตร์สงครามเพโลพอนนีส) ก็เป็นเรื่องที่เขาแต่งในระหว่างการเนรเทศ

ทูซิดีเดส เติบโตท่ามกลางกระแสปรัชญาแนวใหม่ของเอเธนส์ เขาจึงมีความสนใจในธาตุแท้ของมนุษย์ (Human nature) มาก เขาปฏิเสธไม่เห็นด้วยที่จะให้พระเป็นเจ้าแทรกแซง (God Intervention) ในกิจการของมนุษย์ เขาเชื่อว่า ชะตากรรมย่อมอยู่ในมือของมนุษย์เองโดยสิ้นเชิงเท่านั้น

ประวัติศาสตร์ที่ทูซิดีเดสแต่งเป็นประวัติศาสตร์ยุคสมัยของเขาเอง เขาได้อ้างว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะแต่งเรื่องราวของอดีตอย่างถูกต้อง เขาแต่งแต่เรื่องที่เขาได้รู้ได้เห็นเองเท่านั้น เขาไม่ได้แต่งประวัติศาสตร์เรื่องของอดีต จะนับเนื่องทูซิดีเดสเป็นนักประวัติศาสตร์ได้ยากทีเดียว โดยเนื้อแท้แล้ว น่าจะถือว่าเขาเป็นนักสังคมศาสตร์ ศึกษาเรื่องโลกในยุคสมัยของตน ทูซิดีเดสกำหนดให้ประวัติศาสตร์มีลักษณะเป็นบันทึกเรื่องราวในแวดวงของการเมืองและศึกสงคราม เขาได้ชี้ให้เห็นว่า สังคมที่ลอยละล่องไปตามการเมืองและสงคราม ย่อมเป็นสังคมที่

ทำลายตนเอง หนีไม่พ้นบทเรียน เขาอธิบายและสรุปทั่วไปเรื่องการเมืองไว้ในงานนิพนธ์ของเขา

ทูซีดีเคสได้แสดงจุดประสงค์ของการแต่ง **History of the Pelopponnesian War** ไว้ว่า

“มันจะเป็นการเพียงพอ ถ้ามีผู้พิจารณาเห็นว่ามิประโยชน์ เป็นผู้คนผู้ปรารถนาที่จะตัดสินอย่างชัดเจนทั้งอะไรเกิดขึ้นแล้ว และอะไรจะเกิดขึ้นตามมาอีกในอนาคต ในวิถีทางเหมือนกันหรือวิถีทางที่คล้ายคลึง [ทั้งนี้ต้องพิจารณา] ชาติุแห่งของมนุษย์ประกอบ”¹⁴

ทูซีดีเคสได้แต่ง **History of the Pelopponnesian War** โดยมีความสนใจหลักอยู่ที่โลกกรีกและอำนาจทางการเมือง วรรณกรรมของเขาปราศจากเรื่องปรัมปราลึกลับ ศาสนาและศีลธรรมเป็นเรื่องสำคัญเลย เรื่องหลักคือสังคมที่มนุษย์โลกเล่นอย่างมีชีวิตชีวา ยิ่ง ในที่นี้สังคมมนุษย์คือสังคมที่มีความสำนึกรู้ตัวดีทางการเมือง สามารถตัดสินเรื่องต่าง ๆ ด้วยเหตุผล มีการถกแถลงเปิดเผยและยึดมั่นในหลักการที่เต็มไปด้วยเหตุผล ทฤษฎีการเมืองของทูซีดีเคสเรียบง่ายมากคือ ทฤษฎีที่ว่าด้วย “กำลังอำนาจคือธรรม” (“might is right”) ถึงกระนั้น เขาก็ใส่ใจในปัญหาศีลธรรมจรจรายด้วย

History of the Pelopponnesian War เป็นเสมือนวรรณกรรมเรีงรมย์ (Fictitions) ที่แสดงผลของผลประโยชน์ทางการเมืองส่วนตน โดยไม่พินิจพิจารณาวิถีทางธรรมชาติที่นำไปสู่ความวิบัติและความล่มจม ทูซีดีเคสจึงแต่งวรรณกรรมนั้นด้วยพลังอารมณ์และภูมิปัญญาที่พิเศษยิ่ง เขาวิเคราะห์การแตกสลายอย่างต่ำช้ายิ่งของการจงรักภักดีต่อนครรัฐในท่ามกลางความตึงเครียดของสงคราม แต่เขาก็ไม่ได้โยคิว่าสงครามก่อเกิดผลอันสิ้นสะเทือนยิ่งต่อโลกกรีก

ทูซีดีเคสให้ความสำคัญแก่วิธีการแต่งประวัติศาสตร์มาก ใส่ใจมากเป็นพิเศษในการลำดับเหตุการณ์ตามวันเดือนปี กลั่นกรองข้อเท็จจริงหลายชั้นหลายเชิง และศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน (Correlate) ของบรรดาคำให้การของพยานรู้เห็นเหตุการณ์

---

¹⁴ Boardman, *Greece*, p. 228.

เพื่อตรวจสอบค้นหาความจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เขาย้ำหนักแน่นถึงความไม่เอนเอียงอคติ ในการแสวงหาความถูกต้องของหลักฐาน ถือเป็นมาตรฐานสังคม และย้ำว่านักประวัติศาสตร์ ต้องเป็นผู้ที่รับรู้เห็นเป็นพยานในเหตุการณ์หรืออยู่ร่วมในเหตุการณ์ คำพูดของเขาแสดงเด่นชัดถึงวิธีวิทยาของทูชิตีเดส ดังนี้

“และด้วยการอ้างอิงถึงเรื่องเล่าเหตุการณ์ ข้าพเจ้าอนุญาตตนเองให้ชัก นำเรื่องราวจากแหล่งข้อมูลแรกที่มาถึงมือ ข้าพเจ้าไม่ไว้ใจแม้กระทั่งความรู้สึกประทับใจของข้าพเจ้าเอง เรื่องที่เล่าเหตุการณ์ต้องอยู่ที่สิ่งที่ข้าพเจ้าได้เห็นเองเป็นบางส่วน บางส่วนอยู่ที่สิ่งที่คนอื่นได้เห็นแทนข้าพเจ้า ความถูกต้องแน่นอนของรายงานต้องผ่านการทดสอบเสมออย่างเข้มงวดกวัดขันที่สุดและละเอียดที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ บทสรุปของข้าพเจ้าได้ทำให้ข้าพเจ้า สิ้นเปลืองแรงงานไปบ้าง เพราะต้องการ [ที่จะค้นหา] ความบังเอิญประจวบเหมาะของบรรดาบันทึกเรื่องเหตุการณ์เดียวกันที่เกิดขึ้น เป็นบันทึกของบรรดาพยานรู้เห็นต่างกัน อันสืบเนื่องมาจากบางครั้งขาดความทรงจำ บางครั้งเกิดจากการขาดความไม่เอนเอียงอคติ”¹⁵

ได้มีผู้วิจารณ์ว่า วรรณกรรมของเขาเป็นบันทึกของผู้แต่งผู้รู้เห็นสงคราม มากกว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ เขาแต่งประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการสังเกตและการฟัง ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นการสัมภาษณ์ปากเปล่าผู้ที่เป็นพยานรู้เห็นเหตุการณ์และบุคคลระดับสูงวงในที่มีอำนาจในการตัดสินใจ

ระเบียบวิธีการแต่งประวัติศาสตร์ที่เน้นความถูกต้องแน่นอนของกฎเกณฑ์เพื่อแสวงหาความจริงเช่นนั้น ได้ทำให้ทูชิตีเดสได้ชื่อว่าเป็นนักประวัติศาสตร์วิจารณ์ (Critical historian) คนแรกผู้วางรากฐานให้แก่ประเพณีประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก แต่ก็มีข้อควรสังเกตด้วยว่า มาตรฐานของทูชิตีเดสในการตรวจพิสูจน์นั้นใช้ได้เฉพาะกับเหตุการณ์ปัจจุบันเท่านั้น แต่ใช้มิได้กับอดีตที่นานมาแล้วและขาดพยานหลักฐานรู้เห็นเหตุการณ์

---

¹⁵ คัดความจากจันทรฉาย ภักอริคม, ประวัติศาสตร์นิพนธ์ (HI 601) (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2545), หน้า 18.

ท่วงทีลีลาการประพันธ์ของทูซิดีเดสเองก็เจริญรอยตามท่วงทีลีลาการประพันธ์วรรณกรรมซึ่งมาจากยุคสมัยนิยมต่อต้านเทวนิยม (Antithetic) ของบรรดานักพูดแบบโซฟิสต์ (Sophists) ร่วมสมัยกับทูซิดีเดส ทูซิดีเดสพลิกแพลงคำปราศรัย (Oration) ให้เป็นการเสนอข้อความเทียบเคียงเป็นตรงกันข้าม (Opposites) และไม่คอยจะเข้าคู่กันนัก ไม่มีคำใด วลีใดชัดเจนให้คาดหมายได้เลย ผู้อ่านต้องพินิจพิจารณาความหมายของทุกถ้อยคำและการจัดวางของทุกคำ ไม่เคยปรากฏมาก่อนว่ามีผู้ใดมีท่วงทีลีลาการแต่งเช่นนั้น ลีลาการประพันธ์ของทูซิดีเดสดำเนินไปตามแบบอย่างของศิลปะของการใช้ภาษาอุปถัมภ์ด้วยเหตุผลโน้มน้าวใจให้เชื่อถือน้อยตาม (Rhetorical style) ตามแบบอย่างของกลุ่มนักปรัชญาโซฟิสต์ อีกทั้งประเพณีนิยมของการละครที่โดดเด่นก็มีอิทธิพลลึกซึ้งต่อลีลาการประพันธ์ของทูซิดีเดส แม้แต่ลีลาการวิเคราะห์นักการเมืองของเขาก็มีลักษณะเหมือนวิธีการวินิจฉัยโรคของฮิปโปคราติส (Hippocrates) เขาวินิจฉัยอย่างเฉียบแหลมยิ่งและมีทรรศนะอันน่าสรรเสริญว่า เหตุการณ์โดยเฉพาะเป็นตัวอย่างของปรากฏการณ์ทั่วไปมากกว่า เมื่อพิจารณาให้ถี่ถึงที่สุดแล้ว ทูซิดีเดสคือนักประวัติศาสตร์การเมือง

วรรณกรรมประวัติศาสตร์ของเขามีทั้งลักษณะเป็นประวัติศาสตร์ คือเล่าเรื่องเหตุการณ์ตามจริงเท่าที่จะเป็นไปได้ มีทั้งลักษณะเป็นวรรณคดีร้อยแก้วให้ความบันเทิงเรีงมย์ (Fiction) ใช้ลีลาการประพันธ์ชั้นสูง และมีทั้งลักษณะเป็นบทละครด้วย

ทูซิดีเดสก้าวหน้ากว่าเฮโรโดตัสในด้านวิธีการแต่งประวัติศาสตร์ หนังสือของทูซิดีเดสเป็นบันทึกเรื่องราวแสดงสาเหตุของสงครามและแสดงความคิดที่ว่า กิจการของมนุษย์ (Human affairs) ย่อมเกิดขึ้นตามเหตุและผล (Causation) ทูซิดีเดสแสดงการศึกษาเหตุการณ์วิเคราะห์เหตุการณ์และพิพากษาคัดสินชี้ขาดเหตุการณ์ เขาจึงได้ชื่อว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ผู้มีวิจรรณญาณยิ่ง (Critical historian)

บรรดานักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ในโลกตะวันตกในยุคโบราณล้วนยอมรับความถูกต้องแน่นอนของกฎเกณฑ์ที่ทูซิดีเดสได้กำหนดขึ้น วิธีวิทยาแบบทูซิดีเดสเป็นที่ยอมรับและยึดถือปฏิบัติตามก็เฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อมีนวัตกรรมเทคนิคของการศึกษาวิเคราะห์วิจารณ์แหล่งข้อมูล (Source criticism) และเมื่อมีการค้นพบเอกสารสำคัญ (Archives) ทูซิดี

เคสเชื่อมั่นในวิธีการแต่งประวัติศาสตร์แบบของเขาเองมากเพียงใด จะเห็นได้จากการที่เขาวิพากษ์วิจารณ์วิธีการของเฮโรโดตัสในทำนอง “ขคนข่มท่าน” มาก

เซโนฟอน (Xenophon, 431 ปี – 354 ปี ก.ค.ศ.)

เซโนฟอนแต่งประวัติศาสตร์ตามแนวทางของทิวซิเดสคือ เล่าเรื่อง (Narration) และแสดงการแตกแยกแตกสลาย เขาสนใจสำนวนโวหารและการใช้ถ้อยคำตลอดจนศีลธรรมมากกว่าจะสนใจความสลับซับซ้อนของกิจการของมนุษย์ ในระยะแรกของการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ เซโนฟอนมีความระมัดระวังเรื่องมาตรฐานความถูกต้องแน่นอนของหลักฐาน ผลงานสองเล่มแรกของเขาเรื่อง *Hellenica* (Greek History) เกือบจะถึงระดับมาตรฐานของความถูกต้องแน่นอนของหลักฐานที่เดียว ท่วงทีลีลาการประพันธ์ของเซโนฟอนเรียบง่ายสดใหม่ พรรคนะของเขาต่อคุณความดีและความชั่วร้ายเป็นพรรณนาพื้น ๆ ผลงานของเขามีลีลาการประพันธ์และมีเนื้อหาศีลธรรมเหมาะสมสำหรับเยาวชนผู้ร่ำเรียนหนังสือตามโรงเรียน เซโนฟอนจึงมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมมาก ผลงานของเขาก็ปรากฏเหลือรอดมาจนถึงยุคสมัยใหม่

ในบั้นปลายแห่งชีวิต เซโนฟอนผลิตผลงานอย่างไม่ระมัดระวังไม่ประณีตบรรจง เนื้อเรื่องหนักไปทางใดทางหนึ่ง ขาดความสมดุล และเต็มไปด้วยความเอนเอียงอคติทั้ง ๆ ที่เซโนฟอนเป็นพยานรู้เห็นและร่วมอยู่ในเหตุการณ์ ผลงานไม่มีมาตรฐานทั้งในด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงให้เป็นจริงถูกต้องแน่นอนตามวิธีการของเฮโรโดตัสและทิวซิเดส และในด้านการมีอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดเอนเอียงอคติปรากฏในผลงาน บรรดาผลงานของเขาส่วนใหญ่จึงยังไม่ถึงขั้นที่จะได้รับการยอมรับให้เป็นประวัติศาสตร์

เซโนฟอนและวรรณกรรมของเขาคือสัญญาณบอกเหตุ เตือนล่วงหน้าแล้วว่า การแต่งประวัติศาสตร์จะเสื่อมทรามลงในเวลาต่อมาจนประวัติศาสตร์กลายเป็นสาขาหนึ่งของวาทศาสตร์

ในยุคโบราณ กระแสหลักของประวัติศาสตร์นิพนธ์กรีกยังคงเป็นกระแสนิยมแบบของทิวซิเดส คือ ความนิยมที่จะแต่งประวัติศาสตร์นครรัฐ เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เนื้อเรื่องมักแสดงความขัดแย้งในนครรัฐ ประวัติศาสตร์นครรัฐค่อย ๆ มีมาตรฐานมากขึ้นเมื่อมีความเกี่ยวเนื่องและแข่งขันกับประวัติศาสตร์แบบประวัติศาสตร์ทั้งประเทศ (*Hellenica*, Greek

histories) ในศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. นักประวัติศาสตร์โคเคนคือ เอโฟรส (Ephorus of Cyme) ประวัติศาสตร์กรีกของเขามีได้จำกัดขอบเขตอยู่ในแวดวงประวัติศาสตร์ หากแต่ยังคงมีเรื่องปรัมปรา (Myth)¹⁶ แทรกอยู่ด้วย ข้อเท็จจริงเจือปนด้วยเรื่องปรัมปรา (Myth) เอโฟรสมิได้เห็นความสำคัญของความจริง (Truth) เท่าใดนัก เพราะเขาใช้วาทศิลป์ในการแต่งประวัติศาสตร์มุ่งหมายให้บังเกิดผลตามความประสงค์มากกว่าจะคำนึงถึงความจริง นี่คือการเริ่มต้นทำให้ประวัติศาสตร์ต้องมีความสัมพันธ์กับศิลป์ของการใช้ภาษา เพื่อโน้มน้าวใจผู้อ่านให้คล้อยตามอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่ง

เอโฟรสมีสายตาเฉียบแหลมมากในการใช้วรรณกรรมร้อยกรองเป็นหลักฐานสำหรับประวัติศาสตร์ แต่เขาก็มิได้วินิจฉัยค่าของหลักฐานในการเอาประโยชน์จากหลักฐานนั้น เอโฟรสพัฒนาข้อเท็จจริงและบุคคลเด่นให้ทันสมัยและสร้างสภาพสิ่งแวดล้อมให้มีรายละเอียดเท่าที่จำเป็นเพื่ออำพรางความจริงที่เขาต้องพึงพาบรรดานักประวัติศาสตร์รุ่นก่อนเขา

เทโอปอมปัส (Theopompus of Chios) ได้แต่ง **Hellenica** เป็นประวัติศาสตร์กรีกทั้งประเทศตามแบบอย่างของทูซิเดส เป็นการสืบต่อประเพณีนิยมการแต่งประวัติศาสตร์ทั้งประเทศ วรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งของเขาคือ **Philippica** เป็นประวัติศาสตร์เรื่องพระเจ้าฟิลิปแห่งมาเซโดเนีย นี่คือนวนิยายประวัติศาสตร์แนวใหม่ที่กำหนดให้ท้าวพระยามหากษัตริย์มีบทบาทโคเคนเป็นศูนย์กลางของประวัติศาสตร์ (History for Kings) แนวใหม่คือการแต่งประวัติศาสตร์เพื่อบุคคลสำคัญยิ่ง ในทำนองสฤติเกียรติคุณ เพื่อให้เกิดความเชื่อถือศรัทธาในบุคคลนั้น ๆ ชาวกรีกเริ่มเล็งเห็นคุณประโยชน์ของประวัติศาสตร์แล้ว คือ การใช้ประวัติศาสตร์เป็นสื่อแสดงเกียรติคุณของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่

---

¹⁶ “myth เรื่องปรัมปรา : โดยทั่วไปหมายถึง นิยายเก่าแก่ที่เล่าสืบกันมาเกี่ยวกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือเกี่ยวกับต้นกำเนิดของความเชื่อและประเพณีทางศาสนาหรือทางสังคม หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ” ดู พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, ภายใต้คำ “myth.”

วาทศาสตร์

ในแวดวงการเมืองกรีก วาทศิลป์มีบทบาทมาก ไม่ว่าจะเป็นการอภิปรายในที่ประชุมหรือที่สาธารณะ ในศาลหรือในการเจรจาต่อรอง ต้องมีการเรียนรู้ศิลปการพูดจูงใจ จึงมีการเตรียมการร่างคำพูดคำสนทนาและฝึกพูด ก่อเกิดอาชีพสอนศิลปการพูดและอาชีพนักพูด (Orators) การตัดสินใจหรือคำวินิจฉัยครั้งสุดท้ายมีปัจจัยชี้ขาดมาจากการพูด กิจกรรมการเมืองถือว่าการอภิปรายปราศรัยในที่สาธารณะเป็นปัจจัยชี้ขาดการเมืองว่าจะได้หรือจะเสีย วาทศิลป์จึงเป็นเสมือนเครื่องนำทางไปสู่การกระทำและเป็นช่องทางไปสู่ความจริง

ในศตวรรษที่ 3 ก.ค.ศ. กิจกรรมทางการเมืองล้วนดำเนินการกันในที่ลับมิใช่ในที่สาธารณะอีกแล้ว การตัดสินใจวินิจฉัยเรื่องสำคัญล้วนเป็นหน้าที่ของที่ประชุมหรือสภาของกษัตริย์และแม่ทัพ ไม่จำเป็นต้องอาศัยวาทศิลป์อีกต่อไป วาทศิลป์จึงกลายเป็นศิลปะที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่ลีลาการพูดเป็นสำคัญ คำพูดมีค่าความหมายในตัวของมันเอง วาทศิลป์แบบกรีกเป็นต้นแบบของวาทศิลป์ที่มีความสำคัญในการเมืองโลกยุคใหม่มาก

ตลอดยุคเฮลเลนิก (Hellenic Age, ศตวรรษที่ 5 - ต้นศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ.) วัฒนธรรมเอเธนส์ได้แสดงให้เห็นความเชี่ยวชาญกลับสนของบรรดาประเด็นว่าด้วยประชาธิปไตยและคณาธิปไตย สงครามและสันติภาพ ทางเลือกที่ยากที่จะเลือกและพันธมิตรที่ขัดแย้งสวนทางกัน แม้แต่ความรุ่งโรจน์ของจักรวรรดิเอเธนส์เองก็ปรากฏชัดเจนเป็นประจักษ์ในศิลปกรรมศิลปกรีกเกี่ยวกับมนุษย์เป็นสำคัญ โดยเฉพาะศิลปเอเธนส์แล้ว ถือได้ว่าเป็นนฤมิตรกรรมจากความรักนกรรัฐอย่างลึกล้ำโดยแท้ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้พลเมืองมีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิมและมีคุณภาพของชีวิตในรัฐ เหล่าศิลปิน นักประพันธ์และนักคิดหลังไหลไปสู่เอเธนส์ ซึ่งเปรียบเสมือนนครดักศิลาแห่งศิลปวิทยาการกรีก นักการละคร (Dramatists) ประติมากร และนักปรัชญาที่ขึ้นชื่อที่สุดของกรีกเป็นชาวเอเธนส์เป็นส่วนใหญ่

ศิลปคลาสสิก *

เนื้อเรื่องของศิลปกรีก โดยแก่นแท้แล้วคือเรื่องมนุษย์ ความชำนาญการทำให้ศิลปินกรีก (Artists) สามารถลอกเลียนธรรมชาติได้อย่างใกล้เคียงมาก การกระทำและความมุ่งมาดปรารถนาของมนุษย์ปรากฏชัดแจ้งในศิลปกรีก โดยแสดงออกเป็นเทวรูปหรือรูปประติมากรรมมากกว่าจะเป็นรูปประติมากรรมมนุษย์และสัตว์ (Mortals) และมักแสดงรูปประติมากรรมเป็นชุด ๆ ทรงเครื่องเต็มตามที่ตามแบบอย่างของโลกของมันเองแต่ก็เป็นโลกของอดีต เทวคาทั้งหลายและวีรชนคือบรรพชนของชาวกรีก ดูเหมือนมนุษย์และประพจน์เหมือนมนุษย์ ภาพตำนานวีรชนบอกเล่าเรื่องราว แต่ก็สะท้อนความสำเร็จและปัญหาของมนุษย์ร่วมสมัย เหมือนนักแต่งบทละครของคาบสมุทรอิตาลี (Attica) ผู้สำรวจตรวจตราปัญหาของสังคมร่วมสมัยโดยใช้บทละครเรื่องกรุงทรอย (Troy) หรือเรื่องวีรชนเป็นสื่อถ่ายทอด เทวคาในศิลปกรีกมีรูปลักษณะ (Figure) และแสดงความเป็นมนุษย์นักกีฬาสมบูรณ์ เทพีสง่างาม แน่วแน่ ชาญฉลาด ดูมีความเป็นมารดา บรรดาสิ่งประหลาดพิสดารไม่เป็นที่สนใจกันนัก ยกเว้นในเรื่องราวและเรื่องที่หยิบยกมาจากนิทานพื้นบ้าน บรรดาสัตว์ทั้งหลายเป็นเพียงตัวประกอบ มีพอระดับเรื่องราว หรือเป็นเพียงแสดงออกถึงการที่มนุษย์พึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ หรือใช้เปรียบเทียบอุปมาอุปไมยกับความประพจน์ของมนุษย์ การยกย่องอาคิลิส (Achilles) ว่าเป็นราชสีห์ หรือความคิดหลักเรื่องสัตว์พูดได้ เป็นเรื่องคุ้นเคยมีอยู่ในศิลปเท่า ๆ กับในวรรณคดี แม้จะไม่พร้อมที่จะยอมรับกัน ในศิลปนั้น ทิวทัศน์ (Landscape) ไม่สำคัญมากกว่าเครื่องเรือน (Furniture) อีกต่อไป ทั้งนี้ศิลปแบบดังกล่าวถ้าเปรียบเทียบกับศิลปอียิปต์และศิลปตะวันออกใกล้ที่ฝังไว้ในพิธีกรรมแห่งพระราชสำนัก วัดวาอาราม หรือสุสานแล้ว จะเห็นได้ว่าศิลปกรีกแตกต่างจากศิลปตะวันออกดังกล่าวมาก

---

* หัวข้อ ศิลปคลาสสิก นี้ เรียบเรียงเนื้อหาส่วนใหญ่มาจาก John Boardman, "Greek Art and Architecture," in *Greece and the Hellenistic World*, " ed. John Boardman et al (Oxford : Oxford University Press, 1991), pp. 330-63.

200 กว่าปีต่อมา ในยุคคลาสสิก (ประมาณ 500 ปี ก.ศ.ศ.) ชาวกรีกได้สร้างสรรค์ ศิลปกรรมให้ใหญ่โตมโหฬาร มีความคงทนถาวรและสง่างาม เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความรุ่งโรจน์ ศิลปกรรมล้วนปรากฏในที่สาธารณะอย่างเปิดเผย ศิลปคลาสสิกแสดงสัญลักษณ์มนุษย์ เพราะถือว่ามนุษย์คือสัตว์โลกที่สำคัญที่สุด คติศาสนาและความลึกลับไม่มีความหมาย ความสำคัญที่จะคลบบังกาลให้เกิดศิลปกรรมแล้ว ชาวกรีกสร้างศิลปกรรมเพื่อยกย่องศฤคิมมนุษย์ เป็นสำคัญ ศิลปคลาสสิกนิยมสุนทรียภาพคือ ความงาม แสดงอิทธิพลปรัชญา:เด่นชัด เพราะมุ่งหมายให้ผู้ได้ยลต้องคิดพินิจพิจารณาอย่างลึกซึ้ง

ศิลปแห่งยุคคลาสสิกยังคงเจริญรอยตามรูปแบบของจารีตประเพณีคือ ศิลปมีโครงสร้าง ระเบียบแบบแผนและท่วงทีลีลาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้ศิลปกรรมมีคุณภาพ และประสานกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน คุณภาพของศิลปหมายถึงศิลปนั้นมึ้นน้ำหนักเท่ากัน ในด้านสี เส้น องค์ประกอบ แสงเงาและความใกล้ไกล คุณภาพของศิลปเกิดจากการใช้ความรู้สึกเป็นสำคัญ ศิลปกรรมมีส่วนศักดิ์ประณีต ฝีมือละเอียดสมบูรณ์ยิ่งและมีความแน่นอนถูกต้องเที่ยงตรง ศิลปยุคคลาสสิกจึงทรงพลังมหาศาลตรึงตราตรึงใจ เป็นที่ประทับใจเหลือล้นมิรู้ลืมแก่ผู้ที่ได้ชื่นชม

ศิลปยุคคลาสสิกเสนอมนุษย์เป็นภาพและรูปประติมา (Image) ที่มีรายละเอียดเหมือนภาพและรูปประติมาของชาวอียิปต์และตะวันออกใกล้ (Near East) ไม่มีการเสนอมนุษย์ที่ประกอบขึ้นมาจากส่วนต่าง ๆ รูปทรงเรขาคณิตอีกต่อไป ศิลปได้สร้างรูปประติมาที่มีชีวิต (Life) และมีแบบอย่าง (Pattern) โดยมีพื้นฐานอยู่ที่สิ่งที่ศิลปินรู้หรือเรียนรู้เกี่ยวกับการแสดงตัวตนของมนุษย์ สิ่งที่เขาเห็นบัดนี้และตั้งใจที่จะหาทางลอกเลียนซ่อมแปรเปลี่ยนรูปแบบ (Transformed) ของภาพและรูปประติมาของมนุษย์ ศิลปที่เคยเสนอสัญลักษณ์ของโลกแห่งธรรมชาตินั้น บัดนี้ลอกเลียนโลกแห่งธรรมชาติโดยการเลือก ภาพมายา (Illusion) เริ่มแทนที่สัญลักษณ์แบบธรรมเนียนิยมเดิม กล่าวคือ ศิลปินเริ่มสร้างรูปจำลอง (Replica) ของมนุษย์อย่างชำนาญยิ่ง ดังที่กวีสำรวจความกลัวและความหวังของกวีเอง

รูปประติมาทั้งหลายล้วนเป็นรูปประติมามนุษย์ เป็นเรือนร่างมนุษย์โดยทั่วไปแล้วก็เปล่าเปลือย ในยุคคลาสสิก นักกีฬากรีกเล่นกีฬาด้วยเรือนร่างที่เปลือยเปล่า นักรบก็ออกศึกเกือบจะเปลือยเปล่า ในชีวิตประจำวัน มนุษย์หนุ่มเกือบจะเปลือยเปล่าต้องเป็นภาพที่เห็นกัน

ทั่วไปเป็นธรรมดา ศิลปินไม่จำเป็นต้องมองหาแนวแบบ ศิลปินเติบโตใหญ่ในสังคมที่การเปลี่ย
เปล้าของบุรุษเป็นเรื่องปกติธรรมดา ผู้ใดมีรูปร่างงามก็เป็นที่ชื่นชมด้วยซ้ำไป ทั้ง ๆ ที่ชาวต่าง
ชาติเห็นเป็นเรื่องน่ารังเกียจ การที่ศิลปินกรีกสนใจบุรุษเปลี่ยเปล้านั้นอาจจะเป็นเพราะเขา
จินตนาการชีวิตเกินจริง ต่อมา ชาวกรีกและชาวโรมันใช้แบบกรีกเปลี่ยเปล้าสำหรับมนุษย์ ผู้
เป็นวีรบุรุษ หรือถูกยกขึ้นเป็นเทพในยุคคลาสสิก นี้มิได้เป็นเรื่องผิดธรรมชาติในชีวิต แต่ใน
ศิลป์ ก็ไม่จำเป็นต้องหาข้อแก้ตัวหรือคำอธิบายแต่อย่างใด

โดยปกติแล้ว เมื่อจะวาดหรือปั้นรูปมนุษย์ ต้องใช้วิธีการวัด ศิลปินกรีกเคร่งครัด
ส่วนสัดส่วน (Proportion) ต้องรับกันทุกเหลี่ยมทุกมุม (Symmetry) หลักการควบคุมในศิลป์กรีก
เช่นนี้มีความสำคัญสำหรับสถาปัตยกรรมด้วย ดังแสดงในรูปทรงของภาชนะ โดยการตกแต่ง
ประดับประดาบนภาชนะและโดยขนาดของเรื่อง (Subjects) และการกำหนดจัดวางอย่างเหมาะสม
ศิลป์กรีกแสดงความปรารถนาที่จะประสานสิ่งที่คุณเหมือนตรงกันข้ามคือ ความรู้สึกโดย
สัญชาตญาณเรื่องแบบอย่างและสัดส่วน กับความรู้ตัวมากขึ้นทุกทีถึงสิ่งที่จะถูกแสดง
ออกด้วยการแสดงรูปแบบธรรมชาติที่ถูกต้องยิ่งขึ้น นี่คือการท้าทายของศิลป์กรีก

การกระตุ้นเร้าและกำเนิด

ความรู้และความเข้าใจในอดีต ได้กระตุ้นให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและความเชื่อ
ถือในอนาคต มักเข้าใจกันว่า ศิลป์กรีกเริ่มต้นในยุคทองสำริด (Bronze Age) โดยอ้างถึงแบบ
โคคเด่นของวัฒนธรรมมินวอน (Minoan) ศิลป์กรีกที่นิยมทรงเรขาคณิตใหม่สามารถสนองตอบ
อย่างแตกต่างและได้ผลยิ่งต่อแรงกดดันจิตใจของปัจเจกภายนอก

ท่วงทีลีลาข้อมแสดงได้ดีที่สุดบนภาชนะแจกัน โอ กระจ่าง (Vase)¹⁷ ที่วาด แต่ก็
เห็นได้จากเครื่องโลหะด้วย ศิลปินผู้นิยมทรงเรขาคณิตโดยเฉพาะในศตวรรษที่ 10 ก.ค.ศ.
นิยมแบบวงกลม (Compass) มากกว่าแบบอย่างเส้นโค้งอิสระ (Free curvilinear pattern) แบบ
เดิม แบบอย่างมีด้านข้างเป็นเส้นตรง (Rectilinear pattern) อาทิ ด้านซิกแซก (Zigzag) มีด้าน

---

¹⁷ Vase ภาชนะทรงกลม สูงเพรียว ไม่มีฝาปิด เป็นภาชนะประดับตกแต่ง เช่น แจกัน โอ
และกระจ่าง

วกไปเวียนมา (Meander) และมีด้านข้างไขว้ไปมาเป็นรูปสวัสดิกะ (Swastika) เป็นต้น เป็นแก่นแท้ที่เคียวในศิลปะเรขาคณิต (Geometric art) (ระหว่างศตวรรษที่ 9-8 ก.ค.ศ.) ศิลปะแห่งยุคยังมีเรื่อง (Subjects) เรียบง่ายพื้น ๆ ด้วย รูปลักษณะมนุษย์ สัตว์และสิ่งของ (Figure subjects) เช่น ผู้โสภณเสิร์ฟอาลัยเหนือสุสานปรากฏบนแจกันโอกระถาง สัญลักษณ์ลือชื่อของม้า แบบอย่างฝูงสัตว์ เป็นต้น ครูช่าง คีพิลอน (Dipylon Master) ได้ทดลองฉากมีรูปมนุษย์ บางคนกำลังเคลื่อนไหว แล้วต่อมาเขาได้เสนอศิลปะเรขาคณิตคลาสสิกบนภาชนะแจกัน โอ กระถาง ศิลปกรรมบนแผงผนัง (Panels) มีรูปผู้ร่วมอาลัย ณ สุสาน และมีรูปผู้วายชนม์ในพิธีศพ ฉากเหล่านั้นแสดงธรรมเนียมปฏิบัติร่วมสมัย ภาพตัวบุคคลเป็นภาพเงาที่บ (Silhouette) ประกอบด้วยแบบอย่างเรขาคณิต มิได้เป็นแต่เพียงสัญลักษณ์มนุษย์เท่านั้น หากแต่ยังแสดงออกพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย โดยแสดงท่าทางแตกต่างกันเล็กน้อย หรือโดยใช้สีแตกต่างกันเล็กน้อยในการวาด แต่ยังคงมีความจำเป็นมากกว่านั้นที่จะต้องแปลศิลปะนั้นให้เป็นสื่อเพื่อแสดงออกเรื่องเล่าที่ยิ่งใหญ่กว่านั้น (Greater narrative expression)

การติดต่อกับภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก ตามเส้นทางระหว่างเกาะไซปรัส (Cyprus) กับเกาะครีต ย่อมทำให้ชาวกรีกได้รับอิทธิพลความแปลกประหลาด (Exotica) อันปรากฏในศิลปะเรขาคณิตดั้งเดิม สีน้าและช่างฝีมือของโลกตะวันออกได้นำมาซึ่งท่วงทีลีลา และเทคนิคที่ยืมนานของการใช้วัสดุมีค่าในการผลิต อาทิ งาช้าง มีการพัฒนาศิลปะแบบตะวันออก (Oriental art) พร้อมกับศิลปะเรขาคณิตพื้นเมือง ท้ายสุด รูปแบบกรีกพื้นเมืองยอมรับเทคนิคและแบบอย่างตะวันออก เนื้อเรื่องตะวันออกเองก็จำแลงแปลงกายเป็นกรีกด้วย เช่น เทพีงาช้างเปลือย (Naked ivory Goddess) คือพระเทพีอัสตาร์ต (Astarte) ในคาบสมุทรอิตาลี ก็มีแบบอย่างวกไปเวียนมาและแสดงเรือนร่างกรีก

ตะวันออกแสดงอัจฉริยภาพล้นเหลือต่อศิลปินกรีก ตัวอย่างศิลปกรรมที่แสดงรูปลักษณะ (Figure) ของมนุษย์ สัตว์และสิ่งของ ก็เพียงพอที่จะส่งเสริมให้ศิลปินกรีกพัฒนาการประดับตกแต่งด้วยรูปลักษณะมนุษย์ในศิลปะเรขาคณิตกรีกเองแล้ว แม้รูปแบบเป็นมุมเป็นเหลี่ยมก็มิได้เป็นรูปแบบแปลกอันใดต่อศิลปะตะวันออก ภาพเงาที่รูปลักษณะมนุษย์ของโลกตะวันออกแสดงลายเส้นสายคมละเอียดคียบบนโลหะทองสำริดและงาช้าง เครื่องแต่งกายและการกระทำที่ล้วนแสดงได้ชัดเจนจากเทคนิคนั้น เทคนิคนั้นได้ทำให้นครรัฐโครินท์สามารถสร้าง

เทคนิครูปลักษณะดำขนาดเล็ก (Miniaturist black-figure technique) เมื่อสิ้นศตวรรษที่ 8 ก.ค.ศ. ถึงกระนั้น ศิลปินบางคนในคาบสมุทรอิตาลีและเกาะแก่งต่าง ๆ ยังคงยึดมั่นอยู่กับการสร้างศิลปะแบบเดิมที่มีเค้าโครงขนาดใหญ่ของรูปลักษณะมนุษย์ที่มีเส้นสายละเอียด

ชาวกรีกคุ้นเคยกับการตกแต่งได้ชายคาอาคาร (Frieze) ด้วยรูปลักษณะสัตว์และการตกแต่งทั่วไปด้วยรูปลักษณะสัตว์ บางแห่งรูปลักษณะสัตว์โดดเด่นยิ่งกว่ารูปลักษณะมนุษย์และการตกแต่งเป็นนามธรรม (Abstract decoration) การตกแต่งได้ชายคาด้วยรูปลักษณะสัตว์ยังคงถือเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของศิลปะตะวันออก แม้จะไม่ค่อยใส่ใจถึงที่มาที่ไปของการตกแต่งแบบนั้น เนื้อเรื่องป่าเขาลำเนาไพรก็เป็นเรื่องที่เห็นเคยคุ้นกันในงานศิลปะ นิยมรูปลักษณะสัตว์สิงโตในภาคเหนือ สฟิงซ์ (Sphinxes) หรือกริฟฟิน (Griffins) ก็ล้วนเป็นสัตว์ที่เห็นคุ้นเคยมาตั้งแต่ยุคทองสำริด สัตว์กรีกพันทาง (Centaur) ก็มีบ้าง สัตว์ร้ายใหม่ ๆ ในตำนานนิยายแบบโลกตะวันออกมีปรากฏ เช่น กอร์กอน (Gorgon) ซิมิรา (Chimaera) เป็นต้น

ชาวกรีกนิยมตกแต่งได้ชายคาเป็นรูปทรงเรขาคณิต (Geometric friezes) หรืองานศิลปะเป็นแผงผนัง (Panels) โลกตะวันออกนิยมแบบอย่างเส้นโค้งหรือแบบอย่างพรรณพฤกษา (Floral pattern) แบบอย่างใหม่ไม่อาจล้มล้างแบบอย่างเดิมได้ ตลอดศตวรรษที่ 7 แบบอย่างใหม่คล้ายตามแบบแผนกรีก จนกระทั่งลวดลายดอกบัวและใบปาล์มเล็ก ๆ บนได้ชายคาอาคารและใบไม้สลักซับซ้อนและเชือกพวน (Cable) กลายเป็นส่วนสำคัญรวมอยู่ในแบบกรีกคลาสสิก ปรากฏชัดในงานศิลปะประเภทตั้งแต่เครื่องเพชรพลอยไปจนถึงงานสถาปัตยกรรมเทวาลัย (Temple architecture) เทคนิคใหม่เหล่านั้นทำให้จากงานศิลปะสามารถสร้างสรรค์เรื่องราวแสดงการกระทำ (Action) ได้มากกว่าการแสดงแต่พิธีหรือเรื่องราวผจญภัย เทคนิคใหม่เปิดหนทางไปสู่การเล่าเรื่องตำนานปรัมปราโดยแสดงภาพ (Pictorial narrative)

ศิลปะตะวันออกกระตุกเร้าอย่างต่อเนื่องทรงอิทธิพลโดดเด่นมากตลอดศตวรรษที่ 7-6 บทบาทชาวฟินิเชียและผู้เคยถ่ายทอดอารยธรรมตะวันออกค่อย ๆ ลดลง ผู้ที่มีบทบาทแทนคือศิลปะของชาวอียิปต์ อัสซีเรีย บาบิโลเนียและเปอร์เซีย ศิลปะของชนชาติเหล่านั้นบางครั้งไม่มีทิศทางที่จะนำไป มักจะนิยมสร้างสรรค์ซ้ำซากมากกว่าจะสร้างรูปแบบใหม่ แต่ศิลปะของชนชาติเหล่านั้นมิได้เป็นแต่เพียงเครื่องช่วยประสานให้กลมกลืนกันเท่านั้น ในสมัยแรกเริ่ม ศิลปะกรีกเป็นปีกแผ่นหนาแน่นและเป็นธรรมชาติดังปรากฏจากสิ่งที่ศิลปินเลือกและ

สิ่งที่ศิลปินปฏิเสธรูปแบบใหม่หลายแบบเทคนิคใหม่และวัสดุที่พวกเขาถกเถียงกันว่าเป็นว่าเคย
คุ้น

ลีลายุคเก่าแก่ (The Archaic Style)

ศิลปกรีกยุคเก่าแก่ตกอยู่ในระยะเวลาถึงต้นศตวรรษที่ 5 วิธีทางแห่งกาลเวลารวด
เร็ว แต่มีใช้ว่าไม่เหมือนวัฒนธรรมอื่น ยกเว้นในการใช้สื่อผิปกติ เช่น จิตรกรรมและ
ประติมากรรมเชิงสถาปัตยกรรม (Architectural sculpture) ตั้งแต่ศตวรรษที่ 5 เริ่มมีสัญญา
บอกเหตุว่าจะมีการปฏิวัติ ชาวกรีกได้สำรวจสาขาอื่นของศิลปะแล้วคือ เรื่องเล่า (Narrative)
และบทร้อยกรองประเภทคีตกานท์ (Lyric) ศิลปินอาจจะล้าหลังอยู่เบื้องหลังกวีและนักปรัชญา
แต่ได้รับแรงผลักดันจากจิตวิญญาณใฝ่สอบถาม (Spirit of enquiry) เหมือนกัน ไม่ว่า
ศิลปินจะรื้อถอนการประพันธ์ หลักการวิธีดำเนินหรือรูปแบบของยุคเก่าแก่ (Archaic convention)
อย่างหลีกเลี่ยงมิได้หรือโดยเหตุบังเอิญก็ตาม มันก็เด่นชัดแล้วว่า การรื้อเล็กเช่นนั้นเป็นสิ่งที่
น่าประหลาดในกรีซน้อยกว่าเป็นในแห่งหนอื่นของโลกยุคโบราณ

ศิลปกรีกยุคเก่าแก่มีระดับกลการสร้างสรรค์ศิลปะสูงมาก กลการสร้างสรรค์ หลักการ
วิธีการดำเนินการหรือรูปแบบส่วนใหญ่ก็ขึ้นอยู่กับศิลปะต่างชาติหลากหลายระดับ ความก้าว
หน้าช้ามากและมีแรงจูงใจน้อยที่จะเห็นว่าเป็นต้องเปลี่ยนแปลง เช่น ตัวอย่างเครื่องโลหะ
ประติมากรรมเป็นตัวอย่างหนึ่ง ประติมากรรมมีด้านหน้าเป็นลักษณะสำคัญและทรงผมเหมือน
เป็นผมปลอม นี่เป็นแบบมาจากตะวันออก พร้อมกับการใช้แม่พิมพ์ผลิตภัณฑ์จิ๋วขนาด
เล็ก (Figurine, จุลประติมากรรม, มีขนาดไม่เกิน 25 ซม.) และแผ่นสลักภาพหรือแผ่นจารึก
(Plaque) เป็นจำนวนมาก เป็นท่วงทีลีลาที่ชาวกรีกใช้พร้อมกับจินตนาการในสื่อต่าง ๆ กล่าว
คือ ดินเหนียวสำหรับรูปประติมาจิ๋ว แผ่นภาพหรือบนแจกัน โถกระถาง แม้จนถึงขนาดเท่าคน
ในหินปูน และในรูปจำลองในทองคำหรืองา

โลกตะวันออกยังเสนออีกเทคนิคหนึ่งคือ การแกะสลักลึกลงไปบนภาพเงาที่รูป
มนุษย์หรือรูปสัตว์ (Incising on silhouette figures) เป็นการฝึกปฏิบัติบนภาชนะดินเผาและ
เครื่องโลหะ นครโครินท์เริ่มผลิตแจกัน โถกระถางที่มีรูปลักษณะมนุษย์หรือสัตว์สีของสีดำ
(Black-figure vases) ในศตวรรษที่ 7 เมื่อสิ้นศตวรรษนั้น เอเธนส์รับไปดัดแปลง มีการเพิ่มสี

สรรแต่ดั้งเดิมสีขาวสีแดง จิตรกรรมบนผนังได้ขยายที่มีรูปลักษณะสัตว์เป็นที่นิยมมากในหมู่จิตรกรมาช้านานเกินไปแล้ว ศิลปินต่อมาหลายคนสามารถสร้างเทคนิคใหม่ ผลิตผลงานขนาดใหญ่เต็มไปด้วยลายเส้น เอเชนส์คือผู้นำ

ในด้านประติมากรรม อิทธิพลมาจากดินแดนไกลโพ้นทะเลครั้งแล้วครั้งเล่า ต่อมาจะปรากฏผลงานขนาดใหญ่โตมโหฬาร (Colossal works) ทำด้วยหินแข็งแกร่ง มีการเรียนรู้จัดวางแผนผังรูปลักษณะมนุษย์ สัตว์และสิ่งของและเริ่มใช้หินอ่อนขาวเนื้อละเอียดอย่างดี งานศิลปะขนาดใหญ่ของศิลปินกรีกต่อมาล้วนเป็นรูปประติมาสำหรับลัทธิพิธี (Cult statues) แต่ในสมัยแรกมีการผลิตผลงานหินอ่อนมากมายเพื่ออุทิศถวายเทพเจ้าและผลิตเป็นแผ่นอนุสรณ์แสดงเขตในสุสาน (Grave marker) รูปประติมานุรูปยืนเปลือย (Kouros, standing naked male) เป็นงานศิลปะใหม่สำคัญที่สุด ในครั้งแรก รูปประติมาถูกแกะสลักอย่างระมัดระวัง ตัดเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส 4 โดยมีแบบอย่างมุ่งรายละเอียดร่างกายบนพื้นผิว การทดลองและการคัดเลือกรูปแบบตัวจริงมากกว่าตามธรรมชาติ ได้ทำให้ศิลปินหันไปสู่รูปลักษณะมนุษย์ สัตว์และสิ่งของ (Figures) ซึ่งเป็นจริงอย่างผิวเผิน แม้ศิลปินยังคงเป็นทาสของแบบอย่างในด้านอาทิใบหน้า ผม กล้ามเนื้อ การจัดท่า การเพิ่มสีสรรซึ่งไม่มีอีกแล้วก็ได้ทำให้เหมือนจริงกว่านั้น แต่ศิลปินก็ภาคภูมิใจที่ได้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีศักดิ์ศรีปรากฏในศิลปกรรม มิได้มีแต่หามนุษย์บุคคลสำคัญดังอดีต มนุษย์ปรากฏในศิลปกรรมโดยเป็นพลเมืองทั่วไปผู้ปรนนิบัติเทพเจ้าหรือเฉลิมฉลองเพื่อระลึกถึงผู้วายชนม์

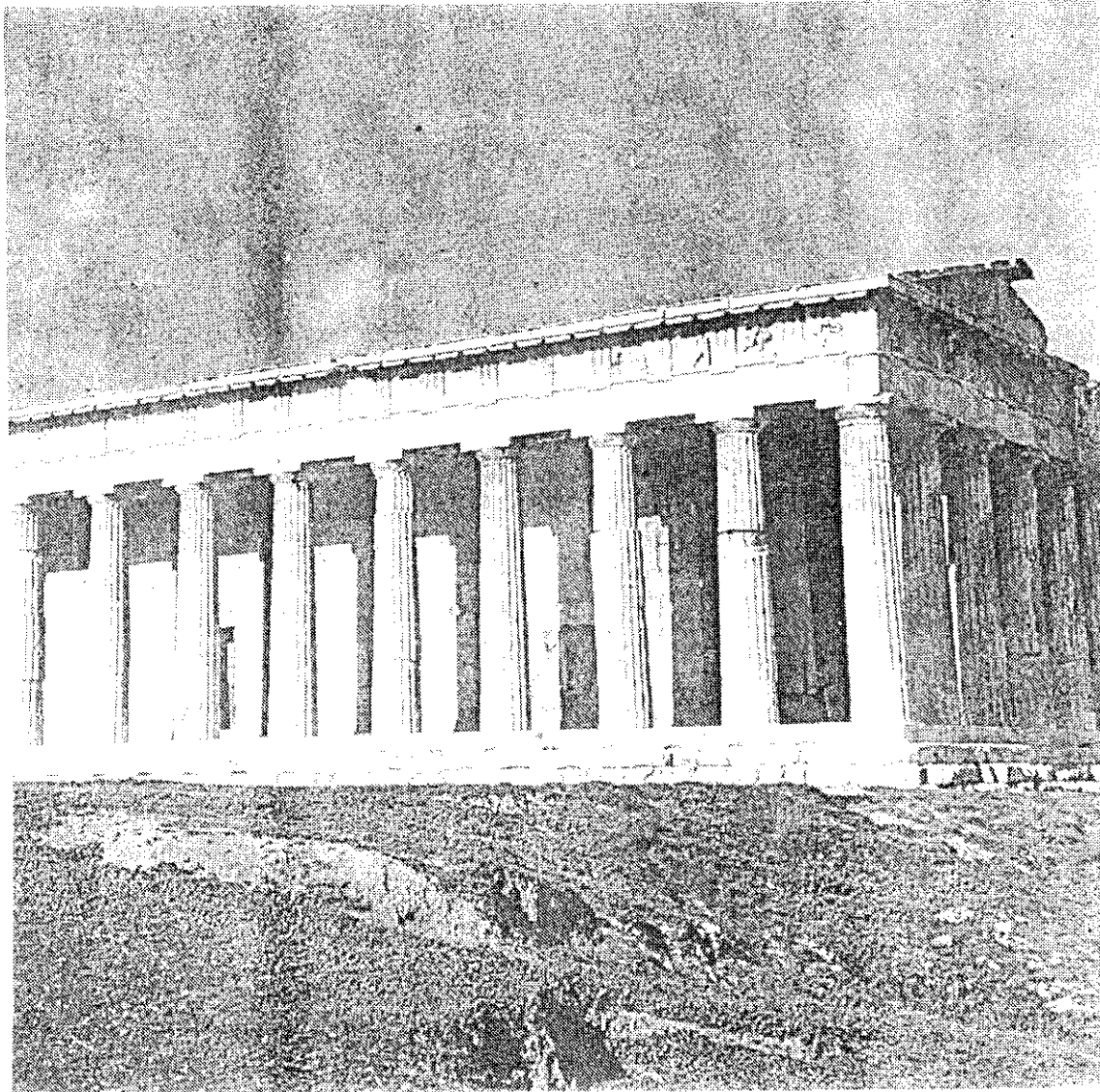
รูปประติมาหญิง (Korai) เป็นรูปประติมาแต่งองค์ทรงเครื่อง แบบอย่างของเครื่องแต่งกายถูกสร้างสรรค์เหมือนแบบอย่างร่างกายของรูปประติมาชาย แบบอย่างเช่นนั้นไม่ใส่ใจว่าจะเหมือนจริงและการแต่งกาย รูปประติมาหญิงประดับตกแต่งเทวาลัยสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มากกว่าสุสาน

ชาวอียิปต์สอนชาวกรีกให้รู้จักใช้หินเป็นวัสดุก่อสร้างเสาศาและประดับตกแต่งอาคารสถานที่ ชาวกรีกแต่เดิมสร้างอาคารสถานที่โดยใช้อิฐ ไม้และหินที่มีได้มีการตกแต่งผิวมาก่อนหลังกามุงด้วยโคลนเลนหรือหญ้าแฝก จาก ฟาง จนศตวรรษที่ 7 จึงเริ่มมีการใช้กระเบื้องดินเหนียวเผาไฟ (Fired clay tile) มุงหลังคาของอาคารสำคัญคือ เทวาลัยและสถานที่ตั้งเทวรูป (Houses, oikos) ความจำเป็นที่จะต้องสร้างรูปลักษณะสำหรับเทวคามีผลน้อยมากต่อการพัฒนา

ประติกรรมในสมัยแรกเริ่ม แต่การสร้างสิ่งจำเป็นสำหรับอาคารประดิษฐานเทวรูปทำให้เกิดการพัฒนาสถาปัตยกรรม อาคารประเภทอื่นเริ่มทำให้สถาปัตยกรรมพัฒนามากขึ้นในศตวรรษที่ 6 ก.ค.ศ. เมื่อชาวกรีกใช้หินแกะสลักตกแต่ง (Dressed and carved stone) ย่อมทำให้มีการตั้งจารีตศิลป์ (Convention) ใหม่ เป็นการจัดระเบียบแบบแผนประเภทพื้นฐานของตัวอาคาร ห้องโถงลึก (Deep hall) และระเบียงหรือประตูหน้าบ้านมีหลังคาคลุม (Porch) ซึ่งมีเสาเรียงรายสองแถว (Colonnade, นางจรัล) ล้อมรอบ มีการสร้างสรรค์เค้าโครงตกแต่งสำหรับเสาและเครื่องบนส่วนบน (Upperworks) ของตัวอาคาร

เมื่อสิ้นศตวรรษที่ 7 ลีลาโครงสร้างสถาปัตยกรรม (Style of structure) แบบดอริก (Doric order) ปรากฏบนแผ่นดินใหญ่กรีซ มีแบบอย่างประณีตกว่าเคร่งครัดที่จะมีโครงสร้างใช้คนหนักขนาดใหญ่ ไม่ชำนาญ โลกกรีก-ตะวันออก (East-Greek world) ก็ได้ริเริ่มลีลาโครงสร้างแบบไอโอนิก (Ionic order) โดยมีแบบอย่างตะวันออกคือ การมีลวดลายดอกไม้และลวดลายทำคล้ายม้วนกระดาษ ม้วนเป็นก้นหอย (Scroll) เป็นพื้นฐานสำคัญ ลีลาใหม่เหล่านี้มิได้รังเกียจความใหญ่โตมหึมา (Colossal) เสียทีเดียว บรรดาพระราชของไอโอเนียวางแผนสร้างเทวาลัยใหญ่ที่สุดหลายแห่งของโลกกรีก มีนางจรัลหรือเสาเรียงราย 2 แถวซ้อน

ลีลาโครงสร้างสถาปัตยกรรม (Order) แบบดอริกและไอโอนิกพัฒนาเข้ามาของอาคารอาจสืบได้จากส่วนสำคัญของแผนการก่อสร้าง แผนผังอาคารที่มองจากด้านหน้า (Elevation) จากเสาและได้ชายคาอาคาร (Friezes) บรรดาเทวาลัยล้วนตกแต่งด้วยประติกรรม รูปประติมาประดับหลังคา (Akroteria) ศิลปรูปนูนหรือรูปสลักมนุษย์ สัตว์และสิ่งของโดยรอบที่หน้าจั่วแบบดอริก เป็นการท้าทายให้ศิลปินใช้ความเชี่ยวชาญในการเติมระหว่างช่องว่าง (Space) ให้เต็ม ประติมากรรมรูปนูนบนแผงแบบดอริก (Doric panels) เป็นประติมากรรมบนพื้นที่เรียบ (Metope) ระหว่างส่วนที่เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ยื่นออกมาเป็นระยะ ๆ (Triglyph) ได้ชายคา หรือประติมากรรมรูปนูนบนแผงได้ชายคาแบบไอโอนิก (Ionic Friezes) (ดูแผนผัง) ลีลาโครงสร้างสถาปัตยกรรมทั้งสองแบบได้โฆษณาชวนเชื่อศาสนาและรัฐ ดังเช่นที่ได้ผลมาแล้วจากศิลปรูปนูนบนฝาผนังและจิตรกรรมของเทวาลัยและปราสาทราชวังของภูมิภาคตะวันออกใกล้

เทวาลัยพระเทพเซเชอุส (Theseus) ผู้สถาปนานครเอเธนส์
ตัวอย่างสถาปัตยกรรมดอริก สถาปัตยกรรมเฮลเลนิกเก่าแก่ที่สุด

ประมาณ 530 ปี ก.ค.ศ. เอเชนส์แก้ปัญหาลักษณะคือด้านของรูปลักษณะดำ (Black-figure) ของจิตรกรรมบนแจกันโอโกระถาง โดยริเริ่มเทคนิคใหม่คือ รูปลักษณะแดง (Red-figure) บัดนี้มีการวาดเส้นสายเป็นเค้าโครง พื้นดำ รูปลักษณะอยู่บนพื้นดินเหนียว มีจิตรกรรมละเอียดทุกที่ที่แต่ก่อนเคยแกะลึก สีและเส้นสายจากพู่กันให้เส้นสายที่ดูละเอียดเบาบางกว่า เส้นสายดูเป็นระเบียบ ในไม่ช้า งานศิลป์มีสีสันน้อย ไม่มีการแบ่งแยกสีตามเพศเป็นสีขาวสำหรับหญิง สีดำสำหรับบุรุษอีกต่อไป เมื่อสิ้นศตวรรษ กลุ่มจิตรกรผู้บุกเบิกริเริ่ม (Pioneer Group) กำลังทดลองให้ความรู้เรื่องโครงสร้างของร่างกาย (Anatomy) ซึ่งต่อมาประติมากรเอาอย่างและแข่งขันกันในสามมิติ สีลาใกล้เคียงกับสีลาจิตรกรรมบนฝาผนังหรือบนแผงขนาดใหญ่ (Panels) แต่ศิลปด้านนี้ยังไม่ถือเป็นศิลปหลักจนกว่าจะถึงศตวรรษที่ 5

ในยุคเก่าแก่ (Archaic) รูปลักษณะของมนุษย์ สัตว์และสิ่งของของเอเชนส์มีขนาดใหญ่ แต่ยุคนี้ ทุกคนรัฐก็มีห้องทำงานศิลปกรรม สีลาของภูมิภาคโดดเด่นพร้อมที่สุดปรากฏบนแจกันโอโกระถาง แต่ในด้านประติมากรรม กรีซมีวิธีการของตนเองในการกำหนดแบบอย่างของรูปลักษณะสตรีและทำให้รูปลักษณะบุรุษเปลือยมีเรือนร่างสมบูรณ์กว่าเดิม แม้จนถึงขนาดทำเป็นรูปลักษณะทรงเครื่องแต่งกาย บรรดานิคมกรีกก็มีบทบาทด้วย ตะวันตกไม่มีหินอ่อนสีขาว แต่ได้พัฒนาความเชี่ยวชาญในการสร้างรูปประติมาดินเผาเป็นกลุ่ม (Terracotta Statuary) หรือทำด้วยหินปูน สีลาข้อมติคตามไปกับศิลปินผู้ท่องเที่ยวไปทั่ว เปอร์เซียคุกคามกรีซตะวันออกในกลางศตวรรษที่ 6 ทำให้ศิลปินกรีกแตกกระจัดกระจายออกไป (Diaspora) โดยนำเอาสีลาโครงสร้างศิลป์ไอโอนิกไปสู่คาบสมุทรอิตาลีและเอตรูเรีย (Etruria, อิตาลีภาคตะวันตกเฉียงเหนือ) ณ เอตรูเรีย สีลาโครงสร้างศิลป์ไอโอนิกได้กำหนดวิถีทางของศิลปอิทรัสกันในยุคเก่าแก่ (Archaic Etruscan art)

เอเชนส์คือศูนย์กลางของรูปลักษณะดำ (Black-figure) ดีที่สุด เอเชนส์เป็นผู้ริเริ่มคิดสร้างรูปลักษณะแดงและจิตรกรรมบนแจกันโอโกระถาง ประติมากรรมเอเชนส์มีคุณภาพสูงและดูคุ้นเคยมากสำหรับผู้คนในศตวรรษต่อมาถึงปัจจุบัน โดยปรากฏผลงานเป็นรูปลักษณะบุรุษเปลือย ประติมากรรมรูปนูนในสถานสุสาน และซากสิ่งก่อสร้างหินอ่อนบนเอโครโพลิสที่ถูกพวกเปอร์เซียปล้นสะดมเมื่อ 480/479 ปี ก.ค.ศ. ในท่ามกลางซากปรักหักพัง มีรูปประติมา "เด็กกรีเตียน" ("Kritian boy") ที่ได้แสดงการปฏิบัติประติมากรรม โดยละทิ้งท่าสมดุल्ली

ด้านสี่มุม (Four-square stance) ของบุรุษเปลือย ทำใหม่เป็นท่าผ่อนคลายตามธรรมชาติ ings นำ
หนักลงบนขาข้างหนึ่ง สะโพก ลำตัวและไหล่เปลี่ยนอิริยาบถปรับตามท่า นี่คือนวัตกรรมใหม่ใน
ประวัติศาสตร์ของศิลปะยุคโบราณ ทำให้ได้สังเกตชีวิตอย่างแน่วแน่ เข้าใจชีวิตและลอกเลียน
แบบชีวิต ทุกสิ่งทุกอย่างดูเป็นไปได้แล้วเมื่อมีลีลาศิลป์ใหม่ดังปรากฏจากรูปประติมาเด็กกรี
เตียน

ลีลาศิลป์ในยุคคลาสสิก

ประติมากรมีความเข้าใจใหม่แล้วในสิ่งที่เขาสามารถทำให้สำเร็จได้ เมื่อเขาตัดสินใจที่จะมองดู (look) ความเข้าใจใหม่นี้แสดงออกในรูปประติมานุรูปยืน (Standing male) ความสำเร็จเห็นได้จากรูปประติมาพระเทพอพอลโล (Apollo) ของยุคคลาสสิก ไปจนถึงรูปประติมาโครีโฟรัส (Doryphorus) และในศตวรรษที่ 4 ก.ศ.ศ. จากรูปบุรุษนักกีฬาอะโพซิโอเมนูส (Apoxyomenus) รูปประติมาเหล่านั้นล้วนเป็นรูปประติมาอนุสรณ์ (Commemorative statues) มิใช่รูปประติมาประดับสุสานเหมือนรูปประติมานุรูปเปลือยประดับสุสานในยุคเก่าแก่ (Archaic kouroi) รูปประติมาถูกสร้างขึ้นเพื่ออุทิศแด่ความสำเร็จในเกมกีฬาหรือในการรบ เป็นรูปประติมานักกีฬาและนักรบ หรือเป็นผลงานแสดงส่วนศักดิ์และเทคนิค

ประติมากรรมพัฒนาไปอย่างช้า ๆ ทว่าแน่นอน มีผลต่อเรือนร่างในด้านการปรับเปลี่ยนน้ำหนักและความสมดุล หรือบางครั้งร่างกายเอนอิงพิงสิ่งหนึ่งสิ่งใด นี่อาจจะดูเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ก็มีความใหม่และสามารถปรากฏความใหม่ไม่เพียงพอย่างเกินควรเมื่อเป็นผลงานของศิลปินมือใหม่ที่ขาดความสามารถของประติมากรสมัยก่อน รูปสลักขลุ่ยมนุษย์กำลังสู้รบหรือเล่นกีฬามักจะดูละเอียดประณีตนัก แต่ก็แสดงความถูกต้องไม่น้อยเลยในการสังเกตชีวิต ทั้งนี้ มียุคสมัยแห่งประสบการณ์ระหว่างรูปประติมาแบบของมีรอน (Myron) ที่เป็นรูปคนขว้างงาน เป็นรูปประติมารูปนูนเห็นรอบตัว (A freestanding relief) กับรูปประติมาของลีสิปปัส (Lysippus) ที่ดูเหมือนจะดึงดูดยศตวรรษได้ ไม่ว่าจะมองจากมุมใดก็ตาม ด้านหน้า (Frontality) ของงานศิลปะทุกประเภทเป็นจุดสำคัญของศิลปินยุคเก่าแก่ ประติมากรรมประดับอาคารและการจัดรูปประติมาได้ส่งเสริมความสำคัญของด้านหน้า เริ่มมีการละทิ้งกรอบ (Frame)

หรือฉากหลัง (Backdrop) ในกลุ่มรูปประติมากรรม (Statuary) งานจิตรกรรมแสดงความรู้สึกนึกคิดต่อช่องว่าง (Space) โดยองค์ประกอบศิลปะต้องจัดช่องว่างให้มีความสมดุล

ประติมากรรมยังคงเป็นศิลปะหลัก แต่ความรู้เรื่องประติมากรรมนับว่าน้อยมาก ผลงานประติมากรรมเหลือตกทอดมาให้ศึกษาน้อย ผลงานต้นแบบอื่น ๆ เป็นผลงานตกแต่งหรือสร้างเป็นอนุสรณ์ เช่น ศิลปรูปนูนตามสถานที่ที่มีคุณภาพมีน้อย การศึกษาประติมากรรมกรีกต้องใช้วิธีศึกษาผลงานโรมันที่ลอกเลียนผลงานกรีกคลาสสิก แต่เมื่อค้นพบผลงานต้นแบบ (Original) เช่น เครื่องทองสำริดริเอซ (Riace) จากเรืออัปปางนอกชายฝั่งทะเลเอเดรียติก ก็จะทำให้ตระหนักได้ว่า บรรดาผลงานเขียนยุคที่เคยยกย่องกันนั้นโดยเนื้อหาแล้ว ก็มีได้เป็นผลงานเขียนจริง เมื่อค้นพบผลงานต้นแบบ

นอกจากผลงานต้นแบบริเอซแล้ว ย่อมเป็นที่ทราบกันว่า เอเชนส์หยุดประดับตกแต่งสุสานเลยเมื่อ 500 ปี ก่อนคริสตศักราช และได้ตัดสินใจที่จะไม่สร้างเทวาลัยที่ถูกพวกเปอร์เซียทำลาย เป็นเวลาประมาณ 50 ปี ที่เอเชนส์มีใคเสนอผลงานมากมายเท่าใดนัก แต่ที่โอลิมเปีย มีเทวาลัยพระเทพเซอุส (Zeus) ใหม่ (สร้างอุทิศถวายเมื่อ 456 ปี ก่อนคริสตศักราช) หน้าบัน (Pediments) ตะวันตกของอาคารมุขหน้า (อาคารทางเข้าตัวอาคารหลัก, เป็นอาคารทางเข้า, portico) แสดงพลังแข็งแกร่งแบบยุคเก่าแก่ (Archaic vigour) เป็นรูปการต่อสู้ของมนุษย์ครึ่งม้าครึ่งคน (Centaur) หน้าบันด้านตะวันออกดูสงบครุ่นคิด น่าเกรงขาม ในขณะที่ช่างอิฐต้องเรียนรู้โครงสร้างของร่างกายอีกมากหรือเรียนรู้การจัดแต่งเครื่องแต่งกายให้ถูกต้อง ช่างอิฐประสบความสำเร็จในการเอื้ออำนวยความแตกต่างเล็กน้อยของยุคสมัยและอารมณ์ความรู้สึก (Mood) เป็นการเอื้ออำนวยด้วยความประณีต ห่างไกลมาจากลัทธิประเพณีแบบยุคเก่าแก่ที่ติดอยู่กับลัทธิประเพณีละคร (Theatrical conventions)

ศิลปินรุ่นต่อมา รวมทั้ง โปลิคลิตุส (Polyclitus) ชาวคาบสมุทรเพโลพอนนีซด้วย เขาแต่งความเรียงหลายบทว่าด้วยเรื่องส่วนสัดส่วน (Proportion) ของมนุษย์ รวมทั้งฟีดิอัส (Phidias) ชาว เอเชนส์สมัยเพริคลีส (Pericles) สกุลช่างฟีดิอัส (The Phidian school) แสดงเอกลักษณ์ของสกุลช่างจากผลงานประติมากรรมตกแต่งอาคารสถานที่ (Architectural sculpture) สกุลช่างฟีดิอัสมิได้เจริญรอยตามความงามงายทลไหลของโปลิคลิตุส หากแต่ได้พัฒนาท่วงทีลีลาแบบของตนเองขึ้น เป็นลีลาบริสุทธิ์จัดแบบคลาสสิก (Pure classical style) ซึ่งนับอุดมคติมาก

กว่าตัวบุคคลเป็นส่วนตัว ไม่มีครั้งใดเลยในประวัติศาสตร์ศิลปะกรีกที่เทวดาจะมีรูปลักษณ์เป็นมนุษย์มากเท่าครั้งนั้น มนุษย์แสนที่จะเป็นเทพ รูปลักษณ์มนุษย์คู่สงบนึง แม้จะแสดงการเคลื่อนไหวอย่างทรงพลังหรือแสดงอารมณ์ความรู้สึกมาก ทั้งร่างกายและเครื่องแต่งกายล้วนเป็นที่เข้าใจได้และสามารถแสดงบทบาทในการถ่ายทอดรูปทรงของรูปร่างภายใต้เครื่องแต่งกาย ถ่ายทอดการกระทำหรือถ่ายทอดการไม่กระทำเลย เมื่อสิ้นศตวรรษนั้น มีความนิยมแห่งยุคที่จะให้เครื่องแต่งกายพลิ้วไสวตามลม หรือคูเปียกแนบกายและดูตัดกันเป็นตรงกันข้ามกับเครื่องแต่งกายที่มีเงาเล็กจากการที่ผ้าทิ้งชายลงมา หรือจีบพันทบพลิ้วไสว (Flying folds) เมื่อมีลีลาศิลปะคลาสสิก ห้องทำงานของสกุลช่างพีดีอัสก็เป็นสถานที่ที่ยิ่งกว่าสกุลช่างของกรีซ (School of Greece) เพราะสกุลช่างนี้มีท่วงทีลีลาที่ใช้เป็นเกณฑ์วัดผลงานของประติมากรรุ่นต่อมา และศิลปินของนครโรมในสมัยแรกเริ่มได้หวนกลับไปใช้ลีลานั้น

จิตรกรรมบนแจกันโถกระถางเริ่มไม่เป็นที่นิยม กลายเป็นงานศิลปะแสดงความซ้าซากจุกจิก แต่ก็ยังดึงดูดนักวาดเขียนได้อีกหลายคน นิคมกรีกในอิตาลีได้ยังนิยมลีลารูปลักษณ์แสดงแบบอิตาลีหรือเอเธนส์ (Attic red-figure style, คาบสมุทรอิตาลีเป็นที่ตั้งของเอเธนส์) จิตรกรรมฝาผนังของต้นยุคคลาสสิกต้องถูกวินิจฉัยจากการพรรณนา (Description) บนผนังของอาคารสาธารณะที่นครเดลฟี (Delphi) และเอเธนส์ โพลิกโนตัส (Polygnotus) ได้สร้างจิตรกรรมบนผนังได้ขยายอาคาร (Freize) มีรูปลักษณ์มนุษย์ สัตว์และสิ่งของโดยจัดวางเป็นชุด ๆ แม้ยังไม่มีทัศนียวิสัย เสนอฉากจากมหากาพย์นครทรอย (Troy) และโลกบาดาล และวีรบุรุษมิคอน (Micon) ต่อสู้เพื่อเสรีภาพ ณ ยุทธภูมิมาราธอน (Marathon) จิตรกรรมแผงได้ขยายนี้มาได้เป็นแบบลอกเลียนมา จิตรกรรุ่นต่อมาได้ทดลองเทคนิคสร้างจิตรกรรมที่มีทัศนียวิสัย ให้แสงให้เงาเหมือนจริงและให้สี จิตรกรเลือกที่จะสร้างผลงานบนแผงขนาดเล็กกว่าเดิมที่นิยมตามแบบตะวันออกหรือแบบอียิปต์ เรื่องราวบอกเล่าเกี่ยวกับผลงานแท้จริงของซิซซิส (Zeuxis) หรืออาเพลลิส (Apelles) ซึ่งเป็นนักที่จิกกินองุ่น ม่านวาดไว้โดยไม่สามารถจะดึงได้ นี้คือลัทธิประเพณีแท้จริงของจิตรกรรมตะวันตกที่ได้เริ่มมีปรากฏ นี่คือท่วงทีลีลาที่ต่อมาถูกลอกเลียนปรากฏอยู่บนผนังโรมัน ตัวอย่างต้นแบบที่มีน้อยจากเมื่อสิ้นยุคสมัย ก็แสดงความเหมือนกันกับลีลาศิลปะของศิลปะยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ของอิตาลี

ในศตวรรษที่ 4 ประติมากรสำรวจตรวจหาสิ่งใหม่ต่อจากสกุลช่างฟีดิอัสและสกุลช่างโปลิคลิดุส ปราซิเตเลส (Praxiteles) ได้ทำให้รูปประติมาหญิงเปลือยสมบูรณ์แบบ การขมวดคิ้วนิ้วหน้าของหัวของสถาปนิก (Scopas) ถือเป็นขั้นหนึ่งก้าวไปสู่ลัทธินิยมแสดงพลังอารมณ์อย่างเกินจริง (Exaggerated expressionism) ของยุคกรีกเฮลเลนีสติก ลีซิปปุส (Lysippus) มีทัศนคติใหม่ต่อส่วนสัดมนุษย์ในอุดมคติ เขาสามารถรู้ซึ่งและได้สร้างรูปประติมาที่มีสามมิติคือ มีความยาว กว้างและลึก เป็นการปฏิบัติการจัดกลุ่มรูปประติมา ปฏิบัติปฏิบัติกริยาและพฤติกรรมของผู้ดู พัฒนาการดังกล่าวมุ่งหมายไปสู่ความนิยมในความเป็นไปได้ของความจริง (Realism) และมุ่งหมายการแสดงจริงแท้ประเภทของอารมณ์หรือยุคสมัย และการแสดงตัวบุคคลผู้มีชื่อด้วย ในสมัยแรกเริ่ม รูปประติมาอนุสรณ์ของนักกีฬาหรือแม่ทัพแสดงตัวตนในรูปแบบตามอุดมคติมากกว่าความเป็นตัวตนแท้จริง เป็นเรื่องน่าประหลาดเหมือนกันที่ชาวกรีกใช้เวลายาวนานมากกว่าจะตระหนักซึ่งถึงสัจนิยม (Realism) เคยมีข้อห้ามมิให้สร้างรูปลักษณะตามจริงสำหรับมนุษย์และเทวดา แต่ชาวกรีกกลับกลายเป็นว่ารู้สึกรู้ตัวมากขึ้นถึงทิพย์ภาวะ (the divine) ในตัวมนุษย์ เริ่มสคุดีวีรกรรมผู้วายชนม์ และไม่นานนักก็ประกาศทิพย์ภาวะ (ยกขึ้นเป็นเทพ) ของผู้ที่ตนนิยมชมชื่นหรือผู้ที่ทรงอำนาจ ดังนั้น ภาพเหมือนแท้จริง (Portraiture) ของยุคร่วมสมัย เป็นพรสวรรค์ด้านหนึ่งของศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. ที่ได้ประทานแก่ศิลปินตะวันตก

ปราซิเตเลสเป็นชาวเอเธนส์ แต่สโคปาเป็นชาวปารอส (Paros, เกาะที่มีหินอ่อนมาก) และลีซิปปุสมาจากซิซิออน (Sicion) กรีซไม่มีสกุลช่างโดดเด่นหรือแห่งหนใดในกรีซที่แสดงศิลปโดดเด่น ผลงานเยี่ยมยอดของศิลปินในศตวรรษที่ 4 สูญหายไปหมดแล้ว รูปประติมาเฮอร์เมส (Hermes) ของแบบปราซิเตเลสที่โอลิมเปียก็เป็นรูปที่ลอกเลียนมา ปัจจุบัน ศิลปกรีกที่มีหลักฐานตกทอดมาให้วินิจฉัยเป็นศิลปขนาดเล็ก (Minor art) หรือผลงานอาทิ สุสานของเมาโซลุส (Mausolus) ในคาเรีย (Caria) ที่มีรูปประติมาขนาดใหญ่โตมโหฬารและประติมากรรมรูปปูนได้ชายคาอาคาร หรือสุสานของฟิลิปที่ 2 (Philip II) ที่เวอร์จินา (Vergina) ในมาเซโดเนีย เป็นการเปิดหนทางสำคัญไปสู่การอุปถัมภ์ซึ่งเป็นปัจจัยชี้ขาดอนาคตของศิลปินกรีก

การอุปถัมภ์ (Patronage) เป็นบารมีอันดีและเป็นการเปิดเผยทั่วไป

ไม่ว่าในวัฒนธรรมใดก็ตามก็มิใช่เฉพาะราชวงศ์เป็นศูนย์กลาง มีแต่นครรัฐมากมาย มีโครงสร้างของเมืองของนครรัฐและเมืองใหญ่มีประติมากรรม ผลงานศิลปะที่เหลื่อรอดมาเป็นงานศิลปะที่สืบทอดกันมาของนครรัฐหรือเมืองและ ดังเช่น แจกกันโดยกระด้างผลิตขึ้นเพื่อใช้ในงานฉลองหรือพิธีกรรม ซึ่งมีการผลิตสิ่งประดิษฐ์ในทางให้ความบันเทิงรื่นรมย์ในสังคม งานศิลปะที่ชาวกรีกและชาวโรมันเพื่อใช้ในพิธีตั้งศาลในบ้านเรือน หรือใช้ในพิธีในที่สาธารณะ หรือใช้ในพิธีศพ มีลวดลายเป็นลวดลายที่แสดงไม้อัดหรือ หินอ่อนที่สลักใช้ศิลปะวัตถุกรีกในพิธีศพ มีศิลปะวัตถุในลวดลายที่ ผู้คนได้ไปโดยซื้อศิลปะวัตถุเพื่อใช้เองหรือเป็นของกำนัล หรือเป็นเครื่องประดับสวม บนศีรษะและบนมือเท้า ก็นิยมใช้เป็นรางวัลของนักกีฬาหรือรางวัลสำหรับการแข่งขันกีฬา ศิลปะวัตถุที่แสดงความเป็นมาที่ถูกผลิตขึ้นสำหรับคนยากไร้ มีความนิยมสิ่งวัตถุประติมากรรมที่ดูมีค่า มีไม่ตรงกับกลุ่มยาก เหมือนกับกลุ่มรูปประติมากรรมที่โอลิมเปีย และมีความนิยมศิลปะประติมากรรมรูปประติมากรรมรูปปั้นสำริดอาคารสถานที่ของสุสาน

การยอมรับการยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยมีค่าก็อาจถูกแปรเปลี่ยนเป็นเครื่องเพชรพลอยและเครื่องมือหรือใช้มีค่า เครื่องใช้และเครื่องเพชรพลอยของเทวาลัยย่อมมีค่าประมาณมิได้เสียทั้งในด้านวัสดุและงานฝีมือ เครื่องเพชรพลอยกรีกแบบธรรมดา มีศิลปะทั่วไป ไม่ค่อยใช้ทองคำและเงิน แต่แต่งงานฝีมือลวดลายมาก ศิลปะวัตถุขนาดเล็กประเภทเครื่องประดับจิ๋วและเครื่องประดับที่มีค่า แสดงงานฝีมือดีมาก

รัฐอุปถัมภ์ศิลปะกรรมและศิลปะกรรมสถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับกรีกหรือชาวกรีกและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น สถานที่ศักดิ์สิทธิ์โอลิมเปียและเดลฟีซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของโลกกรีก สถานที่ระดับนี้แสดงเอกลักษณ์ศิลปะกรีก นอกจากนั้น รัฐยังอุปถัมภ์การสร้างเหรียญทองแดง (Coinage) ระบบประชาธิปไตยของยุคกลางสมัยก่อนใหญ่ได้ถูกที่ละทิ้งและเลิกผลิตที่ทั้งภายในรัฐและต่างประเทศ เงินทุนสร้างศิลปกรรมของนครรัฐที่พลอย ภายหลังจากนครรัฐหรือเมืองแรก การใช้จำมกไม่มีพรมแดนแน่ชัดว่าไปมา การใช้เฉพาะคือได้ มักใช้จำมกไปมาเพื่อสร้างศิลปกรรม สร้างกองทัพ และใช้จำมกเพื่อการศาสนา ในสมัยกรีก รัฐอาจเรียกเอาผลงานศิลปะไปเพิ่มพูนรายได้

เทวาลัยแสดงความมั่งคั่งของรัฐ เป็นพิพิธภัณฑ์ (Museum) แสดงทรัพย์สินของมีค่าประเภททรัพย์สินเชลย ทรัพย์สินเครื่องใช้ของบุคคลสำคัญในอดีต เทวาลัยส่วนใหญ่ต้องมีขนาดใหญ่โต บรรดานครแข่งกันสร้างเทวาลัยให้เป็นที่ประทับใจในขนาดมหิทธิฤทธิ์ของเทวาลัย นี่เป็นการเสนอปัญหาของส่วนบุคคลมากกว่าปัญหาของการเงิน เปริกลีสอาจใช้ทาสเป็นแรงงานถูก แต่ต้องใช้ช่างฝีมือทั้งหมดของเอเธนส์สำหรับงานที่ต้องใช้ฝีมือเยี่ยมยอดในการสร้างนครเอเธนส์

แม้กับระบอบประชาธิปไตย ก็มีการเปิดหนทางให้พลเมืองผู้มีบทบาทสำคัญได้สร้างอาคารสถานที่ ภายหลังสงครามเปอร์เซีย ซิมอน (Simon) และญาติมิตรในเอเธนส์ได้ร่วมกันสร้างเทวาลัยอุทิศแด่วีรชนเซเชอัส (Theseus) และสร้างสถานที่แสดงผลงาน (Gallery) ที่รู้จักกันต่อมาคือ อาคารมุขหน้าที่มีจิตรกรรม (Painted Stoa) เพราะมีจิตรกรรมบนผนังเป็นแผง (Panel paintings) ที่ผสมผสานการเล่าเรื่องตำนานปรัมปราเข้ากับงานที่รัฐใช้ศิลปะเป็นสื่อโฆษณาชวนเชื่อ

โครงการสำคัญที่สุดที่รัฐเป็นผู้อุปถัมภ์ เท่าที่เคยมีมาในโลกกรีก คือ โครงการสร้างนครเอเธนส์ใหม่ เปริกลีส (Pericles) ได้บังคับเอาทุนทรัพย์หรือกองทุนของสันนิบาตเดเลียน (ซึ่งเป็นกองทุนเพื่อทำสงครามกับเปอร์เซีย) มาใช้จ่ายเป็นงบประมาณการก่อสร้าง โครงการสำเร็จเรียบร้อยท่ามกลางศึกสงครามเมื่อต้นศตวรรษที่ 5 โครงการนี้มีโครงการย่อยที่ถือเป็นผลงานศิลปกรรมยิ่งใหญ่มาคือ การสร้างเอโครโพลิสเอเธนส์ใหม่ เค็มเมโครโพลิสเอเธนส์มีลักษณะเป็นเมืองที่มีพื้นที่ไม่กว้างเกิน ๑ ตารางไมล์ เปริกลีสได้สร้างเอโครโพลิสใหม่ให้มีกลุ่มอาคารชุดมากมาย ได้แก่ เทวาลัยและอาคารเพื่อสาธารณะประโยชน์ บรรดาเทวาลัยล้วนถูกสร้างใหม่เพื่อถวายอุทิศและเฉลิมพระเกียรติพระเทพีอาธีนา (Athena) แห่งนครเอเธนส์ เพื่อแสดงความรุ่งโรจน์ของเอเธนส์ให้เป็นที่ประจักษ์แก่โลกกรีกและเพื่อสร้างงานให้แก่ชาวเอเธนส์ ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจมีความมั่งคั่งมั่นคงยิ่งขึ้น เอโครโพลิสกลายเป็นอนุสรณ์สถานยิ่งใหญ่ สถาปนิกผู้เนรมิตเอโครโพลิสใหม่คือ อิกตินุส (Ictinus) มเนสซิดิส (Mnesicles) และสถาปนิกอื่นอีกมากมาย

สิ่งก่อสร้างสำคัญของเอโครโพลิสเอเธนส์คือ เทวาลัยพาร์เธนอน (Parthenon, สร้างเมื่อ 447 ปี ก.ค.ศ.) เทวาลัยพระเทพีอาธีนา ในเก (Temple of Athena Nike, The Victorious)

และวัดอีเรคเธียม (Erectheum) ซึ่งมีเทวาลัยภายในมากมาย ในทศวรรษที่ 430 เอโครโพลิสมีประตูใหม่ขนาดใหญ่โต (Monumental gateway) ชื่อ โพรพีเลีย (Propylaea) ระหว่าง 421 ปี - 406 ปี ก.ค.ศ. วัดอีเรคเธียม ก็เสร็จเรียบร้อย

บรรดาศาสนาปณิกผู้เนรมิตเอโครโพลิสเอเธนส์ใหม่ได้กำหนดหลักการว่าด้วยส่วนลัดและรายละเอียดสำหรับท่วงทีลีลาโครงสร้างสถาปัตยกรรม (Order) แบบดอริก (Doric order) สิ่งใหม่ที่ถูกนำมาเสนอในครั้งนั้นคือ การแบ่งแยกอย่างละเอียดประณีตของเส้น (Subtleties of line) เพื่อสร้างภาพลวงตา เบี่ยงเบนสายตาจากผลซึ่งเกิดจากการก่อสร้างโครงสร้างที่อาจชักพาให้เห็นเช่นนั้น มาตรฐานสูงสุดของการออกแบบและการดำเนินการได้ถูกประยุกต์ใช้ในทุกระดับขั้นตอน จากแผนทั่วไปไปสู่รายละเอียด ทั้งนี้ ศิลปกรีกมีศักยภาพที่จะยอมรับความเจ็บปวดไม่สิ้นสุดในการสร้างสรรค์ศิลปกรรม ความสามารถที่จะยอมเจ็บปวดนี้ถือเป็นแก่นแท้ส่วนหนึ่งของศิลปกรีกและสถาปัตยกรรมกรีก เป็นการส่งเสริมศิลปกรรมมากกว่าจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดความคิดรู้สึกสับสน

สิ่งก่อสร้างบนเอโครโพลิสมีรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีระเบียบแบบแผน มีส่วนลัดและความสมดุล เป็นผลมาจากการสร้างสรรค์ศิลปกรรมอย่างไม่เป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ (Irregularity) สร้างสรรค์ให้เกิดภาพลวงตาและสร้างสรรค์หลากหลายมาก สถาปัตยกรรมเสาไอโอนิก (Ionic style) เป็นแบบเรียบ ๆ แต่มีแบบอย่างพรรณพฤษชาติดูอ่อนช้อย ม้วนไปม้วนมาพันรอบ แบบอย่างนี้ชาวกรีกได้รับมาจากโลกตะวันออก เทวาลัยพาร์เธนอนเป็นตัวอย่างสมบูรณ์ที่สุดของสถาปัตยกรรมที่มีลีลาโครงสร้างสถาปัตยกรรมแบบดอริก (Doric order) เป็นเครื่องกำหนด เทวาลัยพาร์เธนอนแสดงภาพลวงตาจากความแบนราบและมีความมีระเบียบกฎเกณฑ์ซ้ำ ๆ กันเพื่อให้เกิดผลทางสายตา เป็นภาพลวงตา ศิลปการสร้างภาพลวงตานี้เป็นความสามารถเยี่ยมยอดและยิ่งใหญ่ของชาวเอเธนส์ เทวาลัยพาร์เธนอนได้แสดงความเป็นระเบียบแบบแผน หลักเหตุผลและประสาทสัมผัสได้ถึงความงามของสถาปัตยกรรมกรีกที่ยิ่งใหญ่ ศักดิ์สิทธิ์และสง่างาม

เอโครโพลิสสวยงามตระการตา มีเสน่ห์ ทว่าสง่างามน่าเกรงขาม โดยเฉพาะเทวาลัยพาร์เธนอนซึ่งเป็นอาคารประธานสร้างถวายอุทิศแด่พระเทพีอาร์ทีนาและเป็นศูนย์กลางของนคร รูปประติมาภายในแสดงความยิ่งใหญ่ของเอเธนส์และพระเทพีอาร์ทีนาผู้มีชัยชนะเหนือพระ

เทพโปเซดอน (Poseidon) ในการต่อสู้ช่วงชิงดินแดนอิตาลีซึ่งเป็นที่ตั้งของนครรัฐเอเธนส์ รูปประติมากรรมเทพีอาธีนาภายในเป็นผลงานเอกของฟีดิอัส (Phidias, ประมาณ 500 ปี – ประมาณ 430 ปี ก.ค.ศ.) ประติมากรผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่งของโลกตะวันตกนับแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

ฟีดิอัส เป็นประติมากรนามอุโฆษของเอเธนส์ ผู้สร้างสกุลช่างเอเธนส์ขึ้น สกุลช่างนี้แสวงหาความเป็นธรรมชาติในการถ่ายทอดไว้ในรูปลักษณะมนุษย์ รูปร่างมนุษย์ยังคงเป็นรูปร่างงามในอุดมคติมากกว่าจะเหมือนจริง งานประติมากรรมยิ่งใหญ่ที่สุดของยุคคลาสสิกคือ งานรังสรรค์เอโครโพลิสเอเธนส์ คือ เทวรูปพระเทพีอาธีนาในเทวาลัยพาร์เธนอนและพระเทพเซอุสที่เขาสโกลิมปัส เทวรูปพระเทพเซอุสนั้นสูญหายไปแล้วเพราะมีค่าเกินไปที่ทำได้ด้วยทองคำและงาช้าง เทวรูปของฟีดิอัสเป็นงานประติมากรรมตามสกุลช่างเดิมคือ แสดงคุณลักษณะตามตำนานเทพนิยายและสัญลักษณ์ของทวยเทพ ฟีดิอัสได้ทำให้งานของเขามีคุณค่าโดดเด่นยิ่งขึ้นด้วยการทำให้งานประติมากรรมนั้นสง่างามและสวยงามมาก ทำให้ทวยเทพดูทรงพลาณภาพ สง่างามเกรงขามและดูเป็นทวยเทพสากลยิ่งกว่าเดิม แม้แต่กลุ่มนักปรัชญาโซพิสตร่วมสมัยที่ช่างวิพากษ์วิจารณ์ ก็ยังอดสรรเสริญเขาเสียมิได้ ประติมากรรมเอเธนส์มีความเป็นเลิศยิ่ง คู่แข่งมีเพียงนครอาร์กอส (Argos) และซีซิออน (Sicyon)

เอโครโพลิสเอเธนส์คือลักษณะรวมของศิลปกรีกและจิตวิญญาณของศิลปกรีกโดยแท้ สิ่งก่อสร้างและประติมากรรมล้วนถูกสร้างสรรค์เพื่อถวายอุทิศแด่ทวยเทพและแสดงความลุ่มหลงของชาวกรีกในเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์และความมีเหตุผล เป็นการสวดทวยเทพและเผยแพร่เกียรติคุณของมนุษย์ด้วย ดังจะเห็นได้ว่า บรรดาทวยเทพล้วนมีรูปลักษณะของมนุษย์ เอโครโพลิสแสดงศิลปกรีกอีกด้านหนึ่งที่เป็นศิลปประกอบด้วยเหตุผล ศิลปินกรีกถ่ายทอดการกระทำอย่างมีความสมดุล มีท่วงทีลาที่จำกัดขอบเขตเรียบ ๆ และบางครั้งก็ถึงขนาดแสดงลีลาสง่างามตามสมัยนิยม ศิลปินกรีกสามารถสะท้อนแง่มุมอันประเสริฐสุดของมนุษย์คือ เหตุผล ศักดิ์ศรีและคำมั่นสัญญา

นอกจากผลงานเยี่ยมยอดคือ การสร้างเอโครโพลิสของนครเอเธนส์ใหม่แล้ว รัฐยังยื่นมือเข้าไปก่อสร้างอาคารสาธารณะอื่นคือ อาคารมุขหน้า (Stoa) ซึ่งมีเสาเรียงราย (นางจรัล, Colonnade) อาคารมุขหน้าซึ่งใช้เป็นอาคารของราชการหรืออาคารพาณิชย์ อาคารหอประชุม

ของสภาประเภทต่าง ๆ (Council halls) และโรงละคร อาคารเหล่านั้นล้วนถูกใช้ให้เป็นประโยชน์ทางสังคมและศาสนา ด้วยความที่ห่างไกลจากบ้านเกิด ระบอบทรราชย์หรือรัฐต้องโฆษณาตนเองด้วยการถวายอุทิศทรัพย์สินเงินทองแก่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ในยุคเก่าแก่ การโฆษณาอาจเป็นไปในรูปของทรัพย์สินเงินทอง การสร้างอาคารโถง (Pavillion) ประดับตกแต่งด้วยประติมากรรมเพื่อเป็นอาคารแสดงความบันเทิงรื่นรมย์ ที่นับว่าโดดเด่นมากคืออาคารโถงที่ของซิฟนอส (Siphnos, ประมาณ 525 ปี ก.ศ.ศ.) ที่นครเคลฟี และที่โอลิมเปีย แสดงความมั่งคั่งจากการที่บรรดานิคคมกรีกในอิตาลีได้และเกาะซิซิลีได้บริจาคถวายอุทิศที่นครเคลฟี เอเธนส์จัดกลุ่มรูปประติมากรรมสำริดเพื่อเฉลิมฉลองชัยชนะ ณ ยุทธภูมิมาราธอน นครรัฐทั้งหลายมักถวายอุทิศหรือสร้างสรรค์ศิลปกรรมเพื่อฉลองความสำเร็จเหนือนครรัฐอื่น บรรดาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่บูชาเทวดาส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงสงครามระหว่างนครรัฐมากกว่าสงครามระหว่างกรีซกับชนต่างชาติผู้รุกราน

บรรดานครรัฐกรีกทำเหรียญกษาปณ์โดยประทับตราประจำรัฐเพื่อแสดงเอกลักษณ์แห่งรัฐและค้ำประกันเงินตรา โดยที่มีการใช้เหรียญกษาปณ์ทั่วไประหว่างนครรัฐ เหรียญกษาปณ์จึงทำหน้าที่เสมือนทูตของนครรัฐผู้ผลิต เผยแพร่นครรัฐได้ดีเหมือนที่นครรัฐได้สร้างสรรค์ศิลปกรรมเผยแพร่ที่โอลิมเปียหรือเคลฟี บรรดาศิลปินผู้มีคุณภาพเป็นผู้สร้างแม่พิมพ์เหรียญกษาปณ์ (Dies) บางคนถึงขนาดลงนามลงบนผลงานด้วย

ศิลปกรีกส่วนใหญ่เป็นผลงานที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง (Functional) ศิลปินได้รับมอบหมายให้สร้างศิลปกรรมด้วยจุดประสงค์ที่แน่นอน จึงควรเข้าใจแรงจูงใจ (Motives) และทรัพยากรของบรรดาผู้กระตุนเร่งเร้าให้สร้างงานศิลป์

เรื่องเล่า (Narrative) ในศิลป์

นักประวัติศาสตร์ศิลป์มีทรรศนะต่อเรื่องปรัมปราตำนานเทพนิยายกรีกแตกต่างจากนักประวัติศาสตร์วรรณคดีกรีก ฉากเรื่องเหล่านั้นปรากฏนวนิถุที่ใช้กันประจำวันนับหมื่นนับแสน หรือปรากฏอย่างน้อยที่สุดบนประติมากรรมของเทวาลัย ชาวกรีกส่วนใหญ่เรียนรู้เรื่องปรัมปราจากการบอกเล่า การศึกษายุคคลาสสิกมิได้เริ่มต้นที่ตำรับตำรา เพราะประชากรประมาณกว่าร้อยละ 70 ไม่รู้หนังสือ เรื่องราวที่ศิลปินกรีกถ่ายทอดเป็นเรื่องราวที่

คนทั่วไปรู้และเข้าใจคืออยู่แล้ว แม้จะเป็นเรื่องเล่าสืบต่อมาอย่างขัดแย้งเนื้อหาบางอย่าง มีลักษณะเป็นตรงกันข้ามกันบ้าง หรือบิดเบือนความจริงบ้างก็ตาม กวีย่อมเล่าเรื่องให้สอดคล้องกับท้องเรื่อง (Context) ของงานนิพนธ์ของตน ให้เป็นที่พอใจของนายผู้อุปถัมภ์ (Patron) หรือเป็นที่พอใจของสังคม หรือเล่าเรื่องปรัมปรา (Myth) เพื่อเป็นนิทานคติสอนใจ (Parables) บางครั้งศิลปกรรมเกิดจากคำรับคำรา บางครั้งคำรับคำราก็เกิดจากศิลปกรรม ศิลปินมีความเป็นอิสระเหมือนนักประพันธ์ในการรับเอาเรื่องราวมาดัดแปลงให้เหมาะสม แต่ศิลปินเข้มงวดกว่าแม้กระทั่งเนื้อหาที่เขาถ่ายทอดด้วยสูตรสำเร็จของงานฝีมือของเขา เช่น เขาไม่สามารถเสนอเรื่องเล่าได้ต่อเนื่อง มันมีขอบเขตจำกัดในการอธิบายโดยวิธีการจารึก (Inscription) ว่าสิ่งใดควรจารึกบ้าง ศิลปินมีหัวอนุรักษ์นิยมมากกว่านักประพันธ์ด้วย มีการกำหนดหลักการวิธีการเป็นหลักปฏิบัติ (Convention) สำหรับเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะและสำหรับฉากทั่วไป (Generic scenes) อย่างไรก็ตาม ศิลปินทั่วไปยกเว้นผู้รับจ้างสร้างศิลปกรรม ย่อมหลีกเลี่ยงการทำอะไรซ้ำซากเพราะไม่มีความจำเป็นและไม่มีการบังคับให้ทำ

ในสมัยแรกเริ่ม ภาพทั้งหลายคือสัญลักษณ์แสดงเหตุการณ์ร่วมสมัยเช่น พิธีศพ สงคราม ตัวอย่างศิลปโลกตะวันออกได้นำศิลปินไปสู่ท่วงทีลีลาที่มีลักษณะสำคัญ (Idiom) คือการถ่ายทอดแสดงออกเรื่องราวประวัติศาสตร์โดยมีรายละเอียดพิเศษเฉพาะ มีการบอกบทและจัดฉากเรื่องปรัมปราตามสูตรสำเร็จที่ศิลปินตะวันออกชี้แนะให้ ฉากเหล่านั้นไม่มีอะไรเหมือนกับกระบวนการที่โฮรัซ (Horace) สร้างภาพในจิตด้วยถ้อยคำ (Visual imagery) ไม่มีการมีส่วนใช้หลักฐานบอกเล่าตามประเพณีและใช้ภาษาเหมือนกันแบบใช้อุปมาอุปไมย (Metaphor, การเปรียบเทียบสองสิ่งที่แตกต่างกัน แต่มีบางสิ่งเหมือนกัน)¹⁸

ศิลปินกรีกมีข้อผูกมัดต้องเล่าเรื่องราวไว้ในฉากเดียวให้ได้ความตามประสงค์ ศิลปินยุคเก่าแก่เลือกเฉพาะตอนที่มีการกระทำมากที่สุด อาจเลือกบทนำ (Proem) หรือบทท้ายสุดภายหลังเหตุการณ์ (Aftermath) ซึ่งเป็นตอนที่นำเล้ามาก ไม่ว่าจะตอนใดของสองตอนนั้น เอกลักษณ์ของรูปลักษณะมนุษย์ สัตว์และสิ่งของดูได้จากการแต่งกาย คุณสมบัติเฉพาะ

---

¹⁸ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2545, ภายใต้อำนาจ
“metaphor.”

และทำที่อิริยาบถ มีฉากไม่กี่ฉากที่ต้องอาศัยการจารึกและรูปลักษณ์มนุษย์ สัตว์และสิ่งของ แทรกเข้าไปมากกว่าบทสนทนา การอาศัยรายละเอียดของทำที่อิริยาบถและคุณสมบัติก็ทำให้ ศิลปินสามารถเสนอแนะองค์ประกอบหนึ่งของการเล่าเรื่องต่อเนื่องคือ การอ้างถึงเรื่องอื่นนอก เรื่อง (Allusion) อ้างถึงอดีตและอนาคต

ตัวอย่างคลาสสิกคือ ไหสูง (Crater, ไหสูงประเภทหนึ่งเรียกว่า Amphora เป็นไห สูงเพรียว คอคอด ก้นไหเล็ก มีหูจับ 2 หู) แบบโครินท์ อายุประมาณ 560 ปี ก.ค.ศ. แสดงฉาก เรื่องพระเจ้าแอมฟิอาราอุส (Amphiarauus) เสด็จยกทัพจะไปสู้รบกับนครธีบีส (Thebes) เอิริฟิล (Eriphyle) ภรรยาขึ้นอยู่ข้างชายถือสร้อยคอที่ได้รับเป็นสินบนเพื่อเกลี้ยกล่อมให้แอมฟิอาราอุสออกศึก เบื้องหลังพระเจ้าแอมฟิอาราอุสคือ อัลมีออน (Alcmaeon) พระราชโอรสผู้จะทรงแก้แค้นถวายให้พระองค์ ข้างขวาของพระองค์คือหมอดู (Seer) แสดงอาถรรพ์กริยาวาว่ารู้ล่วงหน้าถึงผลของการออกศึก ในฉากนั้นยังมีสารพัดสัตว์ที่เเนะกลางร้ายบอกเหตุ (Omens)

ในงานศิลป์ที่นิยมมาก เช่น จิตรกรรมบนแจกัน โถกกระถาง ศิลปินเป็นผู้เลือกเรื่อง ตามความต้องการของลูกค้า การเลือกเรื่องย่อมได้รับอิทธิพลของลัทธิประเพณี ในบางสมัย ดังเช่นสมัยศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. ในอิตาลีภาคใต้ เรื่องของเวทีละคร (Stage subjects) เป็นเรื่อง ที่จูงใจกันหากัน มีบางครั้งแจกันโถกกระถางแบบเอเธนส์ในศตวรรษที่ 5 ก.ค.ศ. สะท้อน อิทธิพลเรื่องจากละครเวที ศิลปะที่ประชาชนนิยมมาก (Popular arts) ได้สะท้อนการเน้นเรื่อง ปรัมปรา (Myths) เพื่อนครรัฐใช้โฆษณาชวนเชื่อ บทบาทของวีรชนเซเชอุส (Theseus) กษัตริย์ แห่งเอเธนส์ในระบอบประชาธิปไตยใหม่ของเอเธนส์ปรากฏทั้งในวรรณคดีและศิลป์ ก่อน สมัยเซเชอุส ศิลปะแสดงเฮราคليس (Heracles) และพระเทพีอาธีนาผู้อุปถัมภ์เขา เป็นสัญลักษณ์ แทนรัฐเอเธนส์และตระกูลของพระราชองศ์ ลัทธิพิธีใหม่ปรากฏในศิลปะที่ประชาชนนิยม คือ การที่เอเธนส์รับเอาเมืองอีลิวซีส (Eleusis, ทางตะวันออกเฉียงเหนือของเอเธนส์) หรือการมา ถึงของพระเทพอัสเคลปิอุส (Asclepius, เป็นเทพเจ้าแห่งการรักษาความเจ็บป่วยและเทพเจ้า แห่งวิทยาการแพทย์, God of healing and medicine) ศิลปินอยู่ในท่ามกลางชีวิตประจำวัน ที่เต็มไปด้วยพิธีสารพัดและวิถีชีวิตเช่นนั้นยังเวียนวนอยู่ในวังวนของจารีตศิลป์ของรูปประติมา วิทยา (Iconographic conventions) อาทิ เรื่องปรัมปรา (Myths) คือ การกีฬา การเตรียมการแต่ง

งาน งานคัมภีร์งานเลี้ยงสังสรรค์กันในแวดวงผู้รู้ (Symposium) การที่หนุ่มสาวพัวพันรักกัน เป็นต้น

ในศิลปกรรมหลักคือ จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมในเทวาลัย มีข้อควรพิจารณาเป็นอื่นด้วย ศิลปกรรมสองประเภทนั้นเป็นศิลปกรรมแสดงเปิดเผยสู่สาธารณชน (Public display) ศิลปกรรมประเภทนั้นสิ้นเปลืองทรัพยากรและเวลานานมาก ไม่เหมาะที่จะทดลองสิ่งใหม่เทคนิคใหม่ เทวาลัยพาร์เธนอนเป็นศิลปกรรมพิศมัยที่สร้างสรรค์ประติมากรรมเป็นแก่นแท้ของโครงสร้างสถาปัตยกรรม ประติมากรรมแสดงเรื่องราวเอเชนส์ พระเทพีอาธีนา ความรุ่งโรจน์ของเอเชนส์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน และเรื่องราวเอเชนส์ เทวาลัยอื่นมีเรื่องราวไม่สัมพันธ์กัน ทั้งนี้ อาจจินตนาการได้ว่า ศิลปินสร้างศิลปกรรมตามความประสงค์ของคณะผู้ปกครองและนักบวชมากกว่าตามความประสงค์ของศิลปินเอง ศิลปินต้องสนองตอบความต้องการของผู้อุปถัมภ์คือ นักการเมืองและนักการศาสนา

รูปลักษณะของตัวบุคคล สัตว์และสิ่งของตามเรื่องปรัมปราคือ สัตว์ร้าย หรือวีรบุรุษ อาจจะถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องประดับตกแต่ง โดยทั่วไปแล้ว ศิลปกรีกเล่าเรื่องหรือจัดฉากโดยเนื้อเรื่องอาจไม่สัมพันธ์กัน ผู้แต่งเรื่องปรัมปราอาจลดทอนพลังอำนาจของลัทธิประเพณีและคำนึงถึงความเป็นไปได้ที่จะแสดงเรื่องปรัมปราตามขอบเขตของเทคนิคและจารีตศิลป์ แต่การศึกษาศิลปกรีกจะไม่ใส่ใจคำนึงถึงเรื่องราว (Subjects) โดยสนใจแต่ลีลาศิลป์และจุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์ศิลปกรรมมิได้อีกแล้ว

ศาสนศิลป์ (Religious art)

ศิลปกรีกอาจสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดา แต่ศิลปกรีกไม่เคยตกอยู่ภายใต้กำบังการของศาสนา ศิลปกรีกสร้างสรรค์รูปลักษณะภูติผีปีศาจและสัตว์ประหลาดตามตำนานนิทาน แต่ศิลปกรีกมิได้ถูกรอบงำด้วยปีศาจและสัตว์ประหลาด จริงอยู่ ความคิดของชาวกรีกขาดหลักเหตุผลมิได้น้อยกว่าความคิดของวัฒนธรรมอื่น แต่ความคิดของชาวกรีกแสดงออกในวรรณคดี ไม่ใคร่แสดงออกในศิลป แม้ปีศาจและสัตว์ประหลาดจะแสดงให้เห็นว่าชาวกรีกดูเหมือนจะเชื่อสิ่งเหล่านั้น

งานศิลปะมิได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อประดับตกแต่งในหลุมฝังศพเท่านั้น หากแต่ยังประดับสุสานด้วย สุสานยุคเก่าแก่ทำให้ผู้ตายเป็นบุคคลในอุดมคติ สุสานในยุคคลาสสิกก็แสดงการเผชิญกันอย่างสงบบระหว่างผู้มีชีวิตอยู่กับผู้วายชนม์ เสมือนหนึ่งทั้งสองฝ่ายมีชีวิตอยู่ สุสานไม่มีภูตผีปีศาจ ไม่มีเทวดาของปรโลก ไม่มีการคุกคาม ไม่มีความโศกเศร้าอาดูร มีแต่การแสดงศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของมนุษย์ มากกว่าการแสดงความเปล่าเปลี่ยวเดียวดาย ศิลปกรีกเน้นอุดมคติซึ่งส่งเสริมพรรณนาดังกล่าว

การถวายอุทิศสามารถสละศิลปะเกียรติเทพเจ้าด้วยการสร้างรูปประติมาหรือถ่ายทอดผลงานภาพของเทพเจ้าไว้ในฉากที่แสดงการกระทำ แต่มีบ่อยครั้งที่เคียวที่รูปประติมาทั้งหลายเป็นรูปประติมามนุษย์ผู้รับใช้เทวดา ทำเป็นรูปลักษณะบุรุษเปลือยและรูปสตรี ในฉากอาจมีรูปผู้ถวายอุทิศในฐานะที่เป็นทหาร นักกีฬา หรือพลเมือง มากกว่าจะเป็นผู้ต่ำต้อย ประติมากรรมรูปนูนมีรูปผู้บูชาพร้อมครอบครัวกำลังบูชาเทพหรือเข้าเฝ้าเทพเจ้า โดยทำเป็นรูปขนาดเล็ก เพื่อแสดงฐานะของผู้บูชาต่อเบื้องพระพักตร์ของเทพเจ้า

ฉากส่วนใหญ่แสดงลัทธิพีธีและพิธีบูชาัญ เทพเจ้าก็ปรากฏเยี่ยมมนุษย์ ทรงเป็นผู้ทอดพระเนตรพิธีกรรม ศิลปินทำให้พีธีเลี้ยงพีธีดื่มและการรำรำถวายอุทิศพระเทพดิโอนิซุส (Dionysus) ที่วรรณคดียุคโบราณปิดบังอำพรางไว้นั้น ได้กลายเป็นพิธีกรรมเต้นรำและเรื่องปรัมปรา เทพเจ้าซึ่งเคยมีบทบาทคลั่งคลุ้มความอุดมสมบูรณ์ก็เข้าร่วมครอบครัวเทวดาของโอลิมเปีย (Olympian family) เทพเจ้ามีพระจริยวัตรและปรากฏพระองค์แบบใหม่เข้ากับฉากใหม่ สภาพแวดล้อมใหม่ แจกกันโถกระถางล้วนมีการออกแบบผลิตเพื่อใช้ในงานสังสรรค์งานเลี้ยงรื่นเริง (Symposium) มีหลายใบออกแบบฉากหญิงสาว (Maenad)¹⁹ ผู้ถวายตัวแด่พระเทพดิโอนิซุส และทวยเทพนิมฟ์ (Nymphs)²⁰ เล่นเป็นตัวบรรดาผู้ล้อมไสนิยมพระเทพดิโอนิ

---

¹⁹ Maenad หญิงสาวผู้ถวายตัวแด่พระเทพดิโอนิซุส เข้าร่วมพิธีจัดเลี้ยงและดื่ม ถือเป็นพิธีกรรมหนึ่งเพื่อบูชาพระเทพดิโอนิซุส ดู Webster's, s.v. "Maenad."

²⁰ Nymphs กลุ่มเทพเจ้าแห่งธรรมชาติผู้ทรงงามสง่า ดู Webster's, s.v. "nymphs."

ซุส ขณะที่บรรดาเทพแซเทอ์ (Satyrs)²¹ แสดงความปรารถนาเยี่ยมมนุษย์ เหล้าองุ่น นารีและบทเพลงสามารถช่วยหนุนนำให้แซเทอ์เกิดความปรารถนาได้ แซเทอ์กลายเป็นนฤมิตรกรรมของศิลปินกรีก ศิลปกรีกสนองตอบศาสนาลับหรือความเชื่ออื่นน้อยกว่านั้นมาก

บรรดารูปประติมาสำหรับเข้าพิธี (Cult statues) มีจุดมุ่งหมายทางศาสนา เป็นสัญลักษณ์ของการปรากฏพระองค์เทพในเทวาลัย เทวรูปเก่าแก่อ้างความศักดิ์สิทธิ์จากความโบราณเก่าแก่ (“ตกจากสวรรค์,” “fallen from heaven”) มากกว่าการเสด็จปรากฏพระองค์ เทวรูปเหล่านี้มีรูปทรงเป็นท่อน ๆ (Logs) สามารถทรงเครื่องทรงอาวุธ เช่น เสด็จออกในงานเทศกาลรื่นเริง เมื่อมีการสร้างเทวรูปเพิ่มเติม ศิลปินแสวงหาวิธีการแสดงออกสิ่งที่เป็นอำนาจวิเศษแบบเดียวกัน นอกเหนือไปจากเทวรูปประติมาจะมีคุณสมบัติโดยเฉพาะ หรือทรงเครื่องหรือเน้นขนาดอย่างเดิมาแล้ว รูปประติมาไม่มีรูปลักษณะโดดเด่นแตกต่างจากรูปประติมามนุษย์และสัตว์ (Statues of mortals) ในศตวรรษที่ 5 ก.ค.ศ. ศิลปินแสวงหาวิธีการสร้างรูปประติมาให้เป็นที่น่าประทับใจยิ่งขึ้นโดยเน้นขนาดและใช้วัสดุประเภททองคำและงาช้าง (Chryselephantine) ดีแก่ทองคำเป็นเครื่องอาภรณ์และผิวหนังเนื้อรูปประติมาเป็นงาช้าง ตัวอย่างคือ พระรูปพระเทพเซอัสที่โอลิมเปีย ถัดตั้งพระรูปขึ้นตรง ๆ จะทะลุหลังคาเลยทีเดียว การจัดฉากมีความสำคัญสำหรับรูปลักษณะภายนอกของรูปประติมา ดังเช่น ภายในเทวาลัยที่เต็มไปด้วยเสาเรียงราย จากประตูหรือหน้าต่างเบื้องหน้ารูปประติมา แทบจะไม่มีการตามประทีปโคมไฟ ที่โอลิมเปียและเทวาลัยพาร์เธนอน มีแสงสะท้อนจากสระน้ำกว้างใหญ่สาดแสงจับต้องพื้น ทำให้อาคารดูปรากฏโดดเด่น นักประพันธ์ในยุคสมัยต่อมาสนใจลักษณะจิตวิญญาณของพระรูปเซอัสของศิลปินฟิดิอัส (Phidias) ที่โอลิมเปีย พระรูปอาธีนาของเขา (Athena Parthenos) ดูเหมือนจะทำให้ผู้คนตื่นตาตื่นใจใหญ่หลวงกับวัสดุที่เขาใช้และประดับตกแต่งรูปประติมาเพริคลีสถึงขนาดชี้ชวนให้ชาวเอเธนส์ร่วมชื่นชมว่า ทองคำของรูปประติมาอาธีนาเป็นทองคำที่สามารถยกเคลื่อนที่ได้และสามารถใช้เป็นทุนทำสงครามได้ ประสพการณ์ของการละคร

---

²¹ Satyr ทวยเทพระดับต่ำในพงไพร รับประทานเห็ดโคโนซุส เป็นเทพกึ่งมนุษย์กึ่งสัตว์ ชอบความสนุกสนานรื่นเริงและใฝ่กามคุณ ดู Webster's, s.v. "satyr."

และประสบการณ์แห่งศิลป์สำหรับการละครมีผลมากต่อศิลปินในการออกแบบและการจัดฉากสภาพแวดล้อมสำหรับศิลปกรรม

แม้เมื่อสร้างศิลปกรรมเรื่องศาสนา ศิลปินก็สร้างสรรค์ศิลปกรรมภายในขอบเขตของการฝึกอบรม โดยคิดริเริ่มจินตนาการได้เต็มที่ ข้อจำกัดอยู่ที่เทคนิคมากกว่าจิตใจ และการเลือกภาพและรูปลักษณ์ (Image) ก็ขึ้นอยู่กับการสวดมนต์หรือการฝึกสมาธิ กวี นักแสดง นักดนตรี นักเต้นรำแม้แต่ นักประวัติศาสตร์ล้วนมีพระเทพีแห่งศิลปวิทยาการสาขาของตนคุ้มครอง ยกเว้นศิลปิน

การตกแต่งในศิลป์

ไม่มีสิ่งใดจะปลุกกระตุ้นให้รับรองความยิ่งใหญ่ของกรีซได้ดีเท่าลายวิจิตร (Ornaments) อาทิ ลายวิจิตรเป็นลายเส้นวกไปเวียนมาและม้วนขด ลายวิจิตรรูปทรงไข่สลับกับรูปทรงธนู (Egg and dart) และลายใบปาล์มชนิดเล็ก (Palmette) บนผนังได้ชายคา (Friezes) ลายวิจิตรรายย่อยก็ต้องเจริญรอยตามจารีตศิลป์ที่ออกแบบเป็นหลักไว้ (Major designs) ในบางสมัย ศิลปวัตถุต้องเจริญรอยตามแบบอย่าง (Pattern) ความจำเป็นที่จะต้องถ่ายทอดและกำหนดกรอบผนังได้ชายคา (Friezes) ทำให้เกิดการพัฒนาลายวิจิตรพรรณพฤกษา (Floral) แบบตะวันออกโดยการรับเอาแบบลายใบปาล์มเล็กเป็นแถว ๆ และดอกบัวเป็นแถวของศิลปะตะวันออก เป็นการสร้างสรรค์แบบอย่างที่ถูกต้อง มีลายพฤกษชาติน้อยลง (Botanical) มีการคิดเค้าโครงประดับตกแต่งจนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 5 ก.ค.ศ. จึงมีลายวิจิตรพรรณพฤกษาเหมือนจริง (Realistic florals) เป็นที่นิยมแทน และมีลายอาหรับมุสลิมประเภทลายวิจิตรละเอียดยิบ มีเส้นสายไขว้ไปมาเป็นลายพรรณพฤกษา ดอกไม้ สัตว์และลายเส้นเรขาคณิต (Arabesques) แบบอย่างลายวิจิตรหลายแบบเป็นของงานไม้ แต่ก็ดูคุ้นเคยที่จะเห็นปรากฏขยายใหญ่ในสถาปัตยกรรมหิน ทั้งนี้ ศิลปินยังรอบคอบตรวจสอบให้รูปที่มีแต่เส้นรอบนอกของค้ำบนผนังอาคารเข้ากับการประดับตกแต่ง ลายวิจิตรตะวันออกแบบต้นไม้ม้วนขด (Volute tree) ก็ถูกปรับแต่งมาตราส่วน (Scale) หรือใช้กับเสาแบบไอโอนิก หรือใช้กับสิ่งตกแต่งละเอียดยิบของเครื่องเรือนหรือเครื่องใช้

ศิลปะหลายประเภทพยายามแสวงหาวิธีการทำให้สิ่งของดูมีชีวิตชีวาเคลื่อนไหวได้ โดยการนำลักษณะมนุษย์หรือลักษณะสัตว์มาใช้ด้วย ชาวกรีกมิได้ใช้วิธีการนี้พร่ำเพรื่อและไม่ได้ใช้วิธีการนี้ครอบงำงานศิลป์ มีลักษณะของยุคเก่าแก่น้อยมากที่มีรูปทรงเป็นสัตว์ทั้งตัวหรือรูปมนุษย์ แต่อาจทำด้ามของภาชนะได้จากกายที่โค้งของนักกีฬาหรือสิงโตทำโจนทะยาน ห้วมนุษย์อาจโผล่ขึ้นมาจากด้ามจับที่ติดอยู่ เท้ากลับกลายเป็นกรงเล็บสิงโต บางครั้งทำเป็นหัวงู ดังปรากฏโล่ของพระเทพีอาธีนา พระคราของพระเทพเฮอริเมส (Hermes) มีส่วนยอดเป็นปีกนกกางออก ตัวด้ามมีงูสองตัวพันรอบ สัตว์ประหลาดชิมิรา (Chimaera) มีหางเป็นงู ชาวกรีกพูดเปรียบเปรยส่วนต่าง ๆ ของแจกันโถกระถางเป็นส่วนต่าง ๆ ของกายมนุษย์ เช่น ริมฝีปาก คอ ไหล่ หู เท้า เป็นมือถือ ด้ามที่จับ ในยุคเก่าแก่ ยังมีการวาดแต่งแต้ม เช่น ดวงตา ภายใต้อ่างจับโค้ง หรือถ้วยรูปดวงตา ทั้งตัวภาชนะดูเหมือนหน้ากาก เมื่อยกขึ้นจรรดริมฝีปากเพื่อดื่ม

ศิลปกรีกมีปัญหาเรื่องสี สถาปัตยกรรมเมดิเตอร์เรเนียนภายใต้แสงแดดจัดจ้า มีแนวโน้มนิยมรูปแบบเรียบ ๆ พื้น ๆ กระฉ่าง สดใส มีรายละเอียดแต่งแต้มสีสรร ไม่ใช่รูปแบบรวมสีเดียว แสดแสงเงาและความเข้มข้นเพียงประการเดียว (Mass forms) งานสถาปัตยกรรมให้สีสิ่งที่ตกแต่งเป็นรายละเอียดประดับส่วนบนของอาคาร แต่การให้สีก็ช่วยถ่ายทอดรูปแบบแกะสลักคมกริบ (Carved forms) ได้น้อยลง วัสดุหินเหนียวปิดผนังของหลังคายุคเก่าแก่เท่านั้นที่มีสีโลหะทอง มีการใช้สีบนประติมากรรมเพื่อให้รูปลักษณะภายนอกดูเหมือนจริง แต่สีมีความเข้มข้นได้อย่างไร ยังเป็นเรื่องที่ลึกลับ รูปประติมากรีกในยุคคลาสสิกใหม่ (Neo-classic) ที่มีการใช้สีสรรก็ยังไม่ชัดเจน มีวัสดุหินอ่อนสีดกทอดมาไม่ก็ขึ้นจากยุคโบราณที่ดูเป็นวัสดุดิบ ดูเหมือนมีข้อบ่งชี้ถึงการใช้สีบนผนังกำแพงภายนอกของตัวอาคาร แต่ก็ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าการทาสีภายในกำแพงที่ตกแต่งด้วยรูปมนุษย์สัตว์และสิ่งของ หรือภายในกำแพงที่มีการประดับตกแต่ง บัดนี้ การค้นพบอาจทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงทรรศนะไปบ้าง ชิ้นส่วนพลาสติกสีแสดงว่า เทวาลัยแห่งพระเทพโปเซดอน (Poseidon) ของศตวรรษที่ 7 ก.ค.ศ. ที่อิสเมีย (Isthmia) ไกลันคร โครินท์มีรูปสัตว์ขนาดใหญ่มากมาย ณ ที่ใดที่หนึ่งของเทวาลัย ดังนั้น มีการประเมินค่ามากเรื่องคุณค่าของสีในศิลปกรีก แต่ในภาษากรีกเอง ก็น่าประหลาดที่มีการกำหนดคำนิยามสีไว้อย่างเลื่อน ๆ ไม่ชัดเจนนัก เครื่องเพชรพลอยกรีกไม่นิยมฝังหินสีมีค่าบน

เรือนเครื่องประดับ (Setting) สถาปัตยกรรมกรีกใช้หินสีเข้มบ้างพอประมาณ เป็นตรงกันข้ามกับชาวโรมันผู้หลงใหลกับการใช้หินอ่อนหลากหลาย จิตรกรรมแจกันโอกระถางของชาวกรีกพัฒนาจากรูปลักษณ์ดำ (Black-figure) ใช้สี 4 สี ไปสู่รูปลักษณ์แดงใช้สองสี (Two-colour red-figure) ขณะที่กล่าวกันว่า จิตรกรกรีกเลื่อนนามยุคคลาสสิกใช้สี่สีเท่านั้น

ถ้ามิได้มีปรากฏในสี ก็มีปรากฏแนวโน้มนิยมลายวิจิตรมากเกินไปในรูปแบบ (Form) เมื่อการปฏิบัติงานและการออกแบบสมบูรณ์แล้ว ความวิจิตรพิศดารก็เป็นที่ยอมรับ เครื่องทองสำริดที่ผลิตด้วยวิธีการหล่อมีลายฉลุและภาชนะเงินของปลายยุคคลาสสิกมีฝีมือเลว มิได้สื่อให้แรงกดดันดาลใจใด ๆ แจกันโอกระถางทำด้วยดินเหนียวของอิตาลีภาคใต้ในศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. ก็ประดับตกแต่งมากเกินไป ความพอดีคือสิ่งสำคัญสำหรับศิลปิน ศิลปินกรีกมิได้ประเสริฐเลิศลอยไปเสียทั้งหมดเสียทีเดียว ลูกค้านักค้าก็มีรสนิยมศิลปะที่ติเตียนไป

ศิลปิน (Artists)

ศิลปินกรีกมิได้เป็นธุรกิจใหญ่ในยุคโบราณเหมือนปัจจุบัน ศิลปวัตถุเคลื่อนที่ติดมือคือ เครื่องเพชรพลอยและงาน มีราคาแพงมาก ศิลปวัตถุส่วนใหญ่ขุดค้นพบนอกแผ่นดินกรีซ โดยเป็นของกำนัลหรือสิ่งของบรรณาการในรัฐอาณาจักรพื้นเมือง หรือศิลปวัตถุประเภทเครื่องเรือนในพระราชสำนักที่ขุดค้นพบในภูมิภาคกว้างใหญ่จากแม่น้ำแซน (Seine, ในฝรั่งเศส) ไปถึงแม่น้ำเปอร์เซโพลิส (Persepolis, ใกล้เคียงเมืองใหม่ชื่อชีราซ, Shiraz, ในอิหร่าน) กรีซพัฒนางานศิลป์ตามความต้องการของลูกค้า ศิลปินผู้ชำนาญการและมีชื่อเสียงย่อมสามารถรับค่าตอบแทนสูงลิบ ศิลปินสร้างผลงานแข่งกัน ศิลปินประเภทนี้มักท่องเที่ยวและทำงานได้ทุกแห่งที่มีการว่าจ้าง ยกเว้นอุตสาหกรรมเครื่องโลหะและอุตสาหกรรมภาชนะดินเผาเท่านั้นที่ต้องผลิตในโรงงานแล้วส่งไปขายทั่วทั้งกรีซและต่างประเทศ อุตสาหกรรมผลิตสินค้าพิเศษเฉพาะเพื่อการค้าภายในและภายนอกถือเป็นเรื่องผิดธรรมดาในกรีซ ศิลปินก็อยู่ในฐานะที่มีได้แตกต่างกันนัก ไม่ว่าจะเป็นช่างทำรองเท้าหรือช่างไม้ ในยุคโบราณ ไม่มีเส้นแบ่งเขตให้เห็นบุคคลที่เรียกว่า ศิลปิน งานศิลป์ทุกประเภทเป็นงานฝีมือ (Craft, techné) ศิลปินไม่มีฐานะสูงค่นนักจนถึงสมัยฟิดิอัส (Phidias) ศิลปินจึงเริ่มมีฐานะพิเศษในสังคม แม้จะพำนัก

อาศัยในคฤหาสน์ของบุคคลสำคัญในสังคม เหมือนนักดนตรี หมอและนักแสดงผู้สร้างควม
บันเทิงเรีงรมย์

มีแนวโน้มเอียงสำหรับการฝึกงานช่างในครอบครัว ผู้รับการฝึกคือ บุตรของครูช่าง
คั้งหลักฐานครูช่างทำภาชนะดินเผาและครูช่างประติมากร แต่ก็เป็นครูช่างที่เก่งสารพัดช่าง
ด้วย ประติมากรทำแจกันโอกระถางบางคนที่งมากอาจจะเป็นจิตรกรสร้างจิตรกรรมฝาผนัง
เป็นแผง (Panel-painters) ด้วย ประติมากรอาจเลือกปั้นทองสำริดมากกว่าแกะสลักหินอ่อน
แต่ส่วนใหญ่ก็ทำได้ดีทั้งสองวิธีการ ไม่ว่าจะเป็ศิลปะวัตถุขนาดใด ประติมากรอาจเป็นสถาปนิก
(Scopas) ได้ หรือเป็นจิตรกรได้ (Euphranor) ช่างบางประเภทไปไหนมาไหนง่าย เช่น ช่าง
เพชรพลอย ช่างทำแม่พิมพ์ (Die-engraver) แม้แต่ประติมากรที่ต้องเดินทางจากบ้านไป
เหมืองแร่และทำงานให้เสร็จในโรงงาน ธุรกิจครัวเรือนช่วยทำให้เกิดท่วงทีลีลาท้องถิ่นและ
ประเพณีศิลป์ท้องถิ่น (Traditions) การเคลื่อนที่ไปมาหมายถึงการเผยแพร่ความคิดใหม่และเทคนิค
ใหม่อย่างรวดเร็ว สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญหลายแห่งกลายเป็นสถานที่แสดงผลงานยอดเยี่ยม
ของอดีตและสิ่งแปลกใหม่

ประติมากรกว่ากึ่งหนึ่งที่มีชื่ออยู่ในเรื่องราวของวัดอีเรคเทียม (Erechtheum accounts)
เป็นพลเมืองเอเธนส์ แต่ในสมัยแรกเริ่ม ช่างปั้นหม้อและจิตรกรผู้ลงนามไว้บนแจกันโอกระถาง
ของเอเธนส์แสดงชัดถึงการเป็นช่างที่มีได้เป็นพลเมืองเอเธนส์ หรือมิได้เป็นชาวกรีกด้วยซ้ำ
มีนามบนศิลปะวัตถุหลายนามที่เป็นนามแฝงไม่ระบุเชื้อชาติ ชาวกรีกอพยพ (Metic) หรือชาว
ต่างชาติมีบทบาทสำคัญในโรงงานช่าง (Workshop) ในนครรัฐเอเธนส์เช่นสปาร์ตา บทบาทช่าง
ต้องเป็นบทบาทสำคัญมาก แต่บทบาทนั้นก็มิได้ทำให้ลักษณะท้องถิ่นเข้มข้นของศิลปะสปาร์
ตาอ่อนลงในยุคเก่าแก่ ในเอเธนส์ กล่าวกันว่า โซลอน (Solon) สนับสนุนให้ศิลปินอพยพเข้า
ไปในเอเธนส์ในศตวรรษที่ 6 สำนักพระราชก็อุปถัมภ์ศิลป์ นี่ย่อมอธิบายได้มากถึงการที่บันทึก
ของชาวเอเธนส์มีเรื่องเกี่ยวกับเรื่องศิลปะมาก

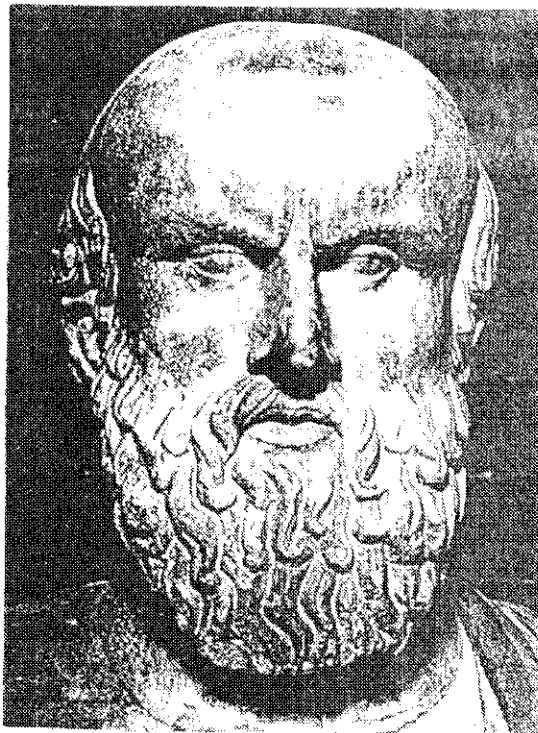
ลายมือชื่อของศิลปินในยุคเก่าแก่และยุคคลาสสิกเป็นเรื่องประหลาดอีกเรื่องหนึ่ง
ของศิลปะกรีก ลายมือชื่อปรากฏเมื่อประมาณ 700 ปี ก.ค.ศ. มีเฉพาะในผลงานสำคัญและมี
เฉพาะของศิลปินยิ่งใหญ่ การที่จิตรกรแจกันโอกระถางจะลงนามไว้บนผลงานเป็นเรื่องที่ดู
เหมือนผิดปกติ ลายมือชื่อที่ปรากฏน่าจะเกิดจากความบังเอิญมากกว่า มีลายมือชื่อน้อยมาก

บนแจกันโอกระถาง การลงนามคงเกิดจากความภาคภูมิใจในผลงานมากกว่าจะเกิดจากความ
ต้องการที่จะเผยแพร่โฆษณาผลงาน ลายมือชื่อมักแอบแฝงแบบขล มีบ้างที่มีได้เป็นไปเช่นนั้น
เช่น นามของผู้ขายขนมและนามของศิลปินบนอนุสรณ์สถานในสุสานอาจมีความสำคัญเท่า
กัน ปลายศตวรรษที่ 6 ค.ศ. แจกันโอกระถางของเอเธนส์แบบรูปลักษณะแดง (Red-figure)
และคำจารึกที่ปรากฏก็ทำให้สามารถวาดภาพได้ถึงประชาคมศิลปิน แสดงความรู้หนังสืออย่าง
ฝึกปรือด้วยและอาจจะมีความเสแสร้งมายาสาโดย แม้การอ้างอิงถึงชุมชนผู้มีชาติตระกูลดี
แห่งยุคไม่จำเป็นต้องหมายถึงความคุ้นเคยใกล้ชิด ศิลปินระดับต่ำก็สร้างผลงานแบบนั้นด้วย
ศิลปินมีจิตวิญญาณแข่งขันกัน ผู้อุปถัมภ์ศิลปินได้ใช้ประโยชน์จากจิตวิญญาณเช่นนั้น เรื่อง
ราวทำนองนี้อาจถูกบันทึกอย่างบิดเบือนข้อเท็จจริงเพียงเพื่อจะทำให้เรื่องราวดูดีขึ้น โดยการ
อ้างชื่อสำคัญและเรื่องราวดี ๆ

ศิลปินกรีกมีลักษณะทางกายภาพดังที่ได้บรรยายมาแล้วแต่ต้น ศิลปินกรีกสนใจแต่
มนุษย์และฐานะเหมาะสมของเทวดาในมนุษยโลก นักประพันธ์กรีกก็มีความสนใจทำนอง
นั้น ศิลปินกรีกรับใช้สังคมโดยตอบสนองความต้องการของสังคมได้กว้างขวางกว่านักบวช
และนักปกครอง ศิลปินกรีกได้แสดงให้เห็นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์มวลมนุษยชาติถึง
ศักยภาพของศิลปะประชานิยม (Popular art) ที่แท้จริงในการอาจเอื้อมไปถึงความต้องการที่
เหนือกว่าความต้องการอำนาจพิเศษและความต้องการแสดงสถานภาพ ในการเสนอสนองความ
ต้องการเช่นนั้น ความคิดหลักว่าด้วยศิลปะเพื่อศิลปะเอง (Art for art's sake) ไม่เป็นที่รู้จักและ
ไม่จำเป็นต้องมีความคิดเช่นนั้น

ซัฟโฟ (Sappho) กวีตีกานท์ต้นศตวรรษที่ 6 ก.ค.ศ.

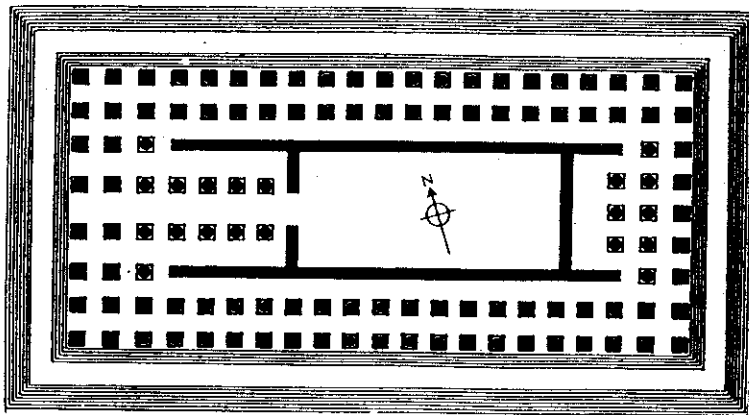
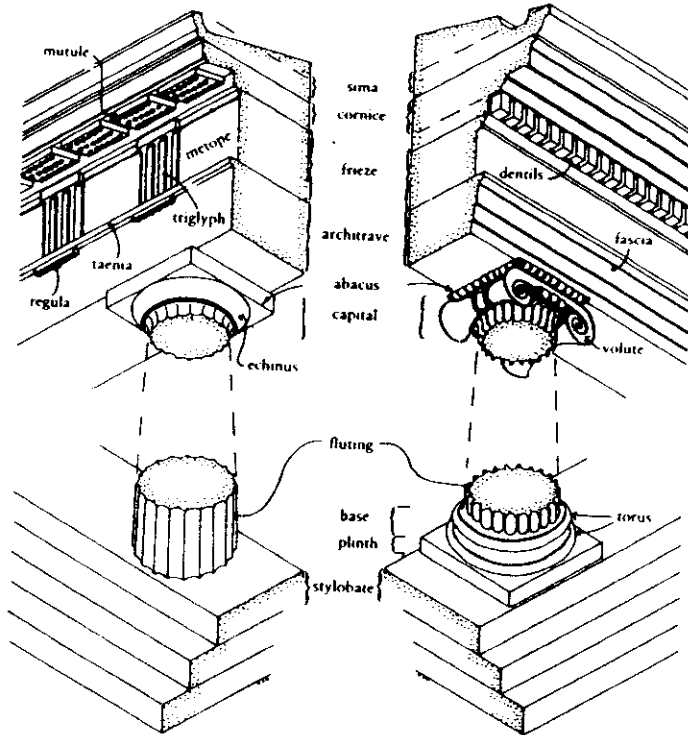
เฮโรโดตัส นักเขียนบทละคร

ในบทละคร **Persae** เขาอธิบายว่า เทพลิจิตให้กรีซชนะเปอร์เซีย

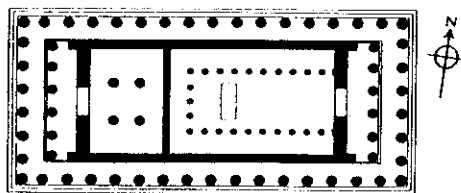
องค์ประกอบสถาปัตยกรรม

(ซ้าย) โดริก

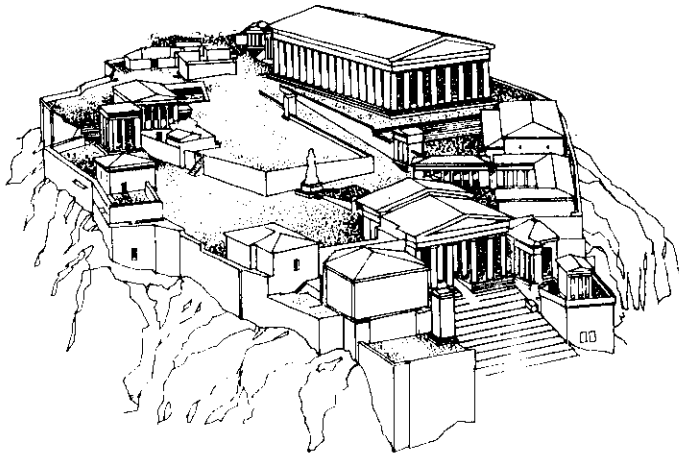
(ขวา) ไอโอนิก

0 10 20 30 40 50 m

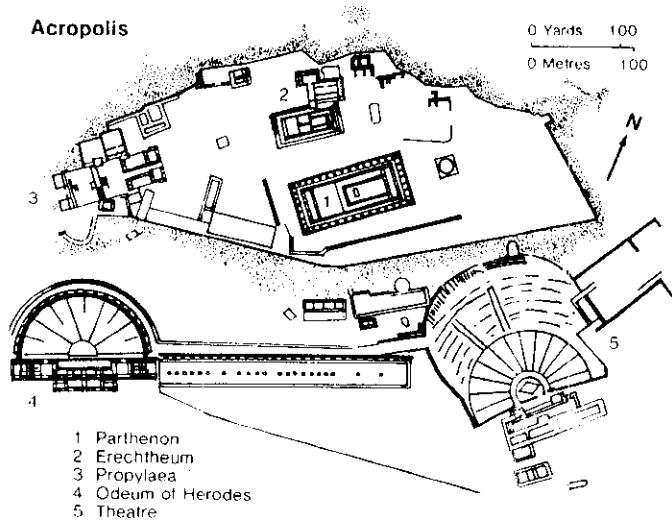
(บน) เทวาลัยแห่งอาร์เทมิส (Artemis) มีเสามาก ทางเข้าอาคารเปิดโล่ง ใหญ่โตกว่า พาร์เธนอน (ล่าง) (โดริก) ที่ทางเข้าด้าน มีห้องพัสดู ด้านหลัง

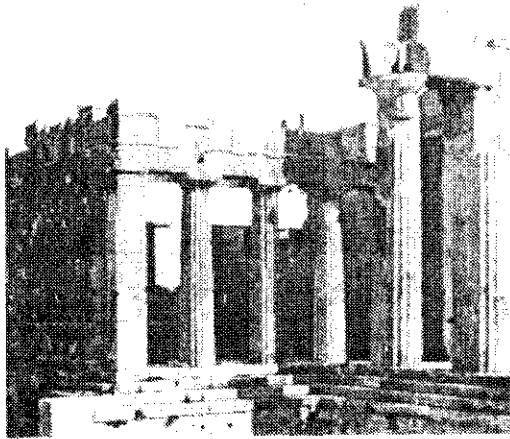
Reconstruction of the Athenian acropolis.

การสร้างเอโครโพลิส เอเธนส์ใหม่

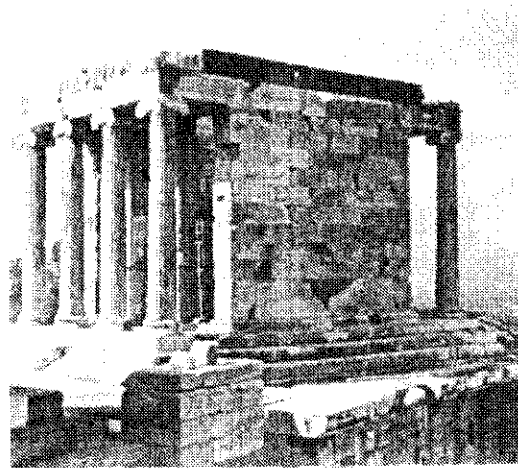
1. เทวาลัยพาร์เธนอน
2. อีเรคเธียม
3. ประตูใหญ่ Propylae
4. อาคาร Herodes แสดงดนตรี
5. โรงละคร

เทวาลัย
พาร์เธนอน
เอกลักษณ์
ศิลปกรีก

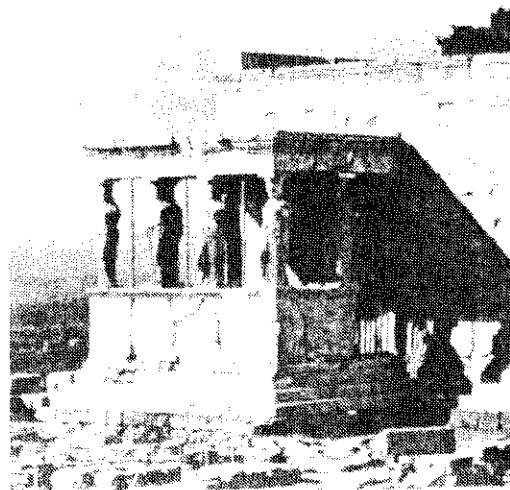

The Propylaea
ประตูสู่เทวาลัย Parthanon

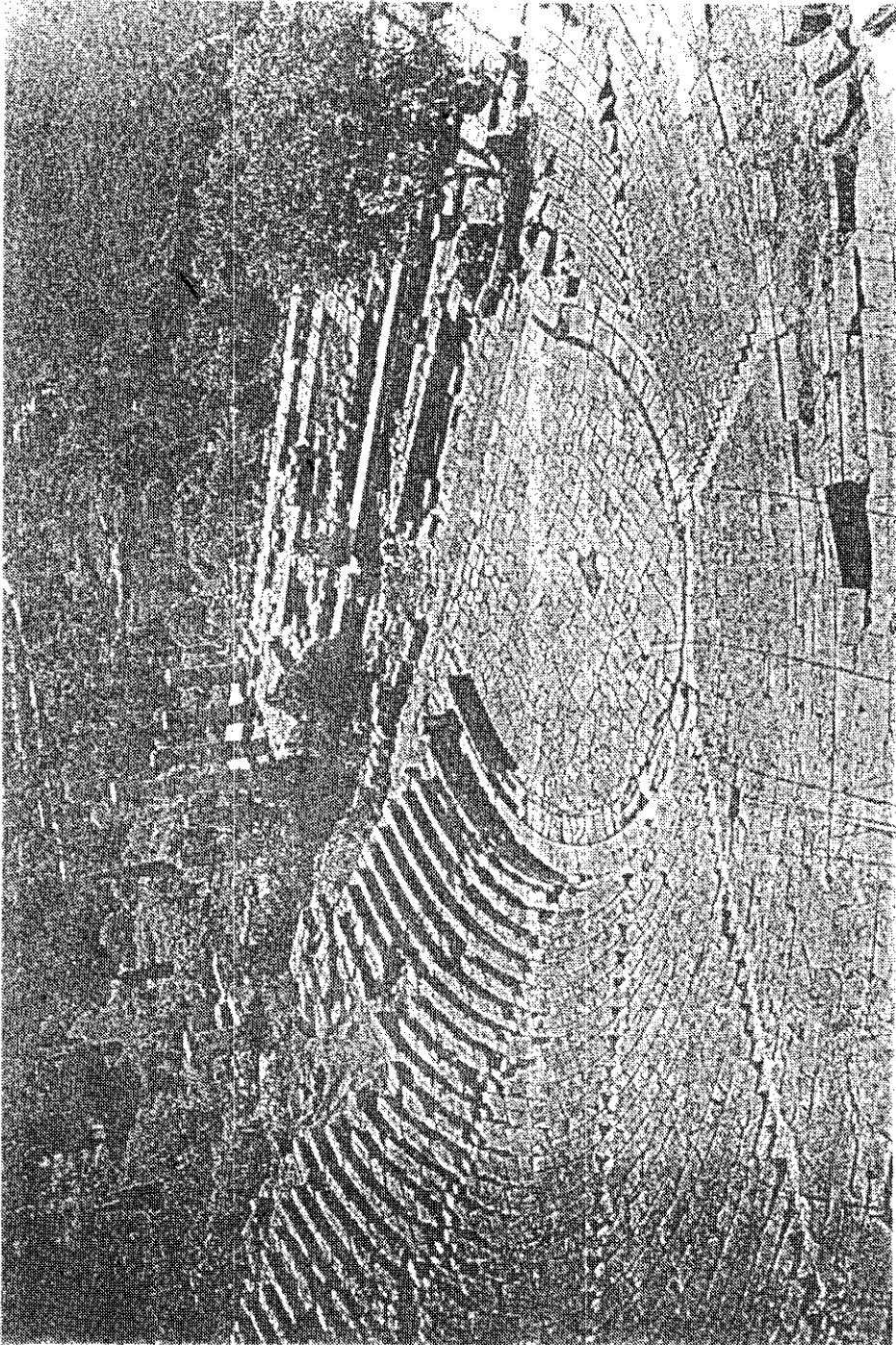

เทวาลัย
พระเทพีอาธีนาผู้พิชิต

อีเรคเธียม
เสาเป็นรูปหญิงสาว
(Caryatid)

โรงละครที่นครเดลฟี โรงละครตั้งเหนือเทวาลัยพระเพปอโพลโล
ความบันเทิงเรีงรมย์ผู้พักผ่อนเป็นอย่างมากกับศาสนาเทวนิยม
การละครสำคัญมากต่อวัฒนธรรมชีวิตกรีก

รูปประติมา ศตวรรษที่ 6 ค.ศ.
 แมกดูอวีว
 แสดงลักษณะของอิทธิพลคียิปต์

รูปประติมา
 จากเคลฟี ชั้บรณน้ำแข็ง
 แสดงแนวโน้มนิยม
 ความจริง
 ต้นศตวรรษที่ 5 ค.ศ.

รูปประติมากรรม

รูปชี้เขมบน : นักขว้างจาน (Discobolus)

ผลงานของมีรอน (Myron, ประมาณ 455 ปี

ก.ศ.ค.) แสดงอัจฉริยภาพเพอร์เฟกต์ที่ต่อจาก

รูปถนนแรกฤดูร้อน

รูปขางาน : Lemnian Athena

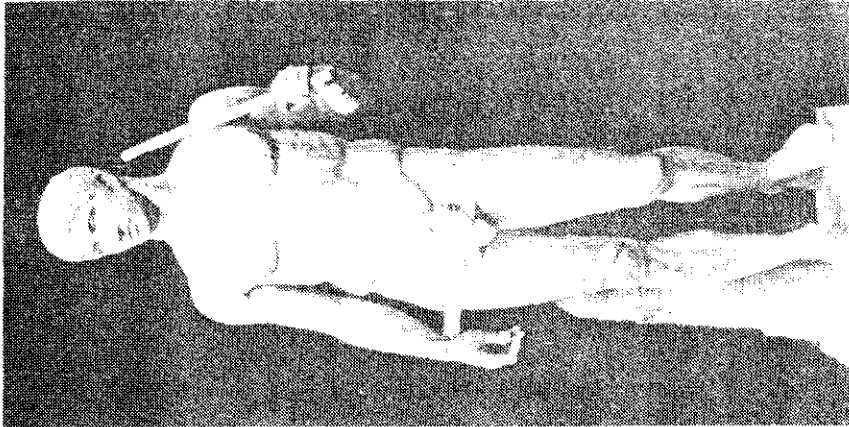
ประติมากรรมคือ ฟิดีส ร่วมสมัยมีรอน

รูปชี้เขมบน : รูปผู้พิชิต, Nike

ประติมากรรมคือ คัลลิสเทรติส

(Callistrates)

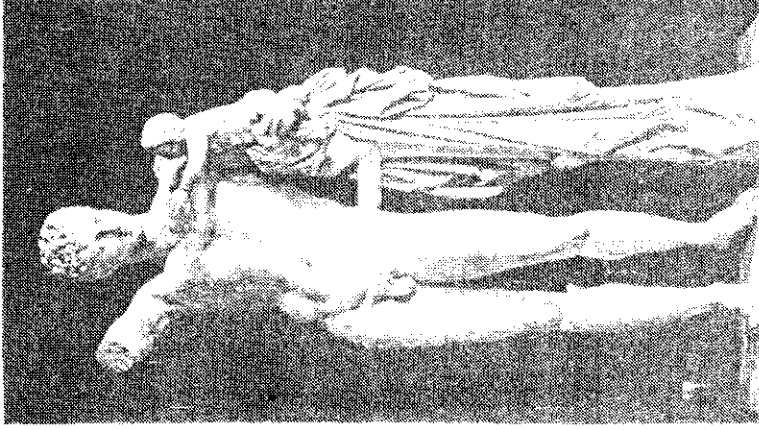
รูปประติมากรรมขึ้นชื่อ

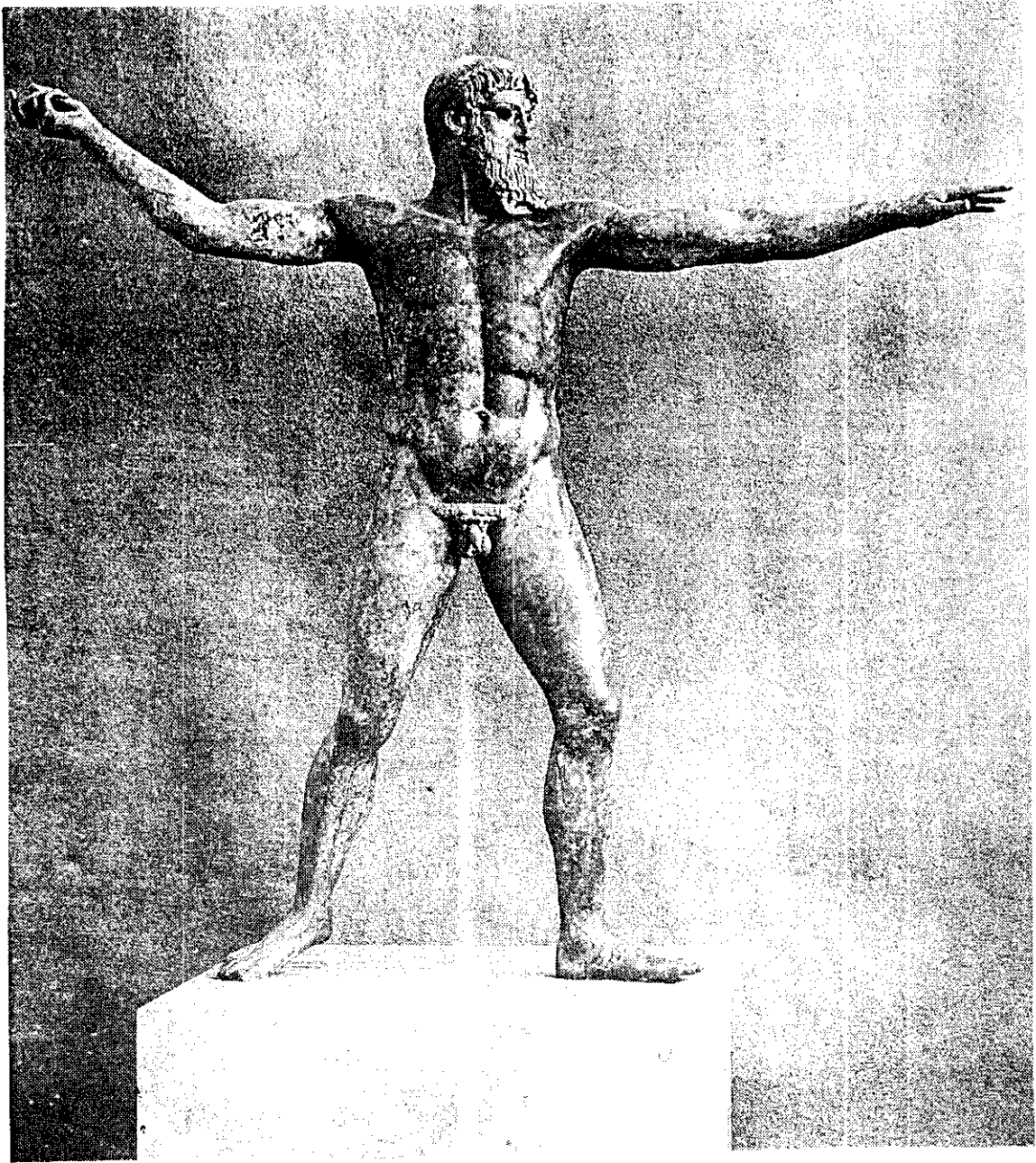
รูป Doryphorus โดย Polyclitus
(ประมาณ 430 ปี ก.ค.ศ.)

รูป Diadumenes
โดย Polyclitus

รูปเฮอรัสมอส โดย Praxiteles

รูปประติมา พระบรมเทพเชอูต

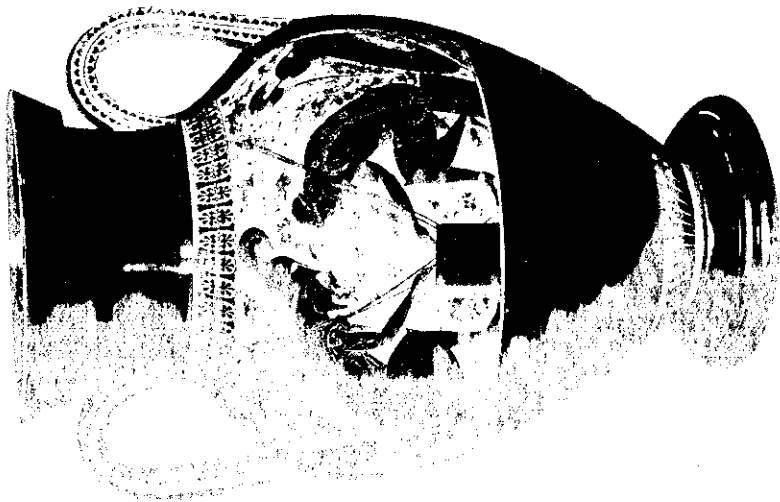

Wahrheit und Gerechtigkeit

พระพุทธรูปปางสมาธิ (สมัย)

สมัยพืชรินนาทรงเครื่องเตี้ย

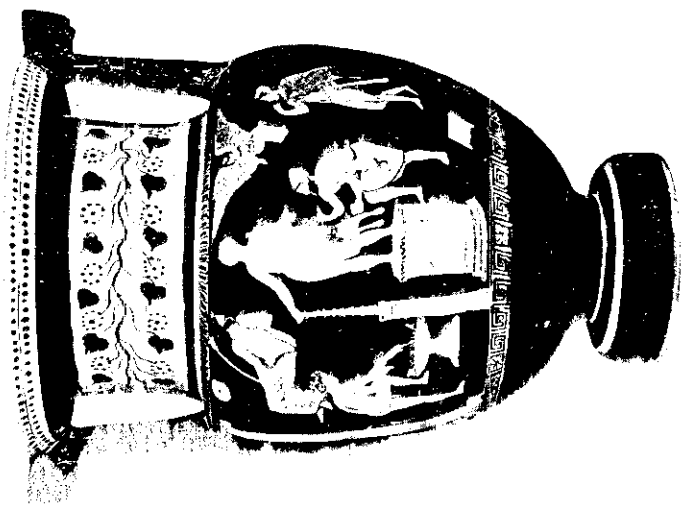
มาจากพระเศียรของพระเทพเชตุ

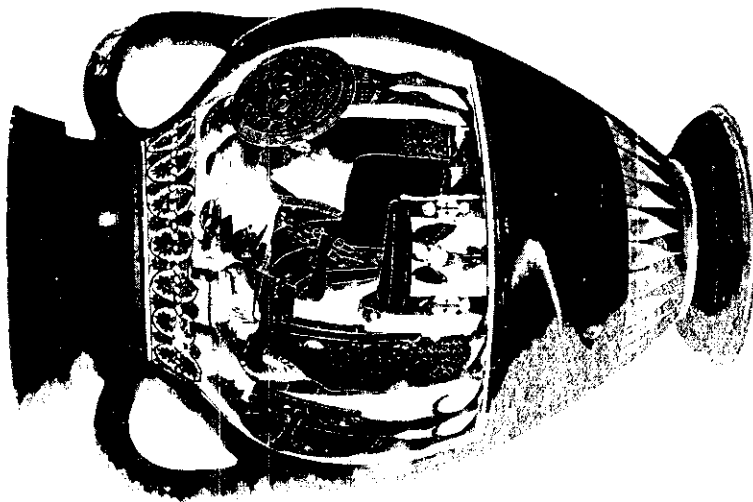
โถหรือ "อัมฟิพ" (Amphora)

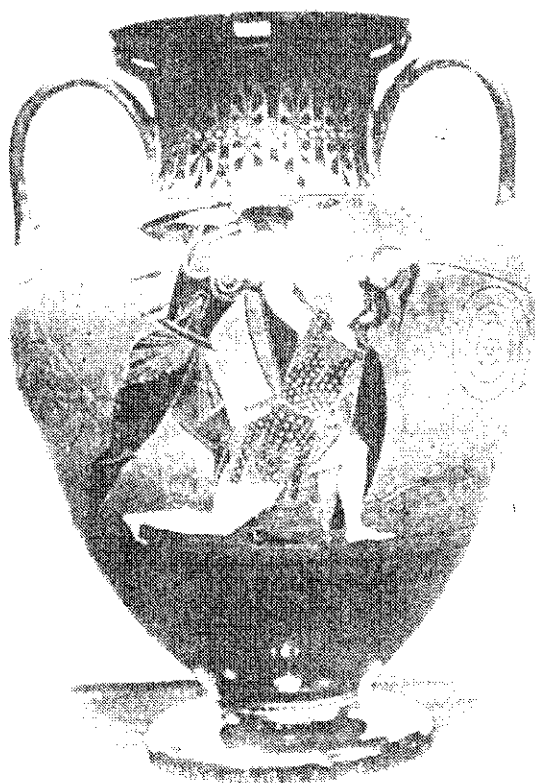
1500 ปี - 500 ปี อ.ค.ศ.)

แสดงพระพุทธรูปในแตรกรีกที่วาทนา

แจกัน แสดงรูปจิตรกรวาดพระพุทธรูป
ของพระเทพเชตุร์คัลลิส รูปแสดง
เทคนิควาดบนซีเมนต์ (Encaustic)

รูปช้ายบน รูปลักษณะดำ

(Black-figure)

พื้นดินเหนียวแดง รูป

ลักษณะในภาพเงาทึบ

ลวดลายวิจิตรลายเส้นคม

รูปชวามน ไหสูง

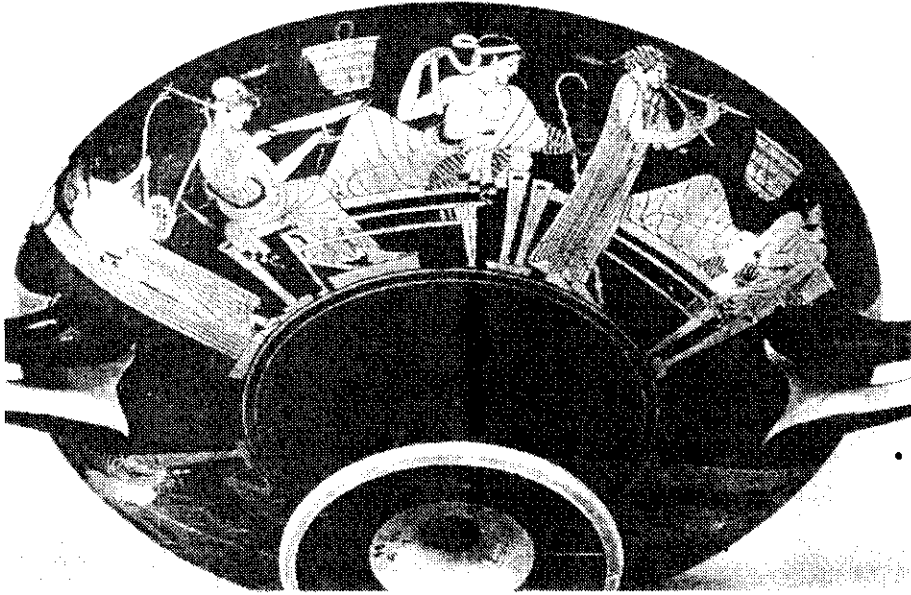
Panathenaic

ภาพนักกีฬาเปลือยวิ่งแข่ง

รูปช้ายล่าง รูปลักษณะดำ

โถหรือไหสูง อายุครึ่งหลัง
ศตวรรษที่ 6 ก.ศ.

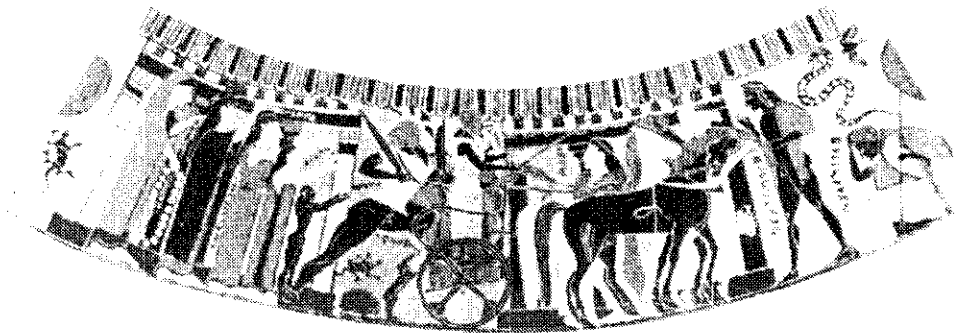

งานเลี้ยงสังสรรค์ (Symposion) 490-480 ปี ก.ค.ศ.

นอนเอนในงานเลี้ยง (ตามนิสัยชาวตะวันออก)

มีนารีบำเรอบุรุษ มีเด็กหนุ่มเล่นดนตรี หรือบริการเหล้าองุ่น

ภาพวาดแบบโครินท์ (560 ปี ก.ค.ศ.)

แอมฟิอาราอุสออกเดินทาง จะไปนครธีบีส

สังคมกรีก

ในยุคสมัยแห่งความรุ่งเรืองนั้น สังคมกรีกมีรูปโฉมใดเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เป็นข้อควรศึกษา โดยเฉพาะสังคมเอเธนส์ซึ่งถือได้ว่าเป็นสังคมกรีกที่เจริญมาก สตรี คนต่างชาติ และทาสมีสภาพชีวิตเป็นอย่างไร

สตรีกรีก

สังคมกรีกเป็นสังคมของพลเมืองผู้เป็นอภิสิทธิ์ชนเหมือนเดิม หญิงยังคงมีบทบาทน้อยกว่าบุรุษมาก หญิงถือเป็นพลเมืองได้เพราะเป็นคู่สมรสและเป็นผู้เจริญพันธุ์ บุตรหญิงชายของพลเมืองหญิงเท่านั้นที่มีสิทธิ์เป็นพลเมือง กฎหมายกรีก อาทิเอเธนส์ ปกป้องพลเมืองหญิงเสรี เพื่อเป็นการปกป้องผลประโยชน์ของผู้เป็นสามี หญิงมีสิทธิ์รับโอนทรัพย์สินได้

หญิงมีหน้าที่เลี้ยงดูอบรมบุตรชายหญิง ดูแลกิจการบ้านเรือนและทรัพย์สิน สตรีผู้มีชาติตระกูลสูงของเอเธนส์อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ดูแลกิจการบ้านเรือน ผิวจึงชาวผ่องเป็นของไฮเพราะอยู่แต่ในร่ม ส่วนหญิงยากจนต้องทำงานหนักตามไร่นาและตลาด พลเมืองหญิงถูกกันออกจากสังคมภายนอก ในยุคเก่าแก่ หญิงเอเธนส์มีอิสระเสรีบ้างพอควร แต่เมื่อเอเธนส์มีระบอบประชาธิปไตย บทบาทพลเมืองหญิงในสาธารณณะก็ถูกลดลงให้ดูแลบ้านเรือนและทรัพย์สินเท่านั้น หญิงต้องมีพลเมืองชาย อาทิ สามี บิดา พี่น้อง บุตรหลาน เป็นผู้ปกครอง (Guardian) สังคมมีธรรมเนียมจัดหาผู้ครองโดยหญิงต้องเป็นฝ่ายจัดหาสินเดิมไปสู่ขอชายเมื่อแต่งงานแล้ว หญิงได้รับความคุ้มครองในสินเดิม สามีอาจจัดการสินเดิมให้ แต่จะถือเป็นของตนมิได้ สินเดิมตกเป็นของบุตรเท่านั้น แม่หย่าร้าง สินเดิมตกเป็นของภรรยา น้อยมากที่จะตกเป็นของสามี เมื่อหย่าหรือเป็นแม่ม่ายสามีตาย หญิงนั้นและสินเดิมจะกลับไปสู่บิดา ถ้าบิดาตายไม่มีทายาท เชื้อสายใกล้ชิดที่สุดจะเป็นผู้รับมรดก เอาหญิงนั้นเป็นภรรยาเพราะถือเป็นทรัพย์สินมรดก

ชีวิตของหญิงเป็นชีวิตในครอบครัว ถูกโคดเคี่ยวมาก มีความสัมพันธ์แต่กับญาติพี่น้อง ออกสังคมเฉพาะเมื่อมีพิธีศาสนา งานศพและเทศกาลงานรื่นเริง หญิงยากไร้มีความเป็นอิสระเสรีมากกว่า สามารถประกอบกิจการใหญ่ในสังคมได้ทัดเทียมบุรุษ ถึงกระนั้น เมื่อ

พิจารณาสภาพทั่วไปแล้ว ผู้หญิงได้ติดต่อบุรุษภายนอกมาก แต่การติดต่อกับทุกรูปแบบต้องได้รับความยินยอมจากบุรุษก่อน ในสังคมกรีก บุรุษเท่านั้นที่มีสิทธิ์ใช้ชีวิตอิสระเสรีได้เต็มที่ แม้แต่งงานแล้ว บุรุษก็ยังสามารถใช้ชีวิตสำเร็จสำราญโลกีย์ได้ อย่างไรก็ตาม บทบาทหญิงในสังคมเป็นบทบาทที่มีอำนาจแฝงเร้นในการสร้างสังคมไปในรูปแบบใดก็ได้ เพราะทรงอิทธิพลสูงในกิจการสาธารณะ แม้ไม่มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง

ในสังคมกรีกทั่วไป โดยเฉพาะเอเธนส์ มีสตรีอีก 2 ประเภทที่มีบทบาทโดดเด่นอย่างมีชีวิตชีวา คือ หญิงงามเมือง (Courtesan) และหญิงโสเภณี หญิงงามเมืองเอเธนส์เป็นสตรีที่เป็นปัญญาชนผู้เจริญและมีรูปสมบัติ มีความสามารถพิเศษในด้านศิลปกรรม คุณสมบัติเช่นนั้นสำคัญน้อยกว่ารูปสมบัติมาก หญิงงามเมืองมีอาชีพให้ความบันเทิงเรีงรมย์แก่บุรุษ

ในแวดวงชนชั้นสูง บุรุษมีพฤติกรรมทางเพศหลายแบบ มีทั้งความสัมพันธ์ทางเพศกับเพศเดียวกัน และกับต่างเพศ หรือเป็นความสัมพันธ์กับทั้งเพศเดียวกันและต่างเพศ พฤติกรรมเช่นนี้มีมากในหมู่คนหนุ่มสาว โดยถือว่าเป็นเรื่องธรรมชาติและเป็นขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์กับต่างเพศ

สังคมกรีกเป็นสังคมให้บริการทุกประเภทแก่บุรุษ สังคมโลกภายนอกเป็นสังคมของบุรุษเท่านั้น ครอบครัวซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมเป็นสังคมของหญิง มีกวีนิพนธ์บทหนึ่งเสียดสีความจริงที่ว่า หญิงต้องจัดหาสินเดิมเพื่อสู้ขอบุรุษให้มาเป็นนายเหนือหัวของหญิงนั่นเอง²²

ในหน้าประวัติศาสตร์กรีซเอง เหตุการณ์ทางการเมือง การทูตและการทหารมีบทบาทสตรีน้อยมาก สตรีเอเธนส์กลับมีบทบาทมากในวรรณคดีและศิลป์ แต่ก็ยังเป็นบทบาทสตรีในอุดมคติเสียมากกว่า ความเป็นจริงของบทบาทสตรีกรีกจึงเป็นเรื่องยากที่จะศึกษาสืบค้นได้จากประวัติศาสตร์ วรรณคดีและศิลปกรรม

---

²² Mark Kishlansky et al (ed.), **Civilization In the West**, Volumn I, : To 1715 (New York: Harper Collins College Publishers, 1995), p. 73.

คนต่างด้าว (Metic)

ในโลกกรีก คนต่างด้าวหมายถึงชาวกรีกต่างนครรัฐและคนต่างเชื้อชาติ ในยุคสมัยของการสร้างจักรวรรดิ คนต่างด้าวยังหมายถึงพลเมืองกรีกของบรรดานครรัฐประเทศราช (Tributary states) ของจักรวรรดิเอเธนส์ด้วย ในสังคมเอเธนส์ คนต่างด้าวต้องอยู่ในความคุ้มครองของพลเมืองเอเธนส์ ต้องเสียภาษีทุกปี คนต่างด้าวไม่มีสิทธิ์ถือครองที่ดินและร่วมการเมืองการปกครอง คนต่างด้าวไร้สิทธิ์สำคัญในสังคม แม้จะประกอบอาชีพใหญ่ๆซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่งคั่งและความเจริญแก่นนครรัฐ

ทาส

ในยุคโบราณ ทาสมีปรากฏเป็นปกติธรรมดา ทาสกรีกมิได้มีสภาพแตกต่างจากทาสของเมโสโปเตเมียเลย ไม่มีการกำหนดความแตกต่างของทาสกรีกตามเชื้อชาติ ชาติพันธุ์หรือรูปลักษณะ ชาวกรีกอาจตกเป็นทาสได้เมื่อเป็นเชลยศึก ถูกจับจากการปล้นสะดม หรือเป็นคนต่างด้าวแล้วเสียภาษีไม่ได้ก็ต้องเป็นทาส การซื้อขายทาสใช้วิธีการประมูลในที่สาธารณะ ทาสเอเธนส์ส่วนใหญ่เป็นคนต่างด้าว สังคมเอเธนส์โดยเนื้อแท้แล้วเป็นสังคมทาส สถาบันทาสเป็นสถาบันพื้นฐานในประวัติศาสตร์เอเธนส์ ทาสเป็นแรงงานหลักในการเพาะปลูกและการประกอบกิจการใหญ่ๆ อาทิ การเหมืองแร่ การผลิตเป็นอุตสาหกรรมและการหัตถกรรม แม้จนถึงเป็นคนรับใช้ตามบ้านเรือนของพลเมือง ทาสได้รับค่าจ้างเท่าเสรีชนในการโยธาสาธารณะ อย่างไรก็ตาม แรงงานเสรีชนยังคงเป็นแรงงานหลักของเศรษฐกิจเอเธนส์

ชาวกรีกถือว่า ทาสเป็นทรัพย์สิน นายทาสสามารถลงโทษเจียนตี อดอาหาร ผูกพันธนาการ หรือแม้แต่สังทาสได้ตามอัธยาศัยเพื่อให้ทาสอยู่ในโอวาท มีทาสน้อยคนที่จะมีกิจการเองและมีทาสเป็นของตนเอง กริชปกป้องคุ้มครองทาสภายใต้กฎหมาย ทาสมีสิทธิ์ซื้อเสรีภาพได้ นายทาสอาจจะทารุณทาสได้ตามอำเภอใจดังกล่าวจนถึงขนาดทอดทิ้งทาสได้ แต่นายทาสจะเอาชีวิตทาสมิได้ ถือเป็นความผิด สังคมกรีกยังมีมนุษยธรรมเหลืออยู่บ้าง ตรงที่รัฐมิได้ปล่อยให้ทาสตกอยู่ในเงื้อมมือนายทาสเสียทีเดียว

วิถีชีวิตชาวกรีก

แม้ยุคคลาสสิกจะเป็นยุคแห่งความเจริญ มีวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมและความมั่งมีศรีสุข โดยเฉพาะในเอเธนส์สมัยเพริคลีส แต่ชีวิตชาวกรีกเป็นชีวิตพื้น ๆ เรียบง่าย มีทรัพย์สินน้อยและเครื่องใช้ไม้สอยและเครื่องเรือนน้อยมาก ส่วนใหญ่ทำเองไว้ใช้ บ้านเรือนเรียบง่าย ตัวบ้านสร้างล้อมรอบลานกลาง บ้านสองชั้นมีหลายห้องโดยเปิดประตูห้องสู่ลาน ห้องนอนอยู่ชั้นบน ห้องหลักคือห้องอาหาร ห้องทอผ้าวูล์ ห้องครัวและห้องน้ำ ถ้าเป็นบ้านศิลปิน ช่างศิลป์และช่างฝีมือ ก็จะมีห้องทำงาน ภายในบ้านนิยมมีโต๊ะเตี้ย หมอน ตุ๊กตาคอนันต์ ตามผนังประดับด้วยขามและภาชนะดินเผา ผนัง ลานกลาง มีบ่อน้ำ แท่นบูชาเทวดาและที่ซักล้าง ตามบ้านเรือน ชาวกรีกใช้น้ำมันมะกอกเป็นเชื้อเพลิงตามไฟตะเกียง บ้านชาวไร่ชาวนามีคอกสัตว์หันหน้าสู่ลานบ้าน เลี้ยงวัวตัวผู้ไว้ไถนา เลี้ยงหมูไว้กินเนื้อ เลี้ยงแกะไว้เอาขนและเลี้ยงแพะไว้เอาขน เลี้ยงลาและล่อไว้เป็นสัตว์พาหนะแบกหาม ส่วนในเมือง ชาวกรีกนิยมเลี้ยงสุนัขแมว ไก่และแพะตามลานบ้าน

โภชนาการกรีกเรียบง่ายมาก ชาวกรีกบริโภคเนื้อน้อยมาก ยกเว้นกรณีบริโภคเครื่อง เช่น อาทิ สัตว์ที่ถูกฆ่าบูชาขัณฑ์ ชาวสปาร์ตาเป็นชาวกรีกพวกเดียวที่บริโภคเนื้อสัตว์ทุกวัน พร้อมน้ำซุปลด ชาวสปาร์ตาปรุงอาหารเนื้อในเลือด น้ำส้มสายชูและเกลือ ชาวกรีกนิยมปรุงอาหารโดยวิธีการอบและย่างในเตาอบ อาหารส่วนใหญ่ประกอบด้วยธัญพืชโดยเฉพาะข้าวสาลีและข้าวบาร์เลย์ ถั่วแขก องุ่น ผลไม้คล้ายมะเดื่อและมะกอก ชาวกรีกบริโภคปลา ไก่และผัก ปรุงรสอาหารด้วยหัวหอมและกระเทียม น้ำมันมะกอกเป็นเครื่องปรุงหลัก ชาวกรีกทำขนมจากน้ำผึ้งหรือองุ่น เครื่องดื่มคิมคิมมีชื่อคือ เหล้าองุ่น

การแพทย์

สังคมที่มีความเจริญและความมั่งคั่งย่อมมีความสนใจในชีวิตที่ดีมีคุณภาพสูง การแพทย์เป็นสาขาหนึ่งที่เป็นที่นิยมศึกษาค้นคว้ามาก ในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 5 ก.ค.ศ. ฮิปโปคราติส (Hippocrates) ได้ศึกษาการแพทย์อย่างจริงจัง เขาพยายามที่จะเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติ โดยการสังเกตเพื่อสืบค้นความรู้ มิได้แสวงหาความรู้ของธรรมชาติจากศาสนาหรืออำนาจ

เวทมนตร์คาถา เขาใช้กรรมวิธีธรรมชาติในการต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ เขาเชื่อว่า ภูมิอากาศ และสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อสุขภาพมาก เขาได้ชี้ว่า ร่างกายย่อมประกอบด้วยของเหลว 4 คือ โลหิต เสมหะ น้ำดีดำและน้ำดีเหลือง ของเหลวทั้ง 4 นี้ประมวลเข้าด้วยกันอย่างสมดุลในร่างกาย เมื่อใดของเหลวทั้ง 4 ขาดความสมดุล ผู้นั้นก็จะเจ็บป่วย การรักษาโรคด้วยยา (Medicine) ถือเป็นอาชีพช่าง (Craft) ประเภทหนึ่งแยกต่างหาก โดยมีหลักการในตัวของมันเอง ฮิปโปคราติสและกลุ่มนักปรัชญาโสเฟิสต์ยืนยันหยัคว่า ธรรมชาติวิทยา (Natural science) และปรัชญานั้นมีความแตกต่างกันมาก หลักการรักษาโรคโดยใช้ธรรมชาติบำบัดแบบฮิปโปคราติสนั้น ถือเป็นหลักการที่ยังนิยมจนถึงปัจจุบัน

วิถีชีวิตชาวกรีกทั่วไปดำเนินไปอย่างเรียบง่าย แม้จะมีความมั่งคั่งสมบูรณ์พูนสุขเพียงใดก็ตาม ชาวกรีกเสวยสุขอย่างแท้จริงจากเครื่องบันเทิงเริงรมย์มากกว่าคือ การกีฬาและการละคร

การละคร

ในยุคคลาสสิก การละครของเอเธนส์พัฒนามากโดยผูกพันอยู่กับเทศกาลงานรื่นเริงของนคร นครรัฐเป็นผู้สนับสนุนการผลิตละคร คนรวยเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายการผลิตละคร เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชั้นผู้ใหญ่ (Chief Magistrates, Archon) เป็นผู้คัดเลือกบทละครและกำหนดคณะผู้แสดงสำหรับละครแต่ละเรื่อง ละครโศกนาฏกรรมเริ่มต้นความเป็นมาจากเพลงรัก ๆ ใคร่ ๆ สดุดีพระเทพดิโอนิซุส (Dionysus) ตามนครต่าง ๆ ในยุคเก่าแก่ นครรัฐเอเธนส์ได้เห็นพัฒนาการของการละครซึ่งถือเป็นศิลปะสูงส่งจากพิธีกรรมบูชาพระเทพดิโอนิซุส ความมั่งคั่งและกลุ่มกวีได้ส่งเสริมให้การละครพัฒนาไปได้ ศิลปที่มีลักษณะเกี่ยวกับศาสนาได้เอื้ออำนวยเนื้อเรื่องให้แก่ละครโศกนาฏกรรม เป็นเนื้อเรื่องประเภทตำนานนิทานปรัมปรา พิธีกรรมซึ่งส่งเสริมให้มีการละครโศกนาฏกรรมเองนั้นก็ได้อาศัยธรรมเนียมการละครด้วย คือ ความนิยมมีการร้องประสานเสียง (Chorus) ตัวละครสวมหน้ากาก ลีลาคนตรีและการเดินบัลเลต์ (Choreography) การเต้นละครแต่เดิมมีผลต่อผู้ดูแต่เพียงจังหวะของคนตรีและการร่ายรำ ละครโศกนาฏกรรมของยุคคลาสสิกได้สร้างความตื่นตาตื่นใจระทึกแก่ผู้ดูด้วยการมีตัวละครสวมหน้ากาก เคลื่อนไหวไปมาหน้าฉากเวทีที่มีการแต่งแต้มสีสรรอย่างมีชีวิตชีวา

นักแต่งบทละครและกวีได้สำรวจความคิดทางศาสนาและศีลธรรมของผู้ดูละคร เช่นกัน นักแต่งบทละครล้วนเป็นศิลปินกลุ่มแรกของโลกตะวันตกที่สำรวจตรวจตราปัญหาพื้นฐานของสิทธิส่วนบุคคล ตั้งข้อเรียกร้องของสังคมต่อบุคคล แสดงลักษณะของความคิดและความชั่ว ปัญหาพื้นฐานเหล่านั้นคือเนื้อเรื่องของละคร ความขัดแย้ง (Conflict) เป็นสารัตถะ (Theme) และองค์ประกอบหลักของละครแบบเอเชนส์ นักแต่งบทละครได้ใช้ศิลปะถ่ายทอดปัญหาพื้นฐานของชีวิตด้วยความเข้าใจและแน่วแน่ที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตนั้น ในยุคคลาสสิก นักแต่งบทละครโศกนาฏกรรม (Tragedy) ที่ขึ้นชื่อคือ เอสคิลุส (Aeschylus) โซโฟคลีส (Sophocles) ยูริเพเดส (Euripedes) นักแต่งบทละครสุขนาฏกรรม (Comedy) ที่ลือชื่อก็คือ อริสโตฟานีส (Aristophanes)

เอสคิลุส (Aeschylus, 525 ปี - 456 ปี ก.ค.ศ.)

เอสคิลุสเป็นทหารผ่านศึกสงครามเปอร์เซียครั้งที่ 1 เขาได้แต่งบทละครแบบเป็นละคร 3 เรื่องติดต่อกันเป็นชุด บทละครยิ่งใหญ่ของเขาคือ **Oresteia** เอสคิลุสเร่งเร้ากระตุ้นให้สมานความขัดแย้งพื้นฐาน ใช้หลักเหตุผลและความยุติธรรม สารัตถะของบทละคร **Oresteia** คือการคิดคดทรยศ ฆาตกรรมและการสมานความขัดแย้ง บทละครของเขาแสดงความริเริ่มของเขา คือ การแสดงออกถึงความเจ็บปวดรวดร้าวสุดแสนทรมานของบุคคล จากการทำที่ต้องตกอยู่ในห้วงแห่งความขัดแย้งรุนแรง การแสดงออกเช่นนี้นับว่าเป็นครั้งแรกของวงการละคร โศกนาฏกรรมกรีก

โซโฟคลีส (496 ปี - 406 ปี ก.ค.ศ.)

เขาเป็นผู้ริเริ่มการใช้เครื่องฉากเวที (Stage scenery) ที่มีการวาดสีสรรยิ่งเพื่อให้เกิดภาพลวงตาสามมิติ บทละครของโซโฟคลีสพยายามแสดงออกถึงอุปนิสัยของมนุษย์คือ ความอดทน การยอมรับความรับผิดชอบของมนุษย์ การยอมรับเทวลิขิต เนื้อเรื่องของบทละครเป็นเรื่องส่วนบุคคลและเรื่องการเมือง บทละครขึ้นชื่อของเขาเรื่อง **Antigone** สะท้อนความพยายามของโซโฟคลีสในการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับรัฐ ความขัดแย้งระหว่างความผูกพันของเครือญาติกับความต้องการของรัฐต่อบุคคล **Antigone** เป็นบทละครตัวแทน

หลักการว่าด้วยเทวกฎ (Divine Law) ย่อมสำคัญกว่าข้อบกพร่องไม่สมบูรณ์ของมนุษย์ โซโฟคลีสถือว่า กฎหมายมีความสำคัญจำเป็นยิ่งยวดสำหรับรัฐที่มีความสงบสุข

บทละครเอกของเขาเป็นวรรณกรรมต้นแบบ (Classic) ของวรรณคดีของโลกตะวันตก สารัตถะของบทละครของเขาได้คลบบันดาลใจบรรดานักแต่งบทละครต่อมาจนถึงปัจจุบัน สารัตถะนั้นคือชื่อมากเรื่องเกี่ยวกับราชาโอดิปุส (Oedipus) เป็นเรื่องประชดอย่างน่าเศร้า (Irony) ที่บุตรฆ่าบิดาของตนและแต่งงานกับมารดาของตน เป็นเรื่องประชดชะตากรรมที่ตกอยู่ภายใต้ เทวลิจิตอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เพราะทวยเทพทรงผดุงไว้ซึ่งระเบียบแบบแผนและความยุติธรรม บทละครของโซโฟคลีสได้เสริมส่งให้โซโฟคลีสเป็นนักแต่งบทละคร โศกนาฏกรรมที่ประสบความสำเร็จที่สุดของยุคคลาสสิก

บทละครโศกนาฏกรรมของเอสคิลุสและโซโฟคลีสได้แสดงทรรศนะตามประเพณี เรื่อง สัมพันธภาพระหว่างทวยเทพกับมนุษย์ เป็นทรรศนะหลักเค้าโครงเรื่องตามประเพณีเดิมที่เป็นที่รู้จักกันดีมาแล้ว บทละครให้ความสำคัญกับจังหวะดนตรีและการเต้นรำ เพลงและผู้ดู ผู้ดูทั่วไปฟังพอใจมาก

ยูริเพเดส

เขาสำรวจตรวจสอบเนื้อหาหลักของความขัดแย้งส่วนบุคคลภายในนครรัฐ และพยายามจะหยั่งให้ลึกซึ่งถึงกันบึ้งของบุคคล เขาเป็นผู้นำการละครกรีกไปสู่มิติใหม่ โดยเขายืนยันว่า มนุษย์สำคัญกว่าทวยเทพ ความขัดแย้งภายในดวงวิญญาณมนุษย์เป็นความขัดแย้งต่อสู้อันระหว่างพลังที่เป็นปรปักษ์ต่อกันมาก คือ พลังมหาศาลของกิเลส (Passion) กับหลักเหตุผล หัวใจของละครของยูริเพเดสอยู่ที่อุปนิสัยบกพร่องเป็นจุดอ่อน (Flaw) ของมนุษย์ซึ่งทำให้มนุษย์ต้องเผชิญกับความพิบัติ เป็นความล้มจมย่อยยับต่อตนเองและต่อบุคคลผู้เป็นที่รัก อุปนิสัยที่บกพร่องยิ่งคือ การยึดถือกิเลสอย่างสิ้นเหลือเหนือเหตุผล ยูริเพเดสหาญกล้ามากที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์มนุษย์ เค้าโครงเรื่องพลิกกลับไปกลับมาเกินคาดเดาได้ ความโลภ โกรธหลงแสดงออกในลักษณะของการระเบิดอารมณ์ออกมาอย่างรุนแรง ละครมีการขับร้อง เพลงเดี่ยว (Solo singing) ตัวละครหลายตัวมาฉายปรากฏพร้อม ๆ กันบนเวที การร้องเพลง ประสานเสียงมีความสำคัญน้อยลง

ยูริเพเตสไม่สามารถที่จะแสดงความเห็นได้อย่างอิสระและสมบูรณ์เต็มที่ตามรูปแบบ ประเพณีเดิมได้อีกต่อไป เขาได้ระบายความรู้สึกออกมาโดยการล้อเลียนเหยียดหยามและ วิรชน การเลียนแบบหมิ่นเหม่ต่อการดูหมิ่นทวยเทพมาก อาจจะกล่าวได้ว่า ยูริเพเตสเป็นนัก แต่งบทละครที่มีอัจฉริยภาพมาก ผลงานของเขามีผลใหญ่หลวงต่อการละครโรมัน แต่ใน สมัยที่มีชีวิตอยู่นั้น ผลงานของเขาไม่ได้เด่นดังเท่าผลงานของเอสคิวสและโซโฟคลีส

บทละครโศกนาฏกรรมมีเนื้อเรื่องมาจากตำนานเทพนิยาย มีการร้องเพลงประสาน เสียง ตัวละครพูดอย่างเปิดเผยความคิดความรู้สึก ถึงกระนั้น ละครของเอเรนต์ส์ก็สามารถที่จะ ทำให้ศิลปะของละครโศกนาฏกรรมเป็นอิสระและเป็นศิลปอันล้ำลึก โดยพิธีกรรมทางศาสนา ระหว่างคนดูกับตัวละครมิได้รับความกระทบกระเทือนเลย ต่อมาภายหลังศตวรรษที่ 5 ก.ค.ศ. แล้ว ความสามารถในการแต่งบทละครโศกนาฏกรรมล้ำเลิศแบบของยุคคลาสสิกได้ปลาสนาการ ไป เมื่อปัญญาชนกลุ่มเล็กและพลเมืองมีความสัมพันธ์อันห่างเหินเข้าใจกันยาก จิตใจอันอ่อน ใหวที่จะร่วมคิดร่วมรู้สึกกับชุมชนในการคิดและแสดงทรรศนะ โดยการตีความหมายไม่มี ปรากฏอีกต่อไป ละครไม่เชื่ออำนาจที่จะเป็นสื่อถ่ายทอดความคิดเห็นที่สูงส่งจริงจังอีกแล้ว ศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. ไม่ผลิตบทละครโศกนาฏกรรม มีแต่การหันไปใช้บทละครของยุค คลาสสิก กวีดูแคลนความคิดที่หนักเกินไปจริงจังเกินไป กวีมุ่งที่จะย้ายปฏิภาณกวี ให้ความสำคัญแก่ผู้ดู ตัวละครและเค้าโครงเรื่องเขย่าขวัญ (Suspense) ที่ชนทุกเหล่านิยม ไม่มีกวีและ นักแต่งบทละครผู้ใคร่สนใจสำรวจตรวจสอบความคิดทางศาสนาและศีลธรรมอีก มีแต่นักปรัชญา กลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้นที่แข่งขันกันใฝ่สำรวจเช่นกันเป็นการส่วนตัว

บทละครที่คลกชวนหัวไม่หนักสมอง ที่เรียกว่า ละครสุขนาฏกรรม (Comedy) นั้น เล่นในเทศกาลงานรื่นเริง เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการเมืองและความประพฤตินักการเมือง เป็น เรื่องใกล้ตัวผู้ดู ไม่มีเรื่องกิเลสอารมณ์ใด ๆ หรือหลักเหตุผลที่เคยครอบงำละครกรีกมาก่อน มี แต่เรื่องเบาสมอง กระแทกนักการเมืองและประเด็นสำคัญในสังคม นักแต่งบทละครสุข นาฏกรรมที่ขึ้นชื่อคือ อริสโตฟานีส (ประมาณ 450/445 ปี - 388/386 ปี ก.ค.ศ.) เป็นอัจฉริย บุคคลที่ใช้ปฏิภาณไหวพริบ จินตนาการ ความเป็นธรรมชาติคายดินพื้น ๆ และความรู้สึกอ่อน ใหวง่ายเยี่ยงกวีในการ โจมตีทุกคนและทุกสิ่งที่เขาไม่พึงพอใจ เขาเป็นคนที่รักบ้านเกิดเมือง นอนมาก จึงวิจารณ์ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าหน้าใคร เป็นการวิจารณ์อย่างอิสระและเปิดเผยได้

แม้แต่นักการเมืองก็ไม่ได้รับการยกเว้น อริสโตฟานสวิจารณ์ได้เช่นนั้นเพราะเขาวิจารณ์ใน
นครรัฐที่มีประเพณีนิยมอิสระเสรีแบบเอเธนส์

บทละครของอริสโตฟานส์มีเค้าโครงเรื่องพลิกกลับไปกลับมา ตัวละครสัตว์พูดได้ มี
มุขตลกและประชดประชันกระทบกระแทกแฉกแค้น เขาใช้วิธีการเสียดสี (Satire) และใช้เค้า
โครงเรื่องผิดประหลาดเป็นสื่อแสดงความเห็นอกเห็นใจประชาชน “ไพร่” เขาใช้ศิลป์ในการ
สื่อความคิดของเขาเรื่องความประพฤติอันถูกต้องของพลเมืองและคุณค่าของนครรัฐ ศิลป
และการเมืองได้ถูกผูกมัดพันนาการไว้ด้วยกันที่นครเอเธนส์อย่างไม่มีที่ใดทัดเทียมได้เลย

บทสรุป

แม้นครรัฐเอเธนส์จะถูกทำลายพินาศย่อยยับเมื่อ 406 ปี ก.ค.ศ. ประชากรถูกกวาดต้อนไป ความพินาศมิได้ทำให้ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของภูมิปัญญาและศิลปกรรมเอเธนส์ถูกทำลายด้วย จักรวรรดิไม่ยั่งยืนนาน ทว่าอารยธรรมยังสามารถดำรงคงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสำหรับโลกตะวันตก เกือบจะทุกสิ่งทุกอย่างที่เรียกว่าเป็นของกรีก โดยเนื้อแท้คือทุกสิ่งทุกอย่างของเอเธนส์ผู้สร้างอารยธรรมกรีก ด้วยความคิดหลากหลายเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม กรีกได้สร้างความคิดหลักว่าด้วยการเมือง ผู้ก่อกำเนิดไว้กับเสรีภาพของนครรัฐและเสรีภาพส่วนบุคคลมากขึ้นตามฐานะในสังคมและเมืองคักรผู้แทนปกป้องชาวกรีก เสรีภาพนั้นแสดงออกมากขึ้นทุกทีตามกาลเวลาในศิลปกรรม มาตรฐานความยุติธรรมโดยมีการจัดตั้งกฎหมายและสถาบันนั้นได้ปรากฏตั้งมั่นแล้วในยุคคลาสสิก ความปรีชาญาณในการคิดอย่างลึกซึ้งซึ่งยังทำให้ชาวกรีกคิดล้าลึกไปไกลกว่าการคิดแต่เพียงเรื่องศาสนาและตำนานนิทานปรัมปรา ชาวกรีกพยายามที่จะเข้าใจเอกภพและฐานะของมนุษย์ในเอกภพ โดยการคิดตามหลักเหตุผล ผลยิ่งใหญ่คือ การก่อเกิดวิทยาการ (Science) และปรัชญา

ระบบความคิดของกรีกมิได้ผูกพันผูกมัดไว้กับศาสนา ชาวกรีกถือว่าจิตมนุษย์เป็นเครื่องมือดีเพียงพอที่จะทำให้เข้าใจจักรวาลได้ ความนิยมลุ่มหลงในการอภิปรายถกแถลงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นก็มีความสำคัญใหญ่หลวงที่ทำให้ปรัชญากรีกได้แสดงออกภูมิปัญญาอย่างทรงพลังเต็มที่ ชาวกรีกคิดหนักมากเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างสังคมกับนครรัฐและลักษณะของสิทธิทางการเมืองอันพึงมีพึงได้ ระบอบประชาธิปไตยและระบอบทรราชย์ได้ก่อเกิดขึ้นจากระบบความคิดเช่นนั้น เมื่อถึงศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. คตินิยมสหพันธรัฐได้แพร่หลายอย่างรวดเร็วมาก โดยมีความเชื่อว่า การรวมกันจะทำให้มีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยคุกคามจากภายนอก

ชาวกรีกประดิษฐ์คิดค้นประวัติศาสตร์เพื่อจดบันทึกและพยายามที่จะเข้าใจว่า รัฐและประชาชนดำรงอยู่กันอย่างไรในกาลเวลา ในด้านกวีนิพนธ์ ชาวกรีกแสดงความรู้สึกลึกซึ้งคิดเป็นตัวของตัวเอง กวีนิพนธ์ส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมส่วนตัว วรรณกรรมกรีกโดยเฉพาะ

บทละครเป็นสื่อถ่ายทอดและแสดงความยิ่งใหญ่และความอ่อนแอของมนุษยชาติ และแสดงความต้องการของสังคมที่มีต่อบุคคล ชีวิตทางวัฒนธรรมของกรีกมีรากฐานยังลึกอยู่ในศิลปกรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและการละคร

ชาวกรีกทุกหนแห่งรู้สึกว่าคุณเป็นชาวกรีกและมีความผูกพันร่วมกันโดยสื่อความเจริญแบบเดียวกันในโลกกรีกคือ การใช้ภาษาและวัฒนธรรมกรีกแบบเดียวกัน เครื่องแสดงความเป็นกรีกและความเป็นผู้เจริญคือ วัฒนธรรม มิใช่เชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ชนกลุ่มใดไม่มีวิถีชีวิตกรีก ชาวกรีกตราหน้าชนนั้นว่าเป็นผู้ล่าหลังป่าเถื่อน (Barbarian) อนุสรณ์ยิ่งใหญ่ที่สุดของชาวกรีกมิได้เป็นวัดหรือเทวาลัย รูปประติมา หรือสุสาน หากแต่เป็นความคิดอันลึกซึ้งที่ยังคงดูใหม่จนถึงปัจจุบันเหมือนในอดีตเมื่อ 2,400 ปีมาแล้ว ความคิด ศิลปะ วรรณคดีและสถาบันล้วนยังคงดำรงคงอยู่เป็นปกติสำหรับอารยธรรมตะวันตก

อารยธรรมกรีกระหว่าง 2,000 ปี ก.ค.ศ. ถึง 338 ปี ก.ค.ศ. เมื่อมาเซโดเนียพิชิตกรีกถือเป็นอารยธรรมกรีกแท้ยุคเฮลเลนิก (Hellenic period) เป็นอารยธรรมที่ทรงพลังเข้มแข็งมากและมีแบบฉบับเป็นของตัวเองโดยเฉพาะ (Individualistic) ดังจะเห็นได้จากภาษา ความคิดและวิถีชีวิต อารยธรรมกรีกเฮลเลนิกได้หล่อหลอมกลมกลืนวัฒนธรรมของดินแดนโดยรอบกรีก ที่สำคัญคือ มาเซโดเนีย อาณาจักรโอดริเซียน (Odrisian kingdom, ในเทรซ) เอพิรุส (Epirus) อาณาจักร ณ ช่องแคบบอสโพรัส (Bosphorus) โดยรอบชายฝั่งทะเลเอซอฟ (Azov) อาณาจักรบิธีเนีย (Bithynia) ในภาคเหนือของเอเชียไมเนอร์ อารยธรรมเฮลเลนิกยังแพร่หลายไปสู่อิตาลีใต้ เกาะซิซลี นครคาร์เธจ (Carthage, ในแอฟริกาเหนือ) โดยสื่อการค้า อารยธรรมกรีกเฮลเลนิกได้แผ่ขยายเข้าครอบงำชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตก หลังศตวรรษที่ 4 ก.ค.ศ. นครคาร์เธจ ก็แตกเช่นเปอร์เซีย นิยมชมชื่นความสามารถพิเศษของทหารกรีกรับจ้างอีกศตวรรษต่อมา ชนชั้นสูงของคาร์เธจคุ้นเคยแต่ภาษากรีกและรับความคิดแบบกรีกในด้านศาสนาบ้างบางแง่มุม ระหว่าง 500 ปี ถึง 336 ปี ก.ค.ศ. อารยธรรมกรีกเฮลเลนิกเป็นอารยธรรมที่เป็นที่นิยมมากที่สุด ในภาคกลางของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

ความสำเร็จยิ่งใหญ่ของยุคคลาสสิกได้แสดงออกถึงการอ่อนแอซึ่งได้เร่งกระตุ้นให้ท้ายสุดเกิดการทำลายล้างความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันในสังคม ความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงนี้เองเคยกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค้อันยั่งยืนนานมาแล้ว ยุคคลาสสิกได้ปิดฉากลงเมื่อ 338 ปี

ก.ค.ศ. เมื่อสงครามที่คีโรนี (Chaeronea) ได้สำแดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ทางทหารของมาเซโดเนีย อุดมคติของอำนาจอธิปไตยสำหรับแต่ละนครเป็นเพียงอุดมคติที่ชาวกรีกมิได้ยึดถือปฏิบัติอย่างจริงจัง อุดมคติคูจะมีค่าความหมายและเป็นที่ยกย่องมากก็เฉพาะเมื่อเกิดการแบ่งแยกแบ่งฝ่ายพิฆาตทำหั่นกันเท่านั้น อุดมคตินี้จึงเป็นเพียงสิ่งที่ชาวกรีกหวนคิดถึงด้วยความอาลัยอาวรณ์เมื่อบ้านเมืองล่มจมลงแล้ว การสูญเสียเอกราชได้ทำให้คุณภาพทางการเมืองและทางการทหารเกิดสับสนยุ่งยากและแปรเปลี่ยนไปไม่คงที่ บั่นทอนความรู้สึกในเสรีภาพและผลที่ตามมาอ่อนแอ ทำให้ชาวกรีกยอมรับความรับผิดชอบต่อชุมชนน้อยลงมาก และทำให้ความสัมพันธ์ทางภูมิปัญญาระหว่างชนชั้นผู้มีการศึกษากับพลเมืองส่วนใหญ่ยิ่งห่างเหินแยกออกจากกันกว้างยิ่งขึ้น โลกกรีกยุคคลาสสิกได้ปิดฉากลงพร้อมกับความผันแปรของสังคมดังกล่าวในท่ามกลางสถานการณ์ที่ผันแปรเช่นกันในภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก เมื่อมาเซโดเนียได้ทะยานตนขึ้นมาสู่อำนาจ